

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Вінченко І. І.,

д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Федоренко В. Г.,

д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН, ІПК ДСЗУ

Даций О. І.,

д.е.н., професор, заслужений працівник освіти України

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Безус Р. М., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»

Васильєва Н. К., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Величко О. П., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Гончаренко О. В., д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Гудзинський О. А., д.е.н., професор, професор кафедри, Національний університет біотехнологій і природокористування

Демчук Н. І., д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Катан А. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Кадієвський В. А., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Державна академія статистики, обліку і аудиту

Крисанов Д. Ф., д.е.н., професор, провідний науковий співробітник відділу, ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України

Кураташвілі А. А., д.е.н., професор факультету Бізнестехнологій, Грузинський технічний університет (Тбілісі, Грузія), Академік і Віце-Президент Міжнародної Академії соціально-економічних наук, Міжнародної Академії політичного менеджменту, Міжнародної Академії Юридичних наук, дійсний член Нью-Йоркської Академії наук

Малік М. Й., д.е.н., професор, завідувач відділу, ННЦ «Інститут аграрної економіки НААН України»

Павлова Г. Є., д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Плаксієнко В. Я., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Полтавська державна аграрна академія

Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри, Полтавський університет економіки та торгівлі

Ульянченко О. В., член.кор. НААН України, д.е.н., професор, професор кафедри, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

Чупіс А. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Сумський національний аграрний університет

Шиян Д. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки підприємства та менеджменту, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Передрук дозволяється лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Свідоцтво KB № 17595-6445ПР від 28.03.2011 року

ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Засновники:

Дніпровський державний

аграрно-економічний університет,

ТОВ "ДКС Центр"

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, (044) 537-14-33

Телефон/факс: (044) 458-10-73

www.agrosvit.info

E-mail: economy_2008@ukr.net

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 3 лютий 2019 р.

У НОМЕРІ:

Лаврук В. В., Покотильська Н. В., Лаврук О. С.

Завдання сучасного землеустрою в системі управління земельними ресурсами та землекористуванням 3

Макаренко А. П., Пасічник С. О.

Удосконалення обліку загальновиборничих витрат на КП "Декоративні культури ДОР" 11

Тульчинська С. О., Кириченко С. О.,

Савіцький Н. Ю.

Застосування сучасних інструментів маркетингу в умовах інноваційної економіки 19

Біляк Ю. В.

Особливості фінансової безпеки сільськогосподарського підприємства в загальній системі АПК 24

Семенчук І. М., Юзик В. А.

Проблема неефективного використання земель сільськогосподарського призначення Миколаївської області 30

Меліхова Т. О., Петренко А. Е.

Удосконалення методики внутрішнього аудиту нарахування заробітної плати 38

Шашина М. В., Тульчинський Р. В.,

Федотов О. Ю.

Формування мотиваційної складової кадрової політики підприємства в умовах високого рівня мобільності робочої сили 48

Юрчук Н. П., Вовк В. Ю., Топіна Р. П.

Інноваційно-інвестиційна діяльність як основа реалізації концепції сталого розвитку економіки України 53

Гаврилова А. В.

Бюджетна політика у системі державного регулювання економіки 62

Фролова Н. А.

Антикризовий підхід до державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні 71

Галайко А. М.

Оцінка ефективності державної фінансової підтримки розвитку агропромислового комплексу 79

Городко М. В.

Логістична основа конкурентоспроможності молокопереробних підприємств 89

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ

(постанова президії ВАК України № 1-05/2 від 27.05.2009 р., наказ ВАК України № 340 від 21.04.2011 р. «Про внесення змін до переліку наукових фахових видань України», наказ Міністерства освіти і науки України № 1528 від 29.12.2014)

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

Index Copernicus (IC); SIS; Google Scholar.

Рекомендовано до друку

Вченою радою Дніпровського державного аграрно-економічного університету 14.02.2019р.

Підписано до друку 14.02.19 р.

Формат 60х84 1/8, Ум. друк. арк. 12,6. Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний. Замовлення № 1402/2

© АгроСвіт, 2019

CONTENTS:

Lavruk V., Pokotilska N., Lavruk O.	
TASK OF MODERN LAND READJUSTMENT IN LAND RESOURCES MANAGEMENT AND EARTHQUAKES MANAGEMENT	3
Makarenko A., Pasichnyk S.	
IMPROVEMENT OF ACCOUNTING FOR TOTAL PRODUCTION COSTS AT THE CE "DECORATIVE CULTURES OF THE DRC"	11
Tylchynska S., Kyrychenko S., Savits'kyj N.	
APPLICATION OF MODERN MARKETING INSTRUMENTS IN THE CONDITIONS OF INNOVATION ECONOMY	19
Biliak Yu.	
FEATURES OF THE FINANCIAL SECURITY OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISE IN THE GENERAL SYSTEM OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX	24
Semenchuk I., Yuzyk V.	
THE PROBLEM OF INEFFICIENT AGRICULTURAL LAND USE OF THE MYKOLAIV REGION	30
Melikhova T., Petrenko A.	
IMPROVEMENT OF THE METHOD OF PAYROLL INTERNAL AUDIT	38
Shashyna M., Tulchinsky R., Fedotov O.	
FORMATION OF THE MOTIVATIONAL COMPONENT OF PERSONNEL POLICY OF THE ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF HIGH LEVEL OF LABOR MOBILITY	48
Yurchuk N., Vovk V., Topina R.	
INNOVATIVE-INVESTMENT ACTIVITY AS THE IMPLEMENTATION BASIS OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONCEPT OF THE UKRAINIAN ECONOMY	53
Gavrilova L.	
BUDGET POLICY IN THE SYSTEM OF STATE REGULATION OF THE ECONOMY	62
Frolova N.	
CRISIS MANAGEMENT APPROACH TO STATE REGULATION OF SMALL AND MEDIUM ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE	71
Halaiko A.	
EVALUATION OF EFFICIENCY OF STATE FINANCIAL SUPPORT OF DEVELOPMENT OF AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX	79
Horodko M.	
LOGISTIC BASIS OF THE COMPETITIVENESS OF DAIRY ENTERPRISES	89

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

- У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (реєстр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).
- Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).
- Назва статті (реєстр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.
- Анотація мовою статті та англійською мовою.
- Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.
- Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури (**References**) в романському алфавіті (**harvard reference system**), повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

- Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.
- Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файлу з розширенням.doc або.rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі.doc або.rtf.

— Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).

— Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

УДК 332.2:711.5:631

В. В. Лаврук,
 д. е. н., доцент, завідувач кафедри геодезії та землеустрою,
 Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-Подільський
Н. В. Покотильська,
 к. е. н., доцент кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування,
 Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-Подільський
О. С. Лаврук,
 к. е. н., доцент кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування,
 Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-Подільський

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.3.3

ЗАВДАННЯ СУЧАСНОГО ЗЕМЛЕУСТРОЮ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ ТА ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯМ

V. Lavruk,
 Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Geodesy
 and Land Management, State Agrarian and Engineering University in Podillia, Kamyanetz-Podilskiy
N. Pokotilska,
 Ph.D. in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, Public
 management and Administration, State Agrarian and Engineering University in Podillia, Kamyanetz-Podilskiy
O. Lavruk,
 Ph.D. in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, Public
 management and Administration. State Agrarian and Engineering University in Podillia, Kamyanetz-Podilskiy

TASK OF MODERN LAND READJUSTMENT IN LAND RESOURCES MANAGEMENT AND EARTHQUAKES MANAGEMENT

Розглядаються питання раціонального використання і дбайливого ставлення до земельних ресурсів у регіонах з високою щільністю населення і значним промисловим потенціалом. Особливу увагу приділено посиленню державного контролю за станом та використанням земельного фонду, дотриманням земельного законодавства. Вирішуються питання подальшого розвитку аграрного виробництва при необхідності урахування продуктивних властивостей земель, передбачати їхнє поліпшення і охорону. Досліджуються проблемні питання сучасного землеустрою в Україні як багатофункціональної системи та характеризуються дві групи заходів землеустрою. Акцентується увага на основних напрямках розвитку проектів внутрішньогосподарського землеустрою на сучасному етапі, які повинні містити розрахунки водного балансу, що складається для кожного масиву ріллі та інших сільськогосподарських угідь. Досліджується розвиток сучасної системи землеустрою в тісному взаємозв'язку з системою менеджменту земельних ресурсів і землекористування. Визначено головне завдання у формуванні землекористування аграрних підприємств, яке полягає у вдосконаленні організації землеволодіння і землекористування на території адміністративно-територіальних утворень як базисної основи забезпечення інтересів власників земельних ділянок або їх орендарів, територіальних громад і держави. Розроблено рекомендації щодо забезпечення переважного права купівлі або обміну земельних паїв та інвестиційного забезпечення створення економічно-привабливого землекористування. Запропоновано принцип прибуткового землекористування і визначення екологічно можливих та економічно доцільних напрямів використання земель як основи організації їх ефективного використання у сільському господарстві.

The questions of formation of effective use and protection of agricultural land as urgent important natural sciences, socio-economic and ecological problem, which is carried out on the basis of balance between necessary economic growth and preservation of land resources, are being explored. It was established that most of the current problems of land use, use of land resources potential, environmental stress is the result of inadequate management of land use and protection. Therefore, the problem of effective land use is relevant and requires a first-rate solution. The tasks of the modern land management in the system of land resources management and land use are outlined, among which the main task is to develop measures for the rational use of land, under which they will not worsen their fertility and reduce the content of humus. The issues of rational use and careful attitude to land resources in regions with high population density and large industrial potential and components of an economic mechanism for improving the efficiency of use and protection of agricultural land are considered. Particular attention is paid to the strengthening of state control over the state and use of the land fund, compliance with the requirements of land legislation. Issues of further development of agrarian production are solved due to the priority consideration of productive properties of lands, their improvement and protection. The problems of modern land management in Ukraine as a multifunctional system and groups of measures of

land management are analyzed. The development of the modern land management system in the close relationship with the land management and land management system is explored. Under these conditions, land management is the main mechanism in the formation and implementation of management decisions, since it has a multifunctional character, which requires the establishment of an effective institutional environment. The algorithm of development at agricultural enterprises of the complex of measures on the use of land resources is formed. The main directions of development of the projects of the land management system are proposed, which should include calculations of the water balance, which is made up on each massif of arable land and other agricultural lands. The principle of profitable land tenure and the definition of environmentally feasible and economically feasible areas of land use is proposed, which is the basis for organizing their efficient use in agriculture.

Ключові слова: землеустрій, земельні ресурси, управління земельними ресурсами, землекористування, родючість ґрунту, охорона сільськогосподарських земель, організація території.

Key words: land management, land resources, land resources management, land use, soil fertility, agricultural land protection, organization of territory.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах господарювання в інтересах підприємств забезпечити інтенсивне використання земельних ресурсів в зв'язку з необхідністю повного задоволення потреб населення у продуктах харчування, а промисловість — у сільськогосподарській сировині. Між тим щорічно неухильно розширюються площі, займані під забудовами та промисловими об'єктами. У зв'язку з цим найважливішим завданням постає прийняття найбільш економічно та екологічно обґрунтованих управлінських рішень стосовно розміщення продуктивних сил з урахуванням забезпечення найбільш раціонального використання та охорони земель, а також максимального збереження сільськогосподарського земельного фонду. Тому проблема ефективного землекористування є актуальною і потребує негайного вирішення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вирішення проблем сучасного землеустрою в системі управління земельними ресурсами і землекористуванням та розвитку земельних відносин в умовах реалізації земельної реформи є предметом досліджень широкого кола вітчизняних науковців аграрного спрямування, як-от: В. Будзак, Д. Бабміндра, І. Бистряков, В. Горлачук, О. Гуторов, Г. Гуцуляк, Б. Данилишин, Д. Добряк, В. Другак, О. Дорош, П. Казьмір, А. Мартин, Н. Мазій, Л. Новаковський, О. Новоторов, М. Ступень, А. Сохнич, А. Третяк, М. Федоров, М. Хвесик та ін.

Завдяки роботам цих авторів напрацьовано системний підхід та розроблено практичні рекомендації щодо проблем сучасного землеустрою в системі управління земельними ресурсами та охорони земель. Узагальнення наукових публікацій показало, що окреслене питання постійно видозмінюється й потребує подальшого вивчення і вдосконалення. Україн важли-

вим аспектом є також дослідження питання підвищення ефективності використання виробничого потенціалу в аграрному виробництві за рахунок раціонального землекористування і збереження умов для сталого ведення сільськогосподарства шляхом максимального врахування особливостей природної екологічної системи.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження проблем сучасного землеустрою в системі управління земельними ресурсами і землекористуванням та складових економічного механізму підвищення ефективності використання і охорони земель сільськогосподарського призначення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах стабілізації ринкових взаємовідносин суб'єктів господарювання розв'язання проблем ефективного використання і охорони земель було і залишається одним із найскладніших завдань землеустрою. Однак тепер слід кардинально змінити ставлення держави до охорони земельного фонду. Землю необхідно охороняти не лише від самовільного захоплення та розбазарювання, але й, передусім, від деградації. Внаслідок припинення робіт по боротьбі з ерозією ґрунтів, засоленням, заболоченням земель, забрудненням їх важкими металами та хімічними речовинами постійно зростають площі деградованих угідь, катастрофічно знижується рівень гумусу. Наше покоління фактично експлуатує родючість ґрунту, яка не належить йому, а є власністю наших дітей і онуків. У результаті проблема охорони земель усе більше переростає в проблему національної безпеки країни.

Отже, без участі держави у здійсненні землеохоронних робіт, без державного фінансування відповідних заходів нам не вдасться роз-

в'язати таку важливу проблему [1, с. 27]. При цьому особливої актуальності набувають невирішені питання раціонального використання і дбайливого ставлення до земельних ресурсів у регіонах із високою щільністю населення і великим промисловим потенціалом. Необхідним є також створення екологічно безпечних умов для життєдіяльності населення, збереження навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, особливо земель сільськогосподарського призначення [2, с. 87].

Відомо, що якість землі та природно-кліматичні умови України дозволяють забезпечити виробництво запланованої кількості сільськогосподарської продукції. Дві третини орних земель становлять чорноземи, котрі є найбільш родючими у світі. Зональність країни обумовлює наявність природних факторів, що негативно впливають на ґрунти та знижують їхню родючість: водна і вітрова ерозія, підвищена кислотність, засолення, підтоплення тощо. Тому дуже важливо забезпечити збереження і примноження сільськогосподарського земельного фонду, запобігти або мінімально знизити дієвість впливу негативних процесів і підвищити родючість ґрунтів.

На сьогодні постає гостра необхідність глибокого вивчення цих питань, розробку і здійснення комплексних заходів щодо збереження земельних ресурсів і підвищення родючості ґрунтів. Особливу увагу слід звернути на посилення державного контролю за станом та використанням земельного фонду, дотриманням земельного законодавства.

Накопичений передовий досвід у використанні і охороні земель показує, що в тих господарствах і районах, де повсякденно проводиться робота із захисту ґрунтів і підвищення їхньої родючості, отримують високі і стійкі врожаї сільськогосподарських культур. У тих адміністративно-територіальних утвореннях, де на належному рівні здійснюється державний контроль за використанням та охороною земель, мінімальне відведення продуктивних угідь для несільськогосподарських потреб, спостерігається зростання продуктивності земель, а ґрунтозахисні заходи здійснюються своєчасно і високоякісно.

Формування ефективного використання та охорони сільськогосподарських земель є нагальною важливою природничо-науковою, соціально-економічною та екологічною проблемою, котра здійснюється на основі балансу між необхідними економічним зростанням та збереженням земельних ресурсів. Слід зазначити,

що більшість сучасних проблем землекористування, використання земельно-ресурсного потенціалу, екологічної напруги є наслідком недосконалого управління використанням та охороною земель. В основу організації ефективного використання земель у сільському господарстві має бути покладений принцип прибуткового землекористування та визначення екологічно можливих та економічно доцільних напрямів використання земель. Наразі можна уникнути непродуктивних витрат і запобігти ризику заподіяння землям шкоди, оскільки досить часто погіршення земель є незворотним процесом. Відповідно, у сучасних умовах використання землі в сільськогосподарському виробництві вважається ефективним, коли не тільки збільшується прибуток, вихід продукції з одиниці площі, підвищується її якість, знижуються витрати на виробництво з одиниці площі, підвищується родючість ґрунту, забезпечується охорона земель та навколишнього середовища, а головне, підвищується якість життя селян [3, с. 156].

Безсумнівно, інтенсифікація сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах передбачає додаткові вкладення праці і матеріально-грошових засобів. Проте при розумному застосуванні результатів науково-технічного і соціально-економічного прогресу це збільшує кількість сільськогосподарської продукції, одержуваної з кожного гектара землі, а також забезпечує збереження і підвищення родючості ґрунту. Багаторічний досвід сільськогосподарського виробництва довів, що раціоналізація сільськогосподарських угідь може стати тією платформою, котра визначить ефективність усіх інших груп виробничих ресурсів аграрного виробництва.

Окрім того, важливе значення має організація території. Завдяки їй може бути підвищена ефективність угідь, застосування техніки і технологій, захисту ґрунтів від негативного впливу природних і антропогенних факторів, хімізації, створення передумов для підвищення родючості ґрунтів. Таким чином, організація території підприємств полягає в економічно, екологічно і технологічно-раціональному використанні землі та розміщення на ній усіх елементів інфраструктури.

Вважаємо, що натеper існує дві групи заходів землеустрою: ті, що безпосередньо розробляються в землевпорядних проектах (трансформація менш цінних в більш цінні угіддя, їх розміщення, встановлення структури посівних площ і системи сівозмін) та котрі в них враховуються (хімізація, тип утримання і

годівлі худоби). Одні з них безпосередньо впливають на підвищення родючості землі (меліорація, хімізація), а інші — сприяють поліпшенню земельних угідь (розміщення елементів організації території, угідь, сівозмін, диференційоване проведення агротехнічних і ґрунтозахисних заходів).

На жаль, розроблені рекомендації досить часто не відображають в повній мірі зональні особливості клімату, рельєфу і ґрунтового покриву. Так, в організації території в зонах надмірного зволоження лежать ті ж самі принципи, що і в зонах нестачі вологи. А ґрунтозахисні заходи спрямовані на затримання стоку на схилах, хоча для підвищення родючості і збереження ґрунтового покриву необхідно проводити заходи щодо безпечного відведення опадів.

Стале землекористування при організації території в сучасних умовах відбувається за такими напрямками. Збільшуються площі цінних сільськогосподарських угідь до меж, що дають можливість максимально залучати інші ресурси, наявні в господарстві на даний період часу (матеріально-грошові, трудові, поголів'я худоби і ін.). Поліпшується якісний стан угідь завдяки проведенню різних видів меліорації, а також розміщення масивів угідь і їх кордонів, лінійних елементів (лісосмуг, доріг, найпростіших гідротехнічних споруд). Проводиться зонування і диференціація земельних угідь на основі господарської та внутрішньогосподарської економічної оцінки і бонітування ґрунтів з урахуванням природних, економічних, соціально-територіальних, екологічних та інших особливостей території господарств, їх підрозділів і сівозмін. Враховуються рекомендації по технологічному і технічному забезпеченню ведення землеробства, створення для цього просторових умов.

Вважаємо, що вирішуючи питання подальшого розвитку аграрного виробництва, необхідно на перше місце ставити продуктивні властивості земель та передбачати їх поліпшення і охорону.

Розвиток ефективного використання земельних ресурсів потребує відповідного вдосконалення й механізмів управління земельними ресурсами з боку державних земельних органів, тобто державної підтримки [4, с. 4]. Впровадження механізму управління земельними ресурсами має здійснюватися не шляхом адміністративного тиску, а через економічно-правовий і екологічний диктат, тобто створенням таких умов, за яких господарським об'єктам стало б вигідним ефективно використання земель, не виходячи за рамки правового поля [5, с. 256].

У сучасних умовах управління землекористуванням неможливе без створення чітко діючої системи планування землекористування і землеустрою та одночасно застерігається, що теперішня система планування й землеустрою не до кінця відпрацьована та не відповідає вимогам ринкової економіки [6, с. 95]. Тому землевпорядкування повинно включати в себе систему заходів, спрямованих на організацію якнайповнішого, раціонального і ефективного використання земельних ресурсів, а також їх охорону та підвищення культури землеробства.

Державне землевпорядкування підрозділяється на міжгосподарське і внутрішньогосподарське. При міжгосподарському землеустрої земельні ресурси розподіляються між галузями економічної діяльності і всередині них, а також між окремими землекористувачами. При цьому утворюються нові і змінюються існуючі межі землекористування з урахуванням територіального розташування, рельєфу, якості ґрунтів і рослинності, гідрографічних і гідрогеологічних властивостей, кліматичних та інших факторів.

Міжгосподарське землевпорядкування вирішує завдання організації території і виробництва, що виходять за межі сільськогосподарського підприємства. Нині міжгосподарське землевпорядкування є засобом територіальної організації аграрного виробництва адміністративного району.

При внутрішньогосподарському землеустрої створюються необхідні організаційно-територіальні умови для раціонального розміщення галузей, виробництва і праці, ефективного використання землі, матеріальних ресурсів і техніки в межах сільськогосподарського підприємства.

Варто визначитися з основними напрямками розвитку проектів внутрішньогосподарського землеустрою:

- детальне опрацювання його складових частин і елементів з доведенням рекомендацій до конкретних ділянок угідь при взаємозв'язку з екологічними, соціально-економічними, технічними і технічними умовами;
- максимальне збереження існуючих елементів організації території;
- обов'язковість впровадження проектів;
- створення територіальних умов для сільськогосподарських підприємств.

Відповідно важливого значення набуває процес вирішення питань внутрішньогосподарського землеустрою, а саме: проектування системи сівозмін; розміщення підрозділів підприємств; створення внутрішньогоспо-

дарської дорожньої мережі, що дозволяє проводити всі технологічні процеси і операції в короткі, агротехнічно витримані терміни, своєчасно і без втрат транспортувати продукцію, забезпечувати проїзд широкозахватної техніки; розміщення внутрішньогосподарських пунктів зберігання і часткової переробки сільськогосподарської продукції.

Таким чином, центр ваги в сучасному внутрішньогосподарському землеустрої переноситься на створення організаційних і територіальних умов для впровадження новітніх технологій, проведення заходів щодо збільшення інтенсивності використання землі при одночасному підвищенні її родючості. У свою чергу, проекти міжгосподарського і внутрішньогосподарського землеустрою можуть доповнюватися робочими проектами для детального технічного, економічного та екологічного обґрунтування окремих елементів організації території та проведення меліоративних робіт.

Для підвищення стійкості землеробства на основі максимального використання біокліматичного потенціалу, ефективного використання земельних ресурсів шляхом широкого застосування ресурсозберігаючих технологій, котрі забезпечують постійне підвищення родючості ґрунтів і ріст урожайності сільськогосподарських культур, розробляються робочі проекти організації їхнього вирощування. При цьому враховуються особливості рельєфу, характер зволоження ґрунту, вміст в них поживних речовин, біологічні особливості вирощування культур, фітосанітарний стан полів, вплив попередників. Такі робочі проекти дозволяють фахівцям підприємств оперативно вирішувати всі питання раціонального використання конкретних ділянок ріллі, контролювати вміст гумусу і поживних речовин і при необхідності своєчасно реагувати на погіршення природних властивостей ріллі.

Вважаємо, що розвиток сучасної системи землеустрою необхідно досліджувати в тісному взаємозв'язку з системою менеджменту зе-

Рис. 1. Структурна схема функціонування сучасного землеустрою у системі менеджменту земельних ресурсів та землекористування в Україні

мельних ресурсів і землекористування. Виходячи з того, що землеустрій є головним механізмом у формуванні і впровадженні управлінських рішень, він теж має багатofункціональний характер та вимагає створення інституціонального середовища (рис. 1).

З огляду на це, головним завданням у формуванні землекористування аграрних підприємств є вдосконалення організації землеволодіння і землекористування на території адміністративно-територіального утворення, як базисної основи забезпечення інтересів власників земельних ділянок або їх орендарів, територіальних громад і держави, а також розробка рекомендації щодо забезпечення переважного права купівлі або обміну земельних паїв (часток) та створення економічно-привабливого землекористування з точки зору інвестування.

На сьогодні уже функціонує система розроблення і впровадження землевпорядних рішень. Контроль за впровадженням проектних розробок в конкретних господарствах ведуть районні землевпорядники. Безпосередню відповідальність за реалізацію розроблених проектів, втілення їх в життя несуть керівники і фахівці підприємств. У системах землеробства і земле-

устрою сільськогосподарських підприємств стосовно конкретних ґрунтово-кліматичних і економічних умов кожної ділянки землі проектується комплекс взаємопов'язаних агротехнічних, меліоративних і організаційних заходів. Це дозволяє значно поліпшити освоєння намічених землевпорядних рішень, поліпшити роботу із землею, координувати дії різних фахівців. Проект внутрішньогосподарського землеустрою вважається освоєним, якщо виконані всі організаційно-господарські, землевпорядні, агротехнічні та інші заходи, передбачені при його складанні, уточненні і доопрацюванні, освоєні всі межі полів сівозмін, забезпечено правильне чергування і розміщення культур.

Освоєння комплексу заходів з використання земельних ресурсів в підприємствах повинно проводитися наступним чином:

- організаційно-господарські;
- організаційно-територіальні;
- агротехнічні;
- створення простих гідротехнічних споруд;

- лісомеліоративні посадки;
- складні гідротехнічні споруди.

Проте на практиці ця система впроваджується з великими порушеннями і фактично не обов'язкова для виконання землекористувачами, що завдає значної шкоди організації використання земель. Це в основному пов'язано з тим, що земля, на відміну від інших засобів виробництва, не має вартості через відсутність процесу вільного продажу. В результаті виникає парадоксальна ситуація, коли користувач не несе фінансової відповідальності за збереження головного засобу виробництва — землі. Тому встановлення її вартості на основі диференціальної ренти і економічної оцінки земель є однією з найважливіших завдань ефективної земельної реформи та сталого розвитку сільського господарства.

Проведені дослідження показали, що капітальні витрати в сільському господарстві окупляться і почнуть приносити ефективний результат через 6—8 років. У той же час термін дії проекту внутрішньогосподарського землеустрою складає 5 років. Отже, проекти внутрішньогосподарського землеустрою повинні складатися з двох частин: стаціонарної (розробляється на 10 років і більше) і динамічної. У стаціонарній частині проекту відображається розміщення виробничих центрів, населених пунктів, магістральних доріг, основної мережі лісових смуг, що вимагають великих капітальних витрат. У динамічній частині містяться елементи, які змінюються залежно від застосовуваних технологій обробі-

ку культур і систем машин, а також розробляються у робочих проектах з ведення сільськогосподарського виробництва на кожній окремій екологічно стійкій ділянці сільськогосподарських угідь. Ці проекти включають питання організаційного, економічного, екологічного, технологічного і технічного забезпечення та обґрунтування землеробських процесів.

У зв'язку з впровадженням інноваційних технологій модернізацією сільського господарства коригується та піддається змінам зміст внутрішньогосподарського землеустрою. При цьому змінюються порядок вирішення, роль і значимість такого питання, як виділення і розміщення на тривалий термін підрозділів у тваринництві та рослинництві в межах існуючого землекористування, за якими закріплюються засоби виробництва, в тому числі і земля.

Слід відмітити, що у період земельної реформи в Україні перед землеустроєм сформувалися нові завдання, зумовлені змінами в земельній політиці держави, які кардинально перетворюють земельні відносини. Це дозволяє визначити головні завдання сучасного землеустрою в системі управління земельними ресурсами та землекористуванням:

— реалізація земельної політики держави шляхом науково обґрунтованого перерозподілу земель, формування раціональної системи землеволодіння і землекористування з усуненням незручностей у розташуванні земель і забезпеченням соціальної справедливості земельних перетворень;

— інформаційне забезпечення правового і економічного механізму регулювання земельних відносин на всіх рівнях господарювання шляхом: розробки пропозицій щодо встановлення особливого режиму і умов використання земель, наданих у власність, володіння й користування, включаючи оренду; підготовки інформації про кількість, якість і місцезнаходження земель для встановлення їх ціни, плати за використання, відшкодування землевласникам і землекористувачам збитків і втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва при наданні і вилученні земель, виконанні заходів з економічного стимулювання раціонального землекористування;

— поділ, відмежування (межування) земель зі встановленням (відновленням) на місцевості меж адміністративно-територіальних утворень, а також територій з особливим правовим режимом у місцях проживання та господарської діяльності нечисленних народів і етнічних груп; територій з особливими природоохоронними, рекреаційними і заповідними режимами

меж міст, селищ міського типу і сільських населених пунктів, меж земельних ділянок власників і користувачів землі за єдиною державною системою з правильним юридичним, економічним і технічним оформленням;

— здійснення заходів щодо прогнозування, програмування планування, організації раціонального використання та охорони всіх категорій земель, незалежно від форм власності на всіх рівнях;

— встановлення меж і відведення земельних ділянок в натурі (на місцевості); оформлення планів (креслень) меж; підготовка документів на право власності на землю, землеволодіння і землекористування;

— організація територій сільськогосподарських підприємств зі створенням просторових умов, що забезпечують раціональне функціонування сільськогосподарського виробництва; впровадження прогресивних форм організації праці; вдосконалення складу і розміщення земельних угідь, сільськогосподарських культур, системи сівозмін, сінокосів і пасовищ;

— розробка системи заходів стосовно збереження і поліпшення природних ландшафтів, відновлення і підвищення родючості ґрунтів; щодо рекультивції порушених земель, захисту земель від ерозії, підтоплення, осушення, вторинного засолення і заболочення, ущільнення і забруднення промисловими відходами й хімічними речовинами, опустелювання, заростання сільськогосподарських угідь чагарником і дрібноліссям, консервації деградованих земель та запобігання інших негативних явищ [7, с. 167]. Надалі однією з основних цілей землеустрою є розробка заходів щодо раціонального використання земель, при яких вони не будуть погіршувати свого родючості і зменшувати вмісту гумусу.

Важливе значення для вдосконалення організації території має вирішення проблеми відтворення природної родючості ґрунтів. Як правило, сільськогосподарське виробництво в даний час виснажує землю, оскільки значно зменшується у ній запас гумусу, що спонукає до серйозних наслідків. При розробці проекту організації території та системи землеробства необхідно забезпечити позитивний баланс гумусу в усіх сівозмінах. Для цього необхідно провести розрахунок його балансу з урахуванням складу культур сівозміни та внесення органічних добрив.

При вдосконаленні організації території, в тому числі і сівозмін, для підвищення родючості ґрунтів доцільно періодично чергувати розташування кормових сівозмін з високою часткою

багаторічних трав та сівозмін з високою часткою просапних культур; розміщувати просапні сівозміни на ґрунтах з меншим ступенем мінералізації органічної речовини; підвищувати родючість полів за рахунок просапних культур у сівозмінах з високим ступенем мінералізації органічної речовини; проводити комплекс водорегулювальних та ґрунтозахисних заходів.

Для створення єдиного ґрунтозахисного комплексу на території кожного регіону країни, посилення взаємозв'язку і взаємоузгодження дій підприємств, розташованих в одному водозбірному, адміністративному, ґрунтовому комплексі, розробляється конкретна схема ґрунтозахисних заходів. Найбільш ефективні такі схеми при регулюванні водно-вітрового режиму цілої природно-територіальної одиниці. Такого роду схеми включають в себе заходи з регулювання водно-теплового та вітрового режимів територій з урахуванням властивостей ґрунтів і прогнозу можливих наслідків розвитку ерозії.

Отже, для поліпшення водного режиму ґрунтів і їхнього мікроклімату, підвищення вологозабезпеченості посівів необхідно забезпечити створення умов для рівномірного відкладення снігу і зменшення його здування з полів за допомогою системи лісових смуг, ослаблення непродуктивного випаровування вологи з поверхні ґрунту та зменшення транспіраційного коефіцієнта сільськогосподарських культур за допомогою комплексу агротехнічних заходів і структури посівних площ, ефективного використання опадів, не допускаючи їхнього стікання в ставки, в яри і балки. У результаті за допомогою повного комплексу організаційно-господарських, агротехнічних, луго- і лісомеліоративних, а також гідротехнічних заходів можна затримати на 1 га від 250 до 450 м³ води. При більшому обсязі стоку, а також на важких слабо фільтруючих ґрунтах, воду необхідно збирати в ставках, на днищах балок і ярів, а також у невеликих каскадних ставках-лиманах. Це значно зменшить витрати на подачу води до зрошуваних ділянок і буде резервним періодом нестачі вологи. Таким чином, проекти внутрішньогосподарського землеустрою повинні містити розрахунки водного балансу, що складаються для кожного масиву ріллі та інших сільськогосподарських угідь.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Встановлено, що в період земельної реформи в Україні перед сучасним землеустроєм у системі управління земельними ресурсами і землекористуванням поставили нові завдання, голов-

ними з яких є розробка заходів щодо ефективного використання земель, покращення їхньої родючості та посилення вмісту гумусу. За цих умов важливим є вирішення питання раціонального використання і дбайливого ставлення до земельних ресурсів в регіонах з високою щільністю населення і значним промисловим потенціалом. При цьому особливу увагу слід приділяти посиленню державного контролю за станом та використанням земельного фонду, дотриманням вимог земельного законодавства.

Для вирішення питання подальшого розвитку аграрного виробництва необхідно на перше місце ставити продуктивні властивості земель, передбачати постійне їхнє поліпшення і охорону. Варто особливого значення надавати проектам внутрішньогосподарського землеустрою, які повинні містити розрахунки водного балансу, що складається для кожного масиву ріллі та інших сільськогосподарських угідь.

З'ясовано, що розвиток сучасної системи землеустрою знаходиться у тісному взаємозв'язку з системою менеджменту земельних ресурсів і землекористування. Тому землеустрій виступає головним механізмом у формуванні і впровадженні управлінських рішень і має багатофункціональний характер, що вимагає створення ефективного інституціонального середовища.

Вважаємо, що в основу сучасного землеустрою необхідно закладати принцип прибуткового землекористування і визначення екологічно можливих та економічно доцільних напрямів використання земель як основи організації їхнього ефективного використання у сільському господарстві.

Література:

1. Довідник із землеустрою / За ред. А.Я. Новаковського. — 4-те вид., перероб. і доповн. — К.: Аграрна наука, 2015. — 492 с.
2. Лаврук В.В. Інвестиційне забезпечення інноваційних проектів в агропромисловому виробництві: теорія, методологія, практика: монографія / В.В. Лаврук. — Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. — 380 с.
3. Москаленко А. М. Формування ефективного використання сільськогосподарських земель Полісся України в ринкових умовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: спец. 08.00.06 "Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища" / А.М. Москаленко. — К., 2015.
4. Мазій Н.Г. Шляхи удосконалення управління земельними ресурсами на прикладі Львівської області: автореферат дис. на здобут-

тя наук. ст. к. е. н. / Н.Г. Мазій. — Національний аграрний університет. К., 2008.

5. Горлачук В.В. Управління земельними ресурсами: підручник / В.В. Горлачук, В.Г. В'юн, І.М. Песанська, А.Я. Сохнич. — Львів: Магнолія плюс, 2006. — 443 с.

6. Новаковський А.Я. Регіональна земельна політика / А.Я. Новаковський, М.І. Шквар. — К.: Урожай, 2006. — 135 с.

7. Футулуйчук В.М. Принципи, завдання та методологічна основа землеустрою / В.М. Футулуйчук, О.І. Шапоренко, Я.Д. Бойчук // Вчені записки Університету "КРОК". — 2017. — Вип. 48. — С. 166—174.

8. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 3. — Ст. 27.

References:

1. Novakovs'kyj, L. (2015), Dovidnyk iz zemleustroi [Handbook on Land Management], 4nd ed, Ahrarna nauka, Kyiv, Ukraine.
 2. Lavruk, V.V. (2010), Investytsiynе zabezpechennya innovatsiynykh proektiv v ahropromyslovomu vyrobnytstvi: teoriya, metodolohiya, praktyka: monohrafiya [Investment provision of innovative projects in agroindustrial production: theory, methodology, practice], Aksioma, Kamianets-Podilskyi, Ukraine.
 3. Moskalenko, A.M. (2015), "Formation of effective use of agricultural land of the Polissya of Ukraine in market conditions", Ph.D. Thesis, Environmental economics and environmental protection, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
 4. Mazyi, N.G. (2008), "Ways of improvement of land resources management (on the example of the Lviv region)", Ph.D. Thesis, Economics of nature use and environmental protection, National Agrarian University, Kyiv, Ukraine.
 5. Gorlachuk, V.V. Vyun, V.G. Peschanskaya, I.M. and Sokhnych, A.Ya. (2006), Upravlinnya zemel'nymy resursamy [Land Management], Magnolia Plus, Lviv, Ukraine.
 6. Novakovskyi, L.Ya. and Shkvar, M.I. (2006), Rehionalna zemelna polityka [Regional land policy], Urozhay, Kyiv, Ukraine.
 7. Futuluychuk, V.M. Shaporenko, O.I. and Boychuk Ya.D. (2017), "Principles, tasks and methodological basis of land management", Vcheni zapysky Universytetu "KROK", vol. 48. pp. 166—174.
 8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), "The Land Code of Ukraine", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 3, p. 27.
- Стаття надійшла до редакції 15.01.2019 р.*

УДК 658.27

А. П. Макаренко,

д. е. н., професор, професор кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту,
Запорізька державна інженерна академія

С. О. Пасічник,

магістр ОА-17-1мд, Запорізька державна інженерна академія

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.3.11

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ НА КП "ДЕКОРАТИВНІ КУЛЬТУРИ ДОР"

A. Makarenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, of Accounting
and Auditing Department of Zaporizhzhia State Engineering Academy

S. Pasichnyk,

master AA-17-1, Zaporizhzhia State Engineering Academy

IMPROVEMENT OF ACCOUNTING FOR TOTAL PRODUCTION COSTS AT THE CE "DECORATIVE CULTURES OF THE DRC"

Питання достовірно правильного документального оформлення розподілу загальновиборничих витрат є актуальним для будь-якого сільськогосподарського підприємства. При не правильному розподілі загальновиборничих витрат у подальшому формується не правильна собівартість продукції. Тому необхідно приділити максимальну увагу цьому процесу. Не зважаючи на те, що велика кількість вчених у своїх працях досліджувала різноманітні аспекти розподілу загальновиборничих витрат слід зазначити, що саме це питання розкрито недостатньо і потребує подальшого дослідження.

Авторами статті було обгрунтовано мету та завдання з удосконалення обліку загальновиборничих витрат на прикладі КП "Декоративні культури ДОР". Метою дослідження є розробка удосконалення обліку розподілу загальновиборничих витрат на зазначеному підприємстві, відображення операцій щодо обліку та розподілу загальновиборничих витрат. Від вибору бази розподілу залежить розмір списання витрат на рахунок 23 "Виробництво". Вибір бази розподілу суттєво залежить від особливостей виробничої діяльності суб'єкта господарювання. Підприємству, відповідно до власної специфіки виробництва, необхідно правильно обрати базу розподілу загальновиборничих витрат, що безпосередньо впливає на собівартість сільськогосподарської продукції.

У статті висвітлено удосконалення методики ведення обліку біологічних активів на КП "Декоративні культури ДОР", що на відміну від існуючої включає додаткові субрахунки по рахункам 23 "Виробництво", 91 "Загальновиборничі витрати", 21 "Поточні біологічні активи" це надасть змогу вести облік та розподіляти витрати не тільки в розрізі видів виробництва, а й по кожному окремому виду культур. Крім того, для мінімізації затрат часу та повної достовірності в отриманих даних запропоновано спеціальну згруповану відомість ВВ-1. Цей документ відображає розподіл витрат по кожному субрахунку рахунку 23 "Виробництво" та за необхідності по кожній культурі окремо. Крім того, така таблиця є універсальною, оскільки в ній є можливість відображати окремо розподіл як виробничих витрат, так і загальновиборничих. Відображувана інформація є важливою для оперативного прийняття необхідних управлінських рішень. Також запропоновано до первинних документів створювати додаткові документи (оперограми), які наочно відображають рух документу по підприємству.

The question of reliably correct documentation of the distribution of total production costs is relevant for any agricultural enterprise. If the distribution of generic production costs is not properly distributed, then the production cost is not calculated correctly. Therefore, it is necessary to give maximum attention to this process. Despite the fact that a large number of scientists in their works investigated various aspects of the distribution of total production costs, it should be noted that this issue is not sufficiently solved and needs further research.

The authors of this article have substantiated the purpose and tasks for improving the accounting of total production costs on the example of the CE "Decorative Cultures of the DRC". The purpose of the work is to develop an accounting for the distribution of total production costs in this enterprise, to reflect the operations of accounting and distribution of total production costs. From the selection of the distribution base, the size of the write-off of costs depends on the 23 "Production". The choice of the distribution base depends essentially on the peculiarities of the economic activity of the

enterprise. The enterprise, in accordance with its own specifics of production, must correctly choose the basis for the division of total production costs, which directly affects the cost of agricultural products.

In this article, the improvement of the methodology for keeping records of biological assets at the CE "Decorative Cultures of the DRC" is presented, which, in contrast to the existing one, includes additional subaccounts in the accounts 23 "Production", 91 "General Production Costs", 21 "Current Biological Assets" will allow you to keep records and distribute costs not only in terms of types of production, but also in each individual type of crop. In addition, a special grouped report BB-1 has been proposed for minimization of time expenditures and complete authenticity in the received data. This document shows the distribution of costs for each subaccount 23 "Production" and, if necessary, for each culture individually. Kim this table is universal, since it has the opportunity to reflect separately the distribution of both manufacturing costs and general manufacturing. The information displayed is important for promptly making the necessary managerial decisions. Also, it is suggested to create additional documents (operands) to the primary documents, which clearly represent the movement of the document on the enter-prise.

Ключеві слова: сільське господарство, поточні біологічні активи, виробництво, загально-виробничі витрати, аналітичний облік, декоративні культури.

Key words agriculture, current biological assets, production, general production costs, analytical accounting, decorative cultures.

ВСТУП

У наш час умови ринкової економіки вимагають від українських підприємств постійного підвищення ефективності виробництва, конкурентоспроможної продукції та послуг на основі впровадження новітніх технологій, більш ефективних форм господарювання та управління виробництвом. Цей процес має дві базові характеристики: споживча вартість та трудомісткість. У підсумку вони становлять вартість нашого товару. Частина вартості засобів виробництва, існує ще до процесу виробництва. Тому вона лише переноситься на виготовлений товар у вигляді вартості матеріальних витрат. За допомогою живої людської праці створюється чистий продукт — понад вартості перенесених на товар матеріальних витрат. Процес виробництва повинен мати безперервний цикл, що у свою чергу можливо лише тоді, коли його фактори відтворюються. Частка вартості, яка авансується для постійного функціонування циклу виробництва, визначається як витрати виробництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретичні положення з тематики поточних біологічних активів є до-сить дискусійними та досліджуються у наукових працях відомих вчених, як-от: Бутинець Ф.Ф., Кулаковська Л.П., Голов С.Ф., Жук В.М., Кірейцев Г.Г., Огічук М.Ф., Палій В.Ф., Придатченко В.В., Сук П.Л., Белова І.М., Сук А.К. та інші. В наукових працях висвітлюються питання особливостей обліку біологічних активів, разом з тим вказується на невирішеність окремих питань обліку, необхідність удосконалення бухгалтерського обліку специфічних об'єктів аграрного сектору.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Удосконалити методику ведення бухгалтерського обліку та розподіл загальновиробничих витрат на КП "Декоративні культури ДОР".

РЕЗУЛЬТАТИ

Поточні біологічні активи — особливий вид оборотних активів. З одного боку, це матеріальні цінності, які надійшли з виробництва як готова продукція або куплені на стороні, а з другого — це особливий вид засобів — живі організми, які знаходяться весь час у незавершеному виробництві. Тобто це безперервний виробничий процес, в якому готова продукція постійно змінює свій обсяг і вартість. Тому інформацію про всі ці процеси обов'язково потрібно відобразити у первинних документах, а потім вона буде перенесена і до зведених відомостей обліку. До таких первинних документів відносяться: акти на оприбуткування насіння (саджанців), акти на купівлю поточних біологічних активів у населення, акти на вибуття активів рослинництва, Книги обліку руху рослин, чагарників та дерев, Книги посівний площ, журнали реєстрації зібраного врожаю, Відомість зважування врожаю, Накопичувальні відомості обліку руху рослин, а також виробничо-фінансові плани, статистична звітність, виробничі звіти з рослинництва, книги технічного обліку, річна звітність, накопичувальні відомості тощо.

Далі з первинних документів всі дані переносяться до Журналу реєстрації господарських операцій (таблиці 1 та 2), а потім на основі цього журналу формується Журнал №8 с. г.

КП "Декоративні культури ДОР" займається вирощуванням декоративних та зернових культур, крім того надає послуги з вантажних

Таблиця 1. Журнал обліку господарських операцій по рахунку 23 "Виробництво"

№ п/п	Зміст господарської операції	Дт	Кт	Сума, грн.
1	2	3	4	5
1	Закуплено у постачальника: - насіння пшениці, ячменю та лаванди; - мінеральні добрива; - паливно-мастильні матеріали; - гербіциди; - саджанці айви, берези та шовковиці	20 208 208 203 208 212	63 631 631 631 631 631	15000,00 2000,00 3000,00 2500,00 2500,00 5000,00
2	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	631	3000,00
3	Сплачено постачальнику грошові кошти з банківського рахунку	631	311	18000,00
4	Використано у виробництві придбані матеріали: - насіння пшениці та ячменю; - насіння лаванди; - мінеральні добрива; - паливо; - гербіциди	233 231 231 232 233	208 208 208 203 208	1200,00 800,00 3000,00 2500,00 2500,00
5	Оприбутковано до виробництва саджанці айви, берези та шовковиці	232	212	5000,00
6	Нараховано заробітну плату працівникам, які задіяні у виробництві: - декоративних культур; - дерев та чагарників; - зернових та зернобобових; - допоміжному виробництві	23 231 232 233 234	661 661 661 661 661	10000,00 4245,00 2800,00 1955,00 1000,00
7	Нараховано ЄСВ працівникам виробництва, які задіяні у виробництві: - декоративних культур; - дерев та чагарників; - зернових та зернобобових; - допоміжному виробництві	23 231 232 233 234	651 651 651 651 651	2200,00 933,90 616,00 430,10 220,00
8	Нараховано знос (амортизацію) виробничого обладнання: - декоративних культур; - дерев та чагарників; - зернових та зернобобових; - допоміжного виробництва	23 231 232 233 234	131 131 131 131 131	1500,00 636,75 420,00 293,25 150,00
9	Використано у виробництві МШП	231	22	500,00
10	Списано загальновиробничі витрати на виробництво декоративних культур: - матеріали загальновиробничого призначення; - заробітна плата працівникам загальновиробничого призначення; - ЄСВ працівникам загальновиробничого призначення; - знос (амортизація) основних засобів загальновиробничого призначення; - витрати по операційній оренді основних засобів загальновиробничого призначення; - утримання і обслуговування споруд загальновиробничого призначення	23 231 231 231 231 231	911 912 913 914 915 915	611,28 441,48 169,80 118,86 849,00 169,80
11	Списано загальновиробничі витрати на виробництво дерев та чагарників: - матеріали загальновиробничого призначення; - заробітна плата працівникам загальновиробничого призначення; - ЄСВ працівникам загальновиробничого призначення; - знос (амортизація) основних засобів загальновиробничого призначення; - витрати по операційній оренді основних засобів загальновиробничого призначення; - утримання і обслуговування споруд загальновиробничого призначення	232 232 232 232 232 232	911 912 913 914 915 915	403,20 291,20 112,00 78,40 560,00 112,00
12	Списано загальновиробничі витрати на виробництво зернових та зернобобових: - матеріали загальновиробничого призначення; - заробітна плата працівникам загальновиробничого призначення; - ЄСВ працівникам загальновиробничого призначення; - знос (амортизація) основних засобів загальновиробничого призначення; - витрати по операційній оренді основних засобів загальновиробничого призначення; - утримання і обслуговування споруд загальновиробничого призначення	233 233 233 233 233 233	911 912 913 914 915 915	281,52 203,32 78,20 54,74 391,00 78,20
13	Списано загальновиробничі витрати на допоміжне виробництво: - матеріали загальновиробничого призначення; - заробітна плата працівникам загальновиробничого призначення; - ЄСВ працівникам загальновиробничого призначення; - знос (амортизація) основних засобів загальновиробничого призначення; - витрати по операційній оренді основних засобів загальновиробничого призначення; - утримання і обслуговування споруд загальновиробничого призначення	234 234 234 234 234 234	911 912 913 914 915 915	144,00 104,00 40,00 28,00 200,00 40,00

перевезень. Обліковуються поточні біологічні активи на підприємстві на рахунку 21 "Поточні біологічні активи", за яким аналітичний облік не ведеться. Крім того, витрати виробництва на підприємстві не обліковуються за видами виробничої діяльності обліковуються, а загальновиробничі витрати акумулюються та розподіляються за елементами витрат на рахунку 91 "Загальновиробничі витрати".

Проаналізувавши методологію ведення бухгалтерського обліку на КП "Декоративні культури ДОР" нами встановлено, що загальновиробничі витрати розподіляються на підприємстві лише на рахунку 91 "Загальновиробничі витрати" за видами витрат так як аналітичний облік рахунку 23 "Виробництво" не передбачає розподілу за видами виробничої діяльності. Допоміжне виробництво (транс-

Таблиця 2. Журнал обліку господарських операцій по рахунку 91 "Загальновиробничі витрати"

№ п/п	Зміст господарської операції	Дт	Кт	Сума, грн
1	Відображені витрати по операційній оренді основних засобів загальновиробничого призначення	915	685	1800,00
2	Нараховано знос (амортизація) на основні засоби загальновиробничого призначення	914	131	1300,00
3	Використано матеріали загальновиробничого призначення	911	209	500,00
4	Відображені витрати на утримання і обслуговування споруд загальновиробничого призначення	915	685	350,00
5	Нарахований податковий кредит по ПДВ	641	685	70,00
6	Нараховано заробітну плату працівникам загальновиробничого призначення	912	661	2500,00
7	Нараховано ЄСВ працівникам загальновиробничого призначення	913	651	500,00

портні послуги) взагалі не має власного рахунку. Всі витрати по транспортним послугам нараховуються безпосередньо на машини. Загальновиробничі витрати акумулюються на рахунку 91 "Загальновиробничі витрати" протягом операційного, а в кінці загальною проводкою дебет 23 "Виробництво кредит 91 "Загальновиробничі витрати" списуються на виробництво. Визначення суми загальновиробничих витрат, яка буде списуватися на виробництво та на собівартість продукції, відбувається відносно нарахованої заробітної плати виробничому персоналу та персоналу загальновиробничого призначення. Сума заробітної плати відповідного персоналу ділиться на загальну суму заробітної платні. Внаслідок даних розрахунків маємо два коефіцієнти розподілу: Коефіцієнт розподілу витрат на виробництво ($K_{рв}$) та Коефіцієнт розподілу витрат на собівартість ($K_{рс}$).

$$K_{рв} = \frac{ЗП_{зв}}{ЗП} \quad (1);$$

$$K_{рс} = \frac{ЗП_{зв}}{ЗП} \quad (2),$$

де $ЗП_{зв}$ — заробітна плата виробничого персоналу;

$ЗП_{зв}$ — заробітна плата персоналу загальновиробничого призначення;

$ЗП$ — загальна сума нарахованої заробітної плати.

$$K_{рс} = \frac{10000,00}{12500,00} = 0,8$$

$$K_{рс} = \frac{2500,00}{12500,00} = 0,2$$

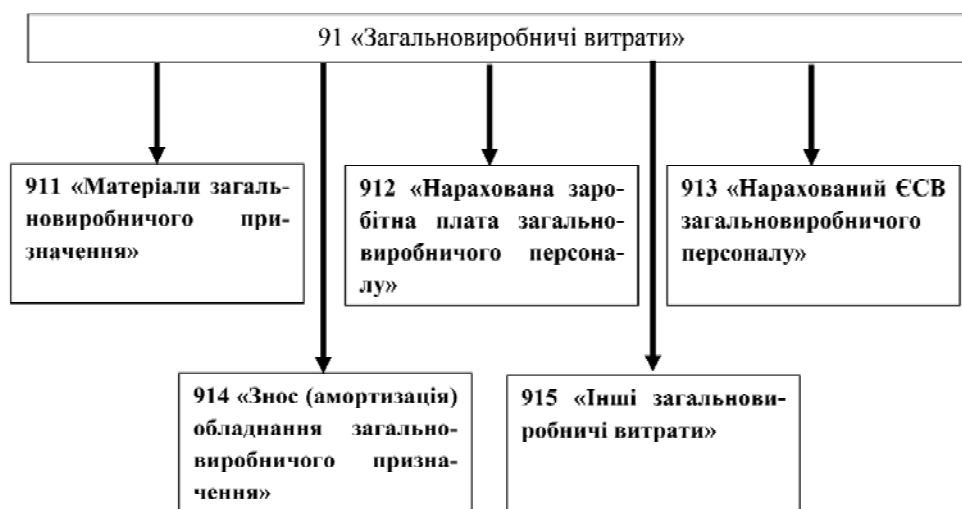

Рис. 2. Запропонований аналітичний облік по рахунку 91 "Загальновиробничі витрати" на КП "Декоративні культури ДОР"

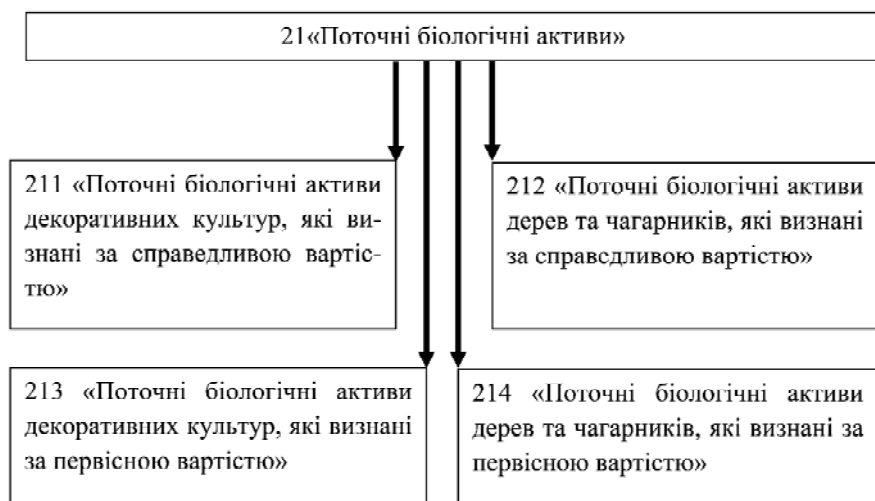

Рис. 3. Запропонований аналітичний облік по рахунку 21 "Поточні біологічні активи" на КП "Декоративні культури ДОР"

З огляду на те, що в останні роки фінансові показники КП "Декоративні культури ДОР" мають тенденцію до зменшення, вважаємо за доцільно, змінити методику обліку та розпочати розподіляти витрати за видами виробництва на рахунку 23 "Виробництво". Для цього пропонуємо ввести аналітичний облік на рахунках 23 "Виробництво" та 91 "Загальновиробничі витрати" за субрахунками, які запропоновані на рисунках 1 та 2.

Запропонований аналітичний облік по рахунку 23 "Виробництво" проводити розподіл витрат як по кожному виду виробничої діяльності, так і по кожному виду культур окремо, що в свою чергу надаватиме своєчасну та достовірну інформацію про доцільність вирощування тієї чи іншої культури.

Для поліпшення процесу розподілу витрат по видам виробництва по рахунку 23 "Виробництво" також пропонуємо ввести згруповану відомість розподілу витрат ф. ВВ-1 (табл. 3). В цьому документі буде відображатися інформація по віднесенню витрат на виробництво в

розрізі кожного виду. Загальновиробничі витрати розподіляються у відсотковому відношенні згідно посівних площ. Оскільки допоміжне виробництво не має такого показника то витрати на нього розподіляються фіксованим відсотком у розмірі 10%. Загальна сума посівних площ КП "Декоративні культури ДОР" складає 1289 га з них вирощуються на:

- 608 га — декоративні культури;
- 401 га — дерева та чагарники;
- 280 га — зернові та зернобобові.

Отже, витрати розподіляються у наступному відсотковому відношенні: 47,45% на декоративні культури, 28,00% на дерева та чагарники, 19,55% на зернові та зернобобові та 10,00% на допоміжне виробництво.

Крім того, в зв'язку з тим, що аналітичний облік по рахунку 21 "Поточні біологічні активи" не ведеться, пропонуємо також ввести для цього рахунку субрахунки, які наведені у рисунку 3.

На нашу думку одним із важливих методів та шляхів удосконалення обліку, та облікової політики підприємства є удосконалення управлінського обліку поточних біологічних активів. Тому вважаємо за доцільне до первинних документів створювати додаткові документи (оперограми), які наочно відображають рух документу по підприємству (табл. 4).

ВИСНОВКИ

Удосконалення ведення бухгалтерського обліку витрат на КП "Декоративні культури ДОР" розкрито на основі пропозиції розподі-

Таблиця 3. Згрупована відомість розподілу витрат по рахунку 23 "Виробництво"

ф. ВВ-1

в Дт рахунку	з Кт рахунків								Разом
	212	208	203	131	651	661	22	91	
231 «Декоративні культури» (42,45%)		2607,80	1061,25	636,75	933,90	4245,00	500,00	2360,22	12344,92
232 «Дерева та чагарники» (28,00%)	5000,00	1192,20	700,00	420,00	616,00	2800,00		1556,80	7285,00
233 «Зернові та зернобобові» (19,55%)		1200,00	938,75	293,25	430,10	1955,00		1086,98	5904,08
234 «Допоміжне виробництво» (10,00%)			300,00	150,00	220,00	1000,00		556,00	2226,00
Разом	5000,00	5000,00	3000,00	1500,00	2200,00	10000,00	500,00	5560,00	27760,00

(посада виконавця)

(підпис)

(П.І.Б.)

Головний бух.

(підпис)

(П.І.Б.)

Таблиця 4. Оперограма Акту приймання-передачі поточних біологічних активів

№ з/п	Вид роботи	Виконавці		
		Члени комісії	Керівник	Головний бухгалтер
1	Призначення складу комісії наказом			
2	Огляд об'єкта поточних біологічних активів			
3	Складання Акта приймання-передачі в 2-х примірниках (первинна вартість, назва, залишкова вартість)			
4	Підпис акта			
5	Затвердження акта			
6	Передача акта для обробки			
7	Перевірка й обробка інформації Акта та внесення її до інвентарної картки			
8	Підпис головного бухгалтера про підтвердження прийняття об'єкта на облік			

лу витрат на рахунку 23 "Виробництво" за видами виробничої діяльності суб'єкта господарювання. Введення нових аналітичних рахунку по рахунку 23 "Виробництво": 231 "Декоративні культури", 232 "Дерева та чагарники", 233 "Зернові та зернобобові" та 234 "Допоміжне виробництво"; 91 "Загальновиробничі витрати": 911

"Матеріали загальновиробничого призначення", 912 "Нарахована заробітна плата за загальновиробничого персоналу", 913 "Нарахований ЄСВ загальновиробничого персоналу", 914 "Знос (амортизація) обладнання загальновиробничого призначення", 915 "Інші загальновиробничі витрати"; 21 "Поточні біологічні активи": 211 "Поточні біологічні активи декоративних культур, які визнані за справедливою вартістю", 212 "Поточні біологічні активи дерев та чагарників, які визнані за справедливою вартістю", 213 "Поточні біологічні активи декоративних культур, які визнані за первісною вартістю", 214 "Поточні біологічні активи дерев та чагарників, які визнані за первісною вартістю".

Для оптимізації процесу та мінімізації витрат часу на розподіл витрат нами було запропоновано згрупувану відомість розподілу витрат по рахунку 23 "Виробництво". Запропонований документ дає можливість виявити ті види виробництва, на які надмірно витрачаються кошти, матеріальних та трудових ресурсів є недоцільним, а також ті види виробничої діяльності, які мають перспективи, а отже, й приносять підприємству більше прибутків. Для наочного відображення руху документів по

підприємству, було запропоновано створювати додаткові документи — оперограми.

Вищенаведені пропозиції дадуть змогу покращити ведення бухгалтерського як на КП "Декоративні культури ДОР", так на всіх підприємствах України в цілому.

Література:

1. Макаренко А.П. Шляхи удосконалення організації обліку та аудиту товарно-матеріальних цінностей на підприємстві / А.П. Макаренко, І.О. Литвиненко // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. — Вип. 2 (11). — Полтава: ПДАА. — 2015. — С. 33—39.
2. Макаренко А.П. Фінансовий облік 1: навчальний посібник Видання 2-ге, доповнене, перероблене [гриф МОН України] / А.П. Макаренко, О.М. Панченко, Г.М. Безкоста. — Запоріжжя: ЗДІА, 2017. — 400 с.
3. Макаренко А. П. Фінансовий облік II: навч.-метод. посібник для студ. ЗДІА спец. 6.030509 "ОіА" ден. та заоч. форм навчання / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Г.М. Бескоста // ЗДІА. — Запоріжжя: ЗДІА, 2014. — 288 с.
4. Макаренко А.П. Удосконалення облікових регістрів з метою своєчасного управління підприємством та контролю за його фінансовою безпекою / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Н.С. Чакалова // Економічний вісник університету. Збірник наукових праць. — Вип. 22/1. — Переяслав-Хмельницький, 2014. — С. 85—94.

5. Макаренко А.П. Інформаційна база заповнення спрощеної звітності — інструмент управління та фінансової безпеки / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Н.С. Чакалова // Науково-виробничий журнал "Часопис економічних реформ". — Луганськ: Східноукраїнський національний університет. В. Даля, 2014. — № 1. — С. 26—32.

6. Меліхова Т.О. Концептуальні основи обліку витрат підприємства / Т.О. Меліхова, Г.С. Хайло // Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. "Україна-Польща: діалог культур в контексті євроінтеграції", 25—27 вересня 2014 р.: збір. матер. — Запоріжжя: ЗДІА. Том I, 2014. — С. 221—224.

7. Теорія і методика документування в обліку і аудиті: навчально-методичний посібник для студентів ЗДІА спеціальності 6.030509 "Облік і аудит" денної та заочної форми навчання. / А.П. Макаренко, О.М. Панченко, Л.В. Таратута, Т.О. Меліхова, Л.А. Птіцина Ч. 1. — Запоріжжя: ЗДІА, 2011. — 196 с.

8. Подмешальська Ю.В. Удосконалення аудиту управління запасами [Електронний ресурс] / Ю.В. Подмешальська // Ефективна економіка. — 2011. — № 11. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>

9. Подмешальська Ю.В. Проблеми впровадження інформаційних систем обліку на підприємстві / Ю.В. Подмешальська // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. — Суми, ДВНЗ "Українська академія банківської справи". — 2011. — № 33. — С. 179—184.

10. Меліхова Т.О. Концептуальні основи обліку заробітної плати та аналізу податкового навантаження для підвищення рівня фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, М.Р. Єременко // Економічний вісник Донбасу: наук. журнал. — Луганськ, 2012. — Вип. 1 (27). — С. 150—155.

11. Меліхова Т.О. Документування обліку розрахунків за заробітною платою з метою зміцнення інформаційної безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, С. Голубенко // Складні системи і процеси. — Запоріжжя: КПУ, 2012. — № 1 (21). — С. 63—67.

12. Меліхова Т.О. Удосконалення аналітичного обліку розрахунків за заробітною платою для підвищення якості контролю / Т.О. Меліхова, М. Єременко // Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів "Стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в Україні", 28 лютого 2013 р.: збір. наук. праць. — Ірпінь: НУ ДПСУ, 2013. — Ч. 2. — С. 105—107.

13. Сахарцева І.І. Облік витрат майбутніх періодів / І.І. Сахарцева, Т.О. Меліхова // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. Бухгалтерський облік та господарський контроль: минуле, сучасне, майбутнє: зб. доповідей на Міжнар. наук. конф. — Житомир: ЖІТІ, 2002. — Вип. 19. — С. 277—280.

14. Меліхова Т.О. Організація документування обліку / Т.О. Меліхова // Інновації та трансфер технологій: від ідеї до прибутку: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. — Д.: Нац. гірничий ун-т, 2011. — С. 90—91.

15. Макаренко А.П. Облік суб'єктів малого підприємництва: навч.-метод. посібник / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Н.С. Чакалова; ЗДІА. — Запоріжжя: ЗДІА, 2013. — 314 с.

16. Макаренко А.П. Облік в малих підприємствах: навч. посібник / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Н.С. Чакалова; ЗДІА. — Дн.: Герда, 2013. — 328 с.

17. Макаренко А.П. Звітність підприємства: навчально-метод. посібник / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Ю. В. Подмешальська; ЗДІА. — Запоріжжя: ЗДІА, 2016. — 194 с.

18. Подмешальська Ю.В. Бухгалтерський облік: навч.-метод. посібник / Ю.В. Подмешальська, Т.О. Меліхова, Н.С. Чакалова. — Запоріжжя: ЗДІА, 2017. — 400 с.

19. Меліхова Т.О. Удосконалення методики проведення фінансового аналізу згідно з національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку / Т.О. Меліхова, О.В. Гамова // Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. "Україна-Польща: діалог культур в контексті євроінтеграції", 25—27 вересня 2014 р.: збір. матер. — Запоріжжя: ЗДІА. Том I, 2014. — С. 219—221.

20. Меліхова Т.О. Результати функціонування діяльності підприємства та системи його фінансової безпеки / Т.О. Меліхова // Матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. "Сучасні підходи до управління підприємством", 11 квітня 2013 р.: збір. наук. праць. — К.: НТУУ "КПІ", 2013. — Т. 1. — С. 151—154.

References:

1. Makarenko, A.P. and Lytvynenko, I.O. (2015), "Ways of improvement of the organization of accounting and auditing of inventory in the enterprise", *Naukovi pratsi Poltavskoyi derzhavnoyi ahrarnoyi akademiyi*, vol. 2 (11), pp. 33—39.

2. Makarenko, A.P. Panchenko, O.M. and Beskosta, H.M. (2017), *Finansovyy oblik 1*, [Financial Accounting 1], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

3. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. and Beskosta, H.M. (2014), *Fi-nansovyy oblik II*, [Financial Accounting II], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.
4. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. and Chakalova, N.S. (2014), "Improvement of accounting registers for timely management of the enterprise and control over its financial security", *Ekonomichnyy visnyk universytetu. Zbirnyk naukovykh prats*, vol. 22/1, pp. 85—94.
5. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. and Chakalova, N.S. (2014), "Information base for filling in simplified reporting — a tool for management and financial security", *Naukovo-vyrobnychyy zhurnal "Chasopys ekonomichnykh reform"*, vol. 1, pp. 26—32.
6. Melikhova, T.O. and Khaylo, H.S. (2014), "Conceptual bases of enter-prise cost accounting", *zbirnyk mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Ukrayina-Polshcha: dialoh kultur v konteksti yevrointehratsiyi*, [Compilation mother International science-practice conf. "Ukraine-Poland: Dialogue of Cultures in the Context of European Integration"], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine, 25—27 veresnya 2014 r., vol. 1, pp. 221—224.
7. Makarenko, A.P. Panchenko, O.M. Taratuta, L.V. Melikhova, T.O. and Ptitsyna, L.A. (2011), *Teoriya i metody dokumentuvannya v obliku i audyti* [Theory and methodology of documenting in the accounting and audit], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.
8. Podmeshalska Yu.V. (2011), "Improvement of inventory management audit Udoskonalennya audytu upravlinnya zapasamy", *Efektivna ekonomika*, vol. 11, *Rezhym dostupu do zhurnal*: <http://www.economy.nayka.com.ua>
9. Podmeshalska Yu.V. (2011), "Problems of implementation of infor-mation systems of accounting at the enterprise", *Problemy ta perspektyvy rozvytku bankivskoyi systemy Ukrayiny: Zbirnyk naukovykh prats — Sumy, DVNZ "Ukrayinska akademiya bankivskoyi spravy"*, vol. 33, pp. 179—184.
10. Melikhova, T.O. and Yeremenko, M.R. (2012), "Conceptual bases of the accounting of wages and analysis of a tax load for increase of a level of financial safety of the enterprise" *Ekonomichnyy visnyk Donbasu*, vol. 1(27), pp. 150—155.
11. Melikhova, T.O. and Holubenko, S. (2012), "Documentation of ac-counting for payroll calculations in order to strengthen the information security of the enterprise", *Skladni systemy i protsesy*, vol. 1 (21), pp. 63—67.
12. Melikhova, T.O. and Yeremenko M. (2013), "Improvement of the ana-lytical accounting of wage settlements for improving the quality of control", *Mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. molodykh vchenykh, aspirantiv ta studentiv "Stan ta perspektyvy rozvytku bukhholderskoho obliku v Ukrayini"*, [Mather. Allukr. Sciences-practical. Conf. young adulthood, aspirants, and students "Stan that prospect for the development of the accounting sector in Ukraine"], 28 lyutoho 2013 r., pp. 105—107.
13. Sakhartseva, I.I. and Melikhova, T.O. (2002) "Accounting for costs of future periods", *Visnyk Zhytomyrskoho inzhenerno-tekhno-lohichnoho insty-tutu*, Vol. 19, pp. 277—280.
14. Melikhova T.O. (2011), "Organization of documenting accounting, Innovatsiyi ta transfer tekhnolohiyi: vid ideyi do prybutku: mater. II mizhnar. nauk.-prakt. konf., [Innovation and Technology Transfer: From Idea to Profit: Mater. Second intern. science-practice conf.], pp. 90—91.
15. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. and Chakalova, N.S. (2013), *Oblik sub'yektiv maloho pidpryyemnytstva: navch.-metod. Posibnyk*, [Accounting for subjects of small business: teaching method. Manual],
16. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. Chakalova, N.S. (2013) *Oblik v malykh pidpryyemstvakh: navch. Posibnyk*, [Accounting in small enterprises: teaching. Manual], Herda, Dnepr, Ukraine.
17. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. and Podmeshalska, Yu. V. (2016), *Zvitnist pidpryyemstva: navchalno-metod. posibnyk*, [Reporting of enterprises: educational method. manual], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.
18. Podmeshalska, Yu. Melikhova, T.O. and Chakalova, N.S. (2017), *Bukhhalterskyy oblik: navch.-metod. posibnyk*, [Accounting: teaching method. manual], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.
19. Melikhova, T.O. (2013), "Results of operation of the enterprise and its financial security system", *Mater. IV Vseukr. nauk.-prakt. konf. "Suchasni pidkhody do upravlinnia pidpryyemstvom"* [Mother IV Allukr. science-practice conf. "Modern Approaches to Enterprise Management"], NTUU "KPI", Kyiv, Ukraine, 11 april, vol. 1, pp. 151—154.
20. Melikhova, T.O. and Hamova, O.V. (2014), "Improvement of the method of conducting financial analysis in accordance with the national accounting (accounting standard)", *Mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. "UkrainaPol'scha: dialoh kul'tur v konteksti ievrointehratsii"* [Materials of the IV All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Modern Approaches to Enterprise Management"], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine, 25-27 sept., vol. I, pp. 219—221.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2019 р.

УДК 339.138:330.341.1

С. О. Тульчинська,
д. е. н., професор, професор кафедри економіки та підприємництва,
НТУУ "КПІ імені Ігоря Сікорського", м. Київ
С. О. Кириченко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва,
НТУУ "КПІ імені Ігоря Сікорського", м. Київ
Н. Ю. Савіцький,
магістр факультету менеджменту та маркетингу,
НТУУ "КПІ імені Ігоря Сікорського", м. Київ

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.3.19

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ІНСТРУМЕНТІВ МАРКЕТИНГУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

S. Tylchynska,
Doctor of Economic Sciences, Professor, professor of the Department of Economics and Entrepreneurship,
NTUU "KPI named after Igor Sikorsky", Kyiv
S. Kyrychenko,
Ph.D. in Economics, associate professor of the Department of Economics and Entrepreneurship,
NTUU "KPI named after Igor Sikorsky", Kyiv
N. Savits'kyj,
master 1 years of study, NTUU "KPI named after Igor Sikorsky", Kyiv

APPLICATION OF MODERN MARKETING INSTRUMENTS IN THE CONDITIONS OF INNOVATION ECONOMY

У статті досліджено інноваційні інструменти реалізації прогресивної маркетингової політики на підприємстві, що базуються на використанні сучасних засобів зв'язку та передачі інформації. Обґрунтовано, що в умовах високої мінливості зовнішнього середовища, яке потребує від керівників швидкого вирішення складних завдань, підприємства потребують впровадження гнучкої інноваційної маркетингової політики. З'ясовано, що ефективне провадження інноваційних інструментів маркетингу залежить від ефективності та якості проведених первинних маркетингових досліджень, як включають у себе різні форми аналізу ринкової інформації, а саме пошук, збір та систематизація таких даних. У свою чергу компетентний аналіз зібраної інформації надає можливість визначення основних напрямів роботи з споживачами та можливість передбачення результатів застосування тих чи інших маркетингових інструментів. У результаті дослідження особливостей провадження маркетингової політики, з'ясовано, що спостерігається зміна базових уявлень та методів її реалізації, в контексті налагодження "прямої" роботи зі споживачем та концентрації не лише на його купівельній спроможності, але й на почуттях окремого індивідуума, розгляду його у якості носія позитивної або негативної інформації про компанію. Розглянуто інноваційні інструменти маркетингу, а саме: Інтернет технології, мобільні технології у маркетингу, "вірусний" маркетинг та нейромаркетинг. Зауважено, що незважаючи на усі переваги Інтернет технологій, вони вимагають залучення значного обсягу фінансових ресурсів та належної системи організації праці. Такі інноваційні інструменти маркетингу засновані на формуванні конкретних образів та асоціацій, використанні емоційної складової розумового сприйняття людини, з метою спонукання його до певних дій. Доведено, що інноваційні засоби реалізації маркетингової політики можуть здійснювати значний вплив на вибір покупцем певного товару або компанії, при цьому успішність застосування таких інструментів залежить від комплексності, прогнозованості та збалансованості у використанні тих чи інших засобів приваблення споживачів.

In the article the innovative tools of implementing progressive marketing policy at the enterprise are based on the use of modern means of communication and information transmission. It is substantiated that in conditions of high volatility of the external environment, which requires the leaders of the rapid solution of complex tasks, enterprises need to implement a flexible innovative marketing policy. It has been found that the effective implementation of innovative

marketing tools depends on the efficiency and quality of the initial marketing research carried out, which includes various forms of market information analysis, namely the search, collection and systematization of such data. In turn, the competent analysis of the collected information provides an opportunity to identify the main areas of work with consumers and the possibility of predicting the results of the use of certain marketing tools. As a result of the study of the peculiarities of the implementation of marketing policy, it was found that there is a change in the basic ideas and methods of its implementation, in the context of establishing a "direct" work with the consumer and concentration not only on his purchasing power, but also on the feelings of an individual, considering it in the quality of the carrier's positive or negative information about the company. Innovative marketing tools are considered, namely: Internet technologies, mobile technologies in marketing, "viral" marketing and neuromarketing. It is noted that despite all the advantages of Internet technologies, they require the attraction of a large amount of financial resources and a proper system of organization of work. These innovative marketing tools are based on the formation of specific images and associations, the use of the emotional component of human perception, in order to motivate him to certain actions. It is proved that innovative means of realization of marketing policy can have a significant influence on the choice of the buyer of a certain product or company, while the success of such instruments depends on the complexity, predictability and balance in the use of certain means of attracting consumers.

Ключові слова: маркетингова політика, інноваційний маркетинг, краудсорсинг, вірусний ефект, нейромаркетинг.

Key words: marketing policy, innovation marketing, crowdsourcing, viral effect, neyromarketing.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Налагодження тісної співпраці та поступова інтеграція національної економіки в європейське економічне середовище зумовлює, з одного боку, значні зміни у підходах до реалізації макроекономічної політики, а з іншого — прискорення трансформації економічних відносин у підприємницькому середовищі, надаючи їм більших ознак інноваційності. Сьогодні на вітчизняному ринку спостерігається вкрай суперечлива ситуація, коли виробники прагнуть розширювати виробництво та асортимент пропонованої продукції, однак, водночас спостерігається значне падіння обсягу реальних доходів громадян, високих рівень бідності на фоні загальної економічної нестабільності та існуючих пасивних загроз, які в майбутньому можуть лише посилити наявні негативні тенденції. Така ситуація ставить підприємницький сектор у складне положення, яке окрім оптимізації виробничого процесу та організаційних аспектів діяльності вимагає пошуку нових способів роботи зі споживачем. У сучасних умовах, використання правильного поєднання інструментів маркетингу стає вирішальним чинником у виборі покупцем окремого товару, послаблюючи вплив цінового фактору.

До того ж, швидкий розвиток науки та інформаційних систем щодня продукує нові ідеї та засоби взаємодії та аналізу поведінки покупця, що потребує їх наукового дослідження та теоретичного обґрунтування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження теоретичних основ та сучасних проблем, що виникають у процесі провадження маркетингової політики є досить розповсюдженою тематикою наукових робіт серед українських та закордонних науковців. Вагомий внесок у формування теоретичної бази для таких досліджень здійснили такі вчені: Г. Армстронг, М. Бітнер, Н. Вудкок, Дж. Грейсон, С. Ілляшенко, Ф. Котлер, В. Соловйов, А. Старостіна, С. Красильников, Е. Кузнецова, Ж. Ламбен. Ці дослідження представляють собою значний пласт системних напрацювань у сфері дослідження сутності маркетингу, його основоположних принципів та функцій. Однак активного розвитку інноваційної складової ринкового середовища, відкриває нові напрями дослідження маркетингу в контексті застосування як загальних підходів, так і конкретних інноваційних інструментів.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження інноваційних інструментів реалізації прогресивної маркетингової політики на підприємстві, що базуються на використанні сучасних засобів зв'язку та передачі інформації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аналізуючи особливості ведення бізнесу та функціонування ринкових відносин у виско-

розвинутих країнах світу, помітна тенденція до зростання ролі окремих факторів, що жодним чином не пов'язані з якістю продукції або її ціною. Жорстка конкуренція на ринках збуту, ставить виробників у ситуацію, коли фокус уваги вищого керівництва компаніями переміщується від витратної складової та її оптимізації до збутової. Виникає проблема реалізувати товар, а ціна за якою це буде здійснено стає менш важливим фактором [6, с. 172]. Можна стверджувати, що виробники борються за увагу та зацікавленість споживача у бренді та самому факті споживання окремого товару, аніж його конкретним якісним характеристикам. В умовах високої мінливості зовнішнього середовища, яке потребує від керівників швидкого вирішення складних завдань, підприємства потребують впровадження гнучкої інноваційної маркетингової політики.

Інноваційний маркетинг необхідно розглядати у двох напрямках. По-перше, це філософія ведення підприємницької діяльності, що надає провідну роль не лише бажанням покупця, а постійній динамічній взаємодії з ним. По-друге, інноваційний маркетинг — це технологія, засобами якої реалізується попередня складова, сукупність інструментів та способів формування маркетингової політики в умовах конкретної галузі, з урахуванням усіх її специфічних ознак.

У загальному розумінні маркетинг інновацій полягає в обслуговуванні розробки та реалізації інновацій, розробки та впровадження інноваційної стратегії підприємства, виявленні факторів, від яких залежить конкурентоспроможність підприємства в цілому та його продукції [1, с. 80].

Ефективне провадження інноваційних інструментів маркетингу напряму залежить від ефективності та якості проведених первинних маркетингових досліджень, як включають у себе різні форми аналізу ринкової інформації, а саме пошук, збір та систематизація таких даних. Компетентний аналіз зібраної інформації надає можливість визначення основних напрямків роботи з споживачами та можливість передбачення результатів застосування тих чи інших маркетингових інструментів. У процесі здійснення такого аналізу потрібно враховувати деякі аспекти поведінки споживачів та можливі наслідки такої поведінки для виробників, які останніми роками стали характерними для більшості ринків товарів та послуг. До них можна віднести такі:

По-перше, перевага емоційних інструментів спонукання споживачів над прагматичними та

раціональними, що вимагає формування "позитивної асоціації" у свідомості покупця стосовно певної торговельної марки, підкріпленої яскравими емоційними реакціями.

По-друге, більш ефективним носієм інформації про торговельну марку є не сама компанія, а споживач її товарів або послуг, тобто виникає потреба в формуванні та "підживленні" цікавості споживача до компанії.

По-третє, застосування краудсорсингу у відносинах з клієнтами, таких підхід формує почуття "причетності" покупця до діяльності компанії та створюваного нею продукту.

По-четверте, високий рівень кваліфікації персоналу, що здійснює обслуговування та роботу з клієнтами, що вимагає практичних знань в області психології та вміння налагоджувати процес зворотного зв'язку з клієнтами.

По-п'яте, повсюдне застосування інформаційно-комунікаційних систем взаємодії з клієнтами, яке не обмежується веденням звичайної веб-сторінки в мережі Інтернет, а потребує створення каналів комунікації у соціальних мережах, створення цікавого відео- та аудіо-контенту, ведення блогів компанії, подкастів, створення веб-спільнот на популярних соціальних Інтернет-ресурсах.

Таким чином, розглянувши сучасні особливості провадження маркетингової політики спостерігається зміна базових уявлень та методів її реалізації, в контексті налагодження "прямой" роботи зі споживачем та концентрації не лише на його купівельній спроможності, але й на почуттях окремого індивідуума, розгляду його у якості носія позитивної або негативної інформації про компанію.

Одним із складових успішної реалізації інноваційної маркетингової політики, а саме забезпечення її належною інформаційно-аналітичною базою досліджень є використання інформаційного маркетингу.

Інформаційний маркетинг, як економічний процес, забезпечує контакт виробника і споживача, сприяє ефективності обмінів між ними, що відбуваються на ринку, раціональній орієнтації суспільного виробництва і відтворення [2, с. 48].

Основним напрямком провадження інформаційного маркетингу є систематизація як внутрішніх, так і зовнішніх інформаційних потоків, з метою прогнозування дій компанії в майбутньому, що дозволить забезпечити стратегічні переваги над найближчими конкурентами. Ці переваги повинні ґрунтуватися на гнучкості та можливості швидкої адаптації підприємства до мінливих умов ринку та постійній роботі та впровадженню нових маркетингових

заходів приваблення клієнтів. Запорукою успішного використання інформаційного маркетингу є індивідуалізована орієнтація маркетингових досліджень, тобто окремим об'єктом, під який здійснюється планування та налаштування якісних характеристик продукту, є певний сегмент споживачів, їх конкретна група.

Окремо пропонуємо розглянути інноваційні інструменти маркетингу, що пов'язані з середовищем, яке є основним джерелом виникнення та засобом реалізації маркетингових новацій у сучасному світі — Інтернет-технології. Віртуальний простір надав компаніям нові можливості щодо комунікації з клієнтом, отриманні інформації щодо його вподобань та особистих потреб, а також проведення принципово нових рекламних кампаній, змінивши базові уявлення про цей аспект підприємницької діяльності. Разом з тим, змусив владні структури активно розробляти нормативно-правові акти, які б регулювали новий вид діяльності, накладаючи на підприємців певні зобов'язання, в контексті збереження та розповсюдження особистої інформації, а також законних шляхів її отримання. Окрім того, незважаючи на усі переваги Інтернет технологій, вони вимагають залучення значного обсягу фінансових ресурсів та належної системи організації праці.

Продавець повинен добре спланувати, яким чином електронна фірма повинна бути представлена в мережі. Необхідно пам'ятати, що навігація сайту повинна бути зручною, а в його оформленні мають бути присутні корпоративні логотипи і стандарти. Для онлайн-сервісів Web-сайту необхідно робити інтеграцію системи підтримки споживачів. Слід проводити підготовку структур по обробці замовлень, матеріально-технічне забезпечення та технічних служб для роботи із замовленнями, котрі йдуть через Інтернет, також сайтом мають бути надані можливості щодо персоналізації, тобто адаптації до потреб кожного окремого клієнта [3].

Варто зазначити, що активний розвиток Інтернету разом із новітніми досягненнями техніки дозволяє залучати надсучасні засоби збору інформації щодо вподобань кожного окремого споживача, подекуди балансує на грані законності та меж особистого простору та приватності.

Технології створення послуг, що залежать від поточного місця розташування мобільного пристрою (Location-based services — LBS), які посіли перше місце серед ключових мобільних технологій, дозволяють враховувати як коор-

динати, так і персональні дані власника смартфона, його стать, вік, професію, переваги, захоплення і інші. Такі технології, дозволяють визначати і враховувати розташування клієнта, відкривають нові можливості організації маркетингових кампаній, орієнтованих на конкретного споживача [4].

Паралельно з Інтернет технологіями доцільно розглядати використання мобільних технологій у маркетингу, адже активний розвиток та поява нових смартфонів, котрі за своєю потужністю та функціональними можливостями не поступаються комп'ютерам, спонукають підприємства розробляти окремі мобільні версії веб-ресурсів та приділяти окрему увагу Інтернет-платформам, які активно використовуються саме користувачами смартфонів. Більш того, сьогодні, компанії розробляють служби SMM (Social Media Marketing) націлені на організацію дистанційного обслуговування та надання консультаційних послуг клієнтам компанії.

Одним із сучасних засобів маркетингу, що використовує переваги Інтернету та мобільного зв'язку є так званий "вірусний маркетинг". Такий інструмент передбачає створення такої рекламної кампанії, яка завдячуючи своїй безпосередності та запам'ятовуваності спонукає покупця передавати її іншим покупцям, тим самим, використовуючи споживача у якості носія та розповсюджувача реклами.

Вірусний ефект є надшвидким, тому що правильно "посіяний вірус" здатний залучити величезну цільову аудиторію, але тільки в короткостроковій перспективі. Тому необхідно стратегічно і вміло керувати "вірусним" процесом. Якщо цього не робити, то вже через місяць, а може бути і раніше, про "вірус" забудуть, і витрати, витрачені на вірусний маркетинг, будуть неефективними, а фінансові вигоди — втраченими [5, с. 98]. Інші істотні недоліки, пов'язані з використанням вірусного маркетингу викликані репутаційними ризиками та рамками культури.

Незважаючи на всеохоплююче поширення Інтернету, сучасний маркетинг не обмежується веб-ресурсами, соціальними мережами та дистанційною комунікацією з клієнтами. Прикладом одного з інноваційних інструментів, який застосовується безпосередньо при фізичному контакті з споживачем є нейромаркетинг (або сенсорний маркетинг). Головною метою сенсорного маркетингу є формування когнітивного образу та стійкої уявної асоціації з певним товаром або компанією у підсвідомості покупця. Робота з формування такого образу

ведеться за кожним окремим аспектом сприйняття:

— слух (забезпечення музичного супроводу, різного за темпом, гучністю, стилем, у залежності від специфіки магазину та товарів, що у ньому реалізуються);

— смак (найчастіше представлено у вигляді дегустацій та пробного використання товарів у місцях їх реалізації);

— запах (базується на чутливості нюхових рецепторів до окремих ароматів, цей інструмент здатний значно підвищити обсяги продажів товарів, для яких характерний приємний аромат — продукти харчування, поліграфія, одяг);

— зір (важливе значення має також спосіб розміщення товару на полицях магазину, а також кольори, що використовуються в логотипах торгових марок та рекламних кампаніях окремих видів продукції).

Таким чином, інноваційні засоби реалізації маркетингової політики можуть здійснювати значний вплив на вибір покупцем певного товару або компанії, при цьому успішність застосування таких інструментів залежить від комплексності, прогнозованості та збалансованості у використанні тих чи інших засобів привабливості споживачів.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження свідчать про високий ступінь ефективності використання інноваційних інструментів маркетингу, що базуються на застосуванні інформаційно-телекомунікаційних технологій. Активний розвиток цього напрямку науки призвів до зміни базових уявлень про роль споживача, а також функцій та основних складових реалізації маркетингової політики підприємства. Окрему роль у маркетинговій політиці посідає інформаційний маркетинг та застосування ресурсів мережі Інтернет, що вимагає від управління чіткого розуміння цільової групи споживачів, на яку орієнтована продукція або послуга, та наявності належного матеріально-технічного забезпечення такої діяльності. Іншими вдалими прикладами інноваційного маркетингу є вірусний маркетинг та нейромаркетинг. Ці концепції засновані на формуванні конкретних образів та асоціацій, використанні емоційної складової розумового сприйняття людини, з метою спонукання її до певних дій.

Література:

1. Марущак І.О. Взаємозв'язок маркетингу та інновацій на підприємстві / І.О. Марущак,

Л.С. Мельничук // Наукові праці. Економіка. — 2016. — № 273. — С. 78—82.

2. Дрок П. В. Інформаційний маркетинг в контексті розвитку інформаційних технологій / П.В. Дрок // Економічний вісник університету. — 2016. — № 31/1. — С. 46—50.

3. Филипова В.Н., Киселева Е.В. Применение интернет технологий в маркетинге / В.Н. Филипова, Е.В. Киселева // Моделирование, оптимизация и информационные технологии. — 2015. — № 2. — С. 19—26.

4. Яненко М.Б. Мобильные технологии в маркетинге услуг: новые возможности и проблемы / М.Б. Яненко, М.Е. Яненко // Проблемы современной экономики. — 2014 [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=-4987>

5. Касимова Э. Р. Роль вирусного маркетинга в современном обществе / Э. Р. Касимова, Е. В. Кузнецова // НИЦ АЭТЕРНА. — 2016. — Ч. 3. — С. 96—99.

6. Тульчинська С.О. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти: монографія. — К.: НТУУ "КПІ", 2009. — 488 с.

References:

1. Maruschak, I. O. (2016), "Interconnection of marketing and innovations at the enterprise", *Naukovi pratsi. Ekonomika*, vol. 273, pp. 78—82.

2. Drok, P.V. (2016), "Information marketing in the context of information technology development", *Ekonomichnyj visnyk universytetu*, vol. 31/1, pp. 46—50.

3. Filipova, V. N. and Kiseleva, E. V. (2015), "Application of Internet technologies in marketing", *Modelirovanie, optimizacija i informacionnye tehnologii*, vol. 2, pp. 19—26.

4. Janenko, M. B. and Janenko, M. E. (2014), "Mobile technologies in marketing services: new opportunities and challenges", *Problemy sovremennoj jekonomiki*, [Online], vol. 2 (50), available at: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=-4987> (Accessed 4 Jan 2019).

5. Kasimova, Je. R. and Kuznecova, E. V. (2016), "The role of viral marketing in modern society", *NYTs AETERNA*, vol. 3, pp. 96—99.

6. Tul'chyn'ska S.O. (2009), *Intelektual'no-innovatsijna modernizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoretyko-metodolohichni aspekty: Monohrafiia* [Intellectual and innovative modernization of the Ukrainian economy: theoretical and methodological aspects: Monograph], NTUU "KPI", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2019 р.

УДК 33.336

Ю. В. Біляк,

к. е. н., доцент кафедри менеджменту ім. Й. Завадського, НУБіП

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.3.24

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА В ЗАГАЛЬНІЙ СИСТЕМІ АПК

Yu. Biliak,

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Department of Management NUBiP

FEATURES OF THE FINANCIAL SECURITY OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISE IN THE GENERAL SYSTEM OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX

Проблема фінансової безпеки підприємств, фірм, корпорацій в умовах сьогодення стає все більш актуальною. Забезпечення фінансової безпеки підприємств є одним з пріоритетних напрямів у системі економічної безпеки України. Важливим аспектом для ефективного управління є розуміння фінансової безпеки підприємства як складного комплексного явища. Тому проблема пошуку і впровадження в практику нових форм і методів управління, розробка стратегії фінансової безпеки підприємств дозволили б підготувати і реалізувати відповідні програми дій по нейтралізації зовнішніх і ліквідації внутрішніх, постійно виникаючих загроз фінансового конфлікту. В статті розглянуто сутність економічної категорії "фінансова безпека сільськогосподарських підприємств" та проаналізовано сучасні підходи до її трактування. Виділено складові характеристики фінансової безпеки АПК та запропонована схема фінансової безпеки аграрного підприємства.

The problem of financial security of enterprises, corporations, corporations in the current environment is becoming more and more relevant. Ensuring financial security of enterprises is one of the priority directions in the system of economic security of Ukraine. An important aspect for effective management is the understanding of financial security of an enterprise as a complex phenomenon. Therefore, the problem of finding and introducing into practice new forms and methods of management, developing a strategy for financial security of enterprises would allow the preparation and implementation of appropriate programs of action to neutralize external and eliminate internal, constantly emerging threats to financial conflict.

The crisis situation in which most agrarian enterprises are present today poses a certain financial risk, both for the socio-economic stability of the regions, and for the potential of each enterprise. The current state of the industry does not allow ensuring the financial security of agricultural enterprises and food security of the country. Consequently, agrarian enterprises are faced with the task of internal self-assessment and forecasting of their condition in terms of ensuring the financial safety of production from the manifestation of threats that negatively affect the company's potential, building a system of indicators of the state of financial security and its monitoring, justification and setting their thresholds, measures counteraction to the threats of financial conflicts. Ensuring sustainable growth of the agrarian enterprise is impossible without the development and implementation of an independent strategy of the enterprise, which in the modern economy is determined by the presence of an effective system of its financial security. The effectiveness of business entities in the market economy is conditioned by the state of its finances, which leads to the need to consider the problems of ensuring the financial security of the enterprise.

In the article the essence of the economic category "financial security of agricultural enterprises" is considered and modern approaches to its interpretation are analyzed. The components of the financial security of the agroindustrial complex are selected and the scheme of financial security of the agrarian enterprise is proposed.

Ключові слова: фінансова безпека АПК, фінансова безпека сільськогосподарського підприємства, фінансовий конфлікт, управління корпоративними ресурсами.

Key words: financial security of agrarian and industrial complex, financial security of agricultural enterprise, financial conflict, management of corporate resources.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проблема фінансової безпеки підприємств, фірм, корпорацій в умовах сьогодення стає все

більш актуальною. Економічні суб'єкти в умовах складної обстановки реформування змушені приділяти увагу проблемам безпеки, що обумовлено як політичною та соціально-економічною нестабільністю в суспільстві і еко-

номії, так і загостренням загроз життєздатності підприємств і фірм у зв'язку з проявами нецивілізованих форм конкурентної боротьби, пов'язаних з високою криміналізацією економіки. Світова економічна криза, недоліки законодавства, економічні реформи уряду, застарілі техніка і технологія, некомпетентність персоналу, тиск з боку владних структур — все це залишає свій відбиток на діяльності аграрного підприємства в цілому, і на еволюцію його розвитку зокрема. Тому успішне функціонування та економічний розвиток підприємств багато в чому залежить від вдосконалення їх діяльності в сфері забезпечення фінансової безпеки. Важливим аспектом для ефективного управління є розуміння фінансової безпеки підприємства як складного комплексного явища. Тому проблема пошуку і впровадження в практику нових форм і методів управління, розробка стратегії фінансової безпеки підприємств дозволили б підготувати і реалізувати відповідні програми дій по нейтралізації зовнішніх і ліквідації внутрішніх, постійно виникаючих загроз фінансового конфлікту.

Отже, забезпечення фінансової безпеки підприємств є одним з пріоритетних напрямів у системі економічної безпеки України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У науковій літературі досить повно розглянуті деякі підходи до розкриття окремих аспектів цієї тематики фінансових конфліктів. Проте слід зазначити, що недостатньо опрацьовані алгоритми підвищення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств, що враховують галузеві особливості та деструктивні чинники. Тому виникла нагальна потреба в науковій і практичній розробці даної проблеми, розумінні сутності поняття фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств, в розробці напрямів підвищення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств, що і зумовило вибір обраної теми дослідження — підвищенню уваги до питань фінансової безпеки на рівнях країни, регіону і підприємств.

Концептуальні засади Закону України "Про основи національної безпеки України" поставили як домінантні основи визначення фінансової безпеки з точки зору макроекономічних процесів регулювання в дослідженнях відомих вітчизняних вчених [1]. Значна кількість дослідників розглядають питання забезпечення фінансової безпеки на макrorівні в контексті формування національної або економічної безпеки країни, галузі, сектору. Такого методичного підходу додержуються В.М. Мельник [6]

та О.В. Гривківська [4], які серед основних елементів фінансової безпеки розглядають бюджетну, валютну, грошово-кредитну, боргову безпеку страхового і фондового ринків, банківську безпеку.

Наявні в науковій літературі публікації можна умовно згрупувати так:

— питанню розвитку виробничих систем як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях присвячені праці Р. Акоффа [2], В.А. Барінова, С.Ю. Глазьева [3], О.В. Иншакова, Д. Кейнса, Н.Д. Кондратьєва, Р. Коуза, Д.С. Львова, В.І. Маєвського, К. Макконелла [6], К. Фрімена і інших учених;

— розробка теоретичних основ економічної безпеки представлена в працях: Л.І. Абалкіна, А. Архипова, О.С. Белокрылова, В.А. Богомолова, Г.С. Вечканова, С.Ю. Глазьева [3], А.Г. Гранберга, Р. Гумерова, Е.А. Олейникова, В.А. Савіна, В.К. Сенчагова, С.В. Степашина, В.Л. Тамбовцева, В.І. Ярочкина та ін.

— аналіз і теоретичне осмислення особливостей ринкової модернізації підприємств АПК в працях: А.А. Афіногентова, В.М. Баутіна, І.М. Буздалова, А.І. Костяева, Н.П. Кетової, Е.Н. Крилатих, В.В. Кузнецова, А.А. Ніконова, В.Н. Овчінікова, А.В. Петрикова, Л.Н. Усенко, І.Г. Ушачова та ін.

— зарубіжний досвід державного аграрного протекціонізму в роботах: В.І. Кушліна, С. Опенишева, О.Г. Овчинникова, А.Г. Папцова, Р.Г. Ян-Бих та ін.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті, полягає в дослідженні складових забезпечення фінансової безпеки підприємств агропромислового комплексу, що є запорукою його стабільного розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Агропромисловий комплекс (АПК) має особливе значення в економіці країни. Він відноситься до числа основних народногосподарських комплексів, що визначають умови підтримки життєдіяльності суспільства. В економічній літературі нині відсутнє чітке визначення сутності фінансової безпеки агропромислового комплексу (АПК). Багато вчених під цим поняттям мають на увазі стійкість розвитку АПК, дають характеристики її складових, пропонують методики дослідження і інструментарій прогнозування елементів.

На нашу думку, фінансова безпека АПК представляє собою набір таких складових (рис. 1).

Рис. 1. Фінансова безпека АПК

Таким чином, сутність представленого вище поняття зводиться до забезпечення продовольчої безпеки країни та ефективного функціонування АПК.

Але значення його не тільки в забезпеченні потреб людей у продуктах харчування, але в тому, що він істотно впливає на зайнятість населення та ефективність усього національного виробництва (рис. 2).

АПК України включає галузі, які мають тісні економічні та виробничі взаємозв'язки, що спеціалізуються на виробництві сільськогосподарської продукції, її переробці та зберіганні, а також забезпечують сільське господарство і переробну промисловість засобами виробництва.

Сільське господарство є одним з основних складових елементів у системі АПК, яке сприяє збереженню історично освоєних агроландшафтів, культурного розмаїття країни, її економічного благополуччя.

Така галузь потребує припливу коштів для створення нових і модернізації діючих виробництв, освоєння нової техніки і технологій, для насичення споживчого ринку сільськогосподарською продукцією, реалізації соціальних цілей, тому необхідна державна підтримка, яка впливає з особливостей галузі сільського господарства.

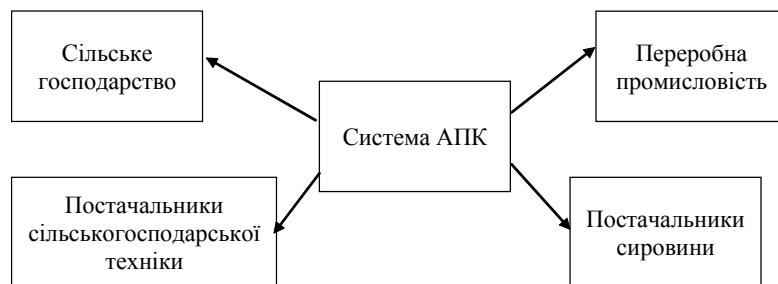

Рис. 2. Загальна система АПК

Особливості сільськогосподарського виробництва схематично представлені на рисунку 3.

Зрозуміло, що земля — це один із основних факторів виробництва в сільському господарстві. Якісний стан землі поліпшується при її раціональному господарському використанні як засобу виробництва. Однак для підтримки необхідного рівня родючості, слід відшкодовувати не тільки використані поживні речовини ґрунту, але і відновлювати якісні показники (вміст гумусу, рівень кислотності, стан водноповітряного режиму і т. ін.), що пов'язано зі значними матеріально-технічними та фінансовими вкладеннями.

Отже, окупність основних обсягів інвестицій значно розтягнута в часі і обчислюється кількома роками (вапнування, меліорація, гіпсування і т. ін.), що стримує вкладення коштів в сільське

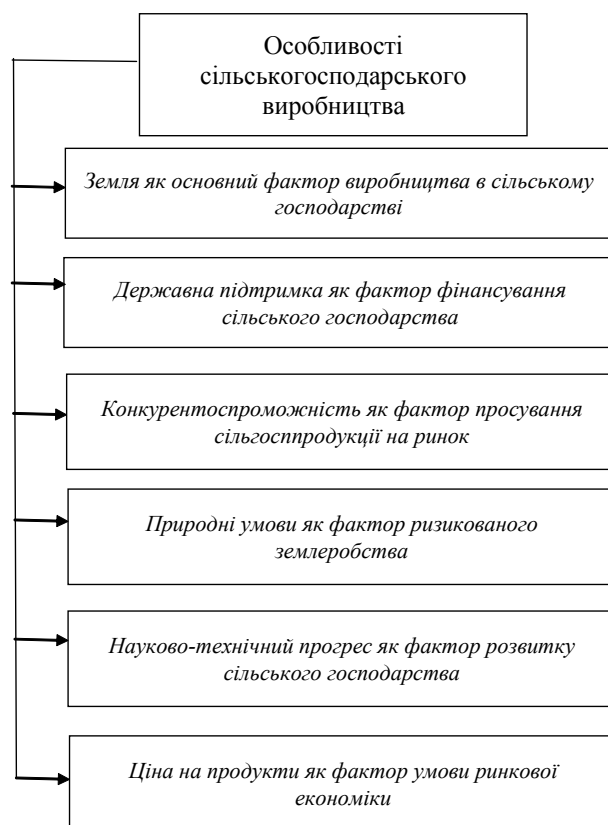

Рис. 3. Особливості сільськогосподарського виробництва

господарство. Щоб пом'якшити вплив цих об'єктивних факторів, потрібно земельні угіддя, незалежно від форм власності, розглядати як загальнонаціональне надбання, витрати на їх збереження, а також витрати, пов'язані з формуванням соціальної інфраструктури села, розвитком сільських територій, повинні фінансуватися з бюджетів всіх рівнів.

У процесі виробництва сільськогосподарської продукції діяльність людини пов'язана з невідкладними йому природними умовами: по-внені, посуха, заморозки в літній період, у зв'язку з цим ймовірність окупності капіталу і отримання прибутку пов'язані з великим ризиком.

У сільському господарстві відбувається більш швидкий знос виробничих фондів сільськогосподарського призначення внаслідок їх роботи в несприятливих умовах, у тому числі в агресивних середовищах (робота з мінеральними добривами і отрутохімікатами).

Відмінність сільськогосподарського виробництва від більшості секторів економіки полягає в тому, що воно менш ефективно в порівнянні з ними. Вкладений в нього капітал приносить менший прибуток. Тому низькоприбуткове сільське господарство не в змозі на рівних (у порівнянні з промисловістю) брати участь у міжгалузевій конкуренції без зовнішньої підтримки, в тому числі державної.

Сучасний етап розвитку економіки АПК характеризується наявністю значної кількості факторів, які негативно впливають на функціонування підприємства, основні з них: світова фінансова криза, діяльність податкового і регуляторного законодавства, інфляційні процеси, падіння рівня виробництва, зростання безробіття. Дія цих факторів негативно впливає на економічну діяльність підприємств, що в підсумку може призвести до втрати підприємством фінансової безпеки.

В умовах економіки перехідного періоду, підприємства, які отримали широкую господарську самостійність, зіткнулися з необхідністю принципово нових підходів до забезпечення фінансової безпеки, що зажадало корінного перетворення всієї системи захисту економічних інтересів.

Підприємства агропромислового комплексу в умовах ринку займають особливе становище, що не дозволяє в повній мірі брати участь у міжгалузевій конкуренції. Сільське господарство, залежне від природних факторів і має яскраво виражений сезонний характер виробництва, і є низькоприбутковою, більш відсталою в технологічному плані галуззю в порівнянні з іншими галузями і повільніше пристосовується до мінливих економічних і технологічних умов. Ринкова модернізація істотно модифікує ба-

зові умови аграрного відтворення.

Фінансова безпека сільськогосподарських підприємств в значній мірі залежить від їх фінансово-господарського стану, нині близько 30% господарств у сільськогосподарському секторі економіки збиткові, більше половини мають прострочену кредиторську заборгованість. Ціни на закупівлю продукції для виробників залишаються низькими, що не дозволяє їм своєчасно погашати отримані кредити і підштовхує кредитні організації до посилення вимог до позичальників і підвищення процентних ставок по кредитах. Основна частина сільськогосподарських підприємств не має власних ресурсів і можливості користуватися кредитами, тому і залишається на досить низькому рівні технологічний рівень більшості підприємств агропромислового комплексу України.

Кризовий стан, в якому перебуває сьогодні більшість аграрних підприємств, становить певну фінансову небезпеку, як для соціально-економічної стабільності регіонів, так і для потенціалу кожного підприємства. Сучасний стан галузі не дозволяє забезпечити фінансову безпеку сільськогосподарських підприємств і продовольчу безпеку країни.

Отже, перед аграрними підприємствами виникає завдання внутрішньої самооцінки і прогнозування свого стану з точки зору забезпечення фінансової безпеки виробництва від прояву загроз, які негативно впливають на потенціал підприємства, побудови системи індикаторів стану фінансової безпеки і її моніторингу, обґрунтування і встановлення їх порогових значень, вживання заходів протидії загрозам фінансових конфліктів.

Забезпечення сталого зростання аграрного підприємства неможливо без розробки і проведення самостійної стратегії підприємства, яка в сучасній економіці визначається наявністю ефективної системи його фінансової безпеки. Ефективність діяльності господарюючих суб'єктів в ринковій економіці обумовлюється багато в чому станом його фінансів, що призводить до необхідності розгляду проблем забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Рис. 4. Схема фінансової безпеки аграрного підприємства

Схема фінансової безпеки аграрного підприємства (рис. 4).

Висока криміналізація сучасного суспільства різко загострила проблему забезпечення фінансово-економічної безпеки переважної більшості суб'єктів господарювання вітчизняної економіки. Виникла потреба в механізмі мобілізації та оптимального управління корпоративними ресурсами суб'єктів господарювання для захисту здійснюваного ними бізнесу від протиправних спроб зловмисників. Сільськогосподарські підприємства на відміну від підприємств інших галузей займають особливе становище, так як в повній мірі не можуть брати участь в міжгалузевої конкуренції.

Проведений аналіз дозволив зробити висновки, що неодмінною умовою забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств є облік галузевих особливостей, які роблять їх більш економічно уразливими в порівнянні з підприємствами інших галузей.

До галузевих особливостей, що впливають на фінансову безпеку підприємств аграрної галузі, віднесено:

- 1) високий ступінь залежності від природно-кліматичних умов;
- 2) залучення у виробництво природних ресурсів;
- 3) біологічний характер виробництва;
- 4) низька цінова еластичність попиту на продукти харчування;
- 5) виробництво швидкопсувних продуктів;
- 6) селоутворююча функція і забезпечення продовольчої безпеки.

Проведений моніторинг факторів дозволив визначити деструктивні і стабілізуючі безпеку підприємств чинники.

До деструктивних факторів або внутрішнім загрозам віднесено:

- порушення відтворювального процесу;
- втрата фінансової стійкості;
- руйнування природно-ресурсного потенціалу;
- низька інноваційна та інвестиційна активність.

У свою чергу, до стабілізуючих факторів, що забезпечує фінансову безпеку сільськогосподарських підприємств треба віднести стан корпоративних ресурсів, здатний забезпечити процес розширеного відтворення фінансової стійкості при збереженні навколишнього природного середовища. Дослідження стану базових корпоративних ресурсів, до яких віднесено природні, матеріальні, трудові та інформаційні ресурси, свідчить про незадовільний стан і нездатність забезпечувати фінансову безпеку підприємств аграрної сфери.

Аналіз розвитку ринкових чинників, перш за все інвестицій, конкуренції, інновацій, підприємництва показав, що вони знаходяться ще в недостатньо розвиненому стані і повинні розкривати і реалізовувати свій ресурс. У результаті вжитих урядом заходів, у тому числі щодо збільшення бюджетних асигнувань, зміни бюджетної, кредитної та податкової політики, намітилися позитивні тенденції в розвитку сільськогосподарських підприємств, дещо знизилась кількість збиткових господарств, більш стабільним став продовольчий ринок.

Однак докорінних змін в розвитку аграрної галузі не відбулося, загрози фінансової безпеки не подолані, що підтверджують дані моніторингу факторів фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведені дослідження дозволили визначити пріоритетні напрями підвищення рівня фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств:

- 1) створення високооснащеного виробництва, здатного застосовувати передові технології і використовувати високопродуктивну техніку;
- 2) організація машино-технологічних станцій для технічного і технологічного забезпечення діяльності фермерських господарств та особистих підсобних господарств;

3) розвиток сільської інфраструктури: збутових і постачальницьких кооперативів; маркетингу — консалтингових центрів; інформаційно-консультаційних служб; інвестиційно-інноваційного фонду;

4) державна підтримка сільськогосподарського виробництва.

Література:

1. ЗУ "Про національну безпеку України" (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018).

2. Акофф о менеджменте / Пер. с англ. под ред. Л. А. Волковой — СПб.: Питер, 2002. — 448 с.: ил. (Серия "Теория и практика менеджмента").

3. Глазьев С.Ю. Экономика и политика: эпизоды борьбы. — М.: Гнозис, 1994.

4. Гривківська О. В. Забезпечення фінансової безпеки сільського господарства: монографія / О.В. Гривківська. — Тернопіль: Астон, 2012. — 340 с.

5. Макконел К.Р., Брю С.Л. Экономика: принципы, проблемы и политика / Пер. с англ., М. Республика. 1992.

6. Мельник В. М. Фінансова архітектура національних корпорацій та її вплив на ефективність фінансової діяльності: монографія / В.М. Мельник, Н.В. Бичкова. — Тернопіль: Астон, 2012. — 244 с.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine "About National Security of Ukraine", available at: <https://helsinki.org.ua/en/articles/law-of-ukraine-on-national-security/> (Accessed 20 Jan 2019).

2. Acoff, R. (2002), *Acoff o menedjmente* [Acoff about management], Peter, St. Petersburg, Russia.

3. Ansoff, I. (1989), *Strateg'cheskoe upravlenie* [Strategic Management], Ekonomika, Moscow, Russia.

4. Glaziev, S.Yu. (1994), *Ekonomika — politika: epizody borby* [Economy and politics: episodes of struggle], Gnosis, Moscow, Russia.

5. Grivkovska, O. (2012), *Zabezpechenn'a finansovoї bezpeki sil'skogo gospodarstva* [Provision of financial safety of agriculture], Aston, Ternopil, Ukraine.

6. Makkonel, K.R. and Briu, L. L. (1992), *Economics: Principles, Problems and Politics*, Republic, Moscow, Russia.

7. Melnik, V. (2012), [Financial architecture of national corporations and its influence on the efficiency of financial activity], Aston, Ternopil, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2019 р.

УДК 332.334.4

І. М. Семенчук,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв
В. А. Юзик,
"Школа молодого вченого", факультет економічних наук,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.3.30

ПРОБЛЕМА НЕЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

I. Semenchuk,
Ph.D. in Economics, Associate Professor of the Department of Enterprise Economics, Petro Mohyla Black Sea National
University, Mykolaiv
V. Yuzyk,
"School of a Young Scientist", The Faculty of Economics, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv

THE PROBLEM OF INEFFICIENT AGRICULTURAL LAND USE OF THE MYKOLAIV REGION

Статтю присвячено дослідженню проблеми неефективного використання земель сільськогосподарського призначення. З'ясовано, що Миколаївська область характеризується наявністю досить високого біопродуктивного потенціалу і водночас катастрофічним станом земель сільськогосподарського призначення.

Проведено аналіз динаміки економічної ефективності використання земель сільськогосподарського призначення з 2015 р. по 2017 р. Висвітлено результати агрохімічного стану ґрунтів області за показниками вмісту гумусу, рухомих фосфатів, обмінного калію. Наведено обсяги застосування органічних і мінеральних добрив під посіви сільськогосподарських культур.

У результаті дослідження авторами було визначено та обґрунтовано основні проблеми, які спричинені неефективним використанням земель сільськогосподарського призначення. Охарактеризовано правовий та людський фактори, що є тими основними причинами, які призводять до проблеми неефективного використання сільськогосподарських земель, що в майбутньому може стати загрозою в регіональній безпеці області.

The article is devoted to the research of the problem of inefficient agricultural land use. It is revealed that the Mykolaiv region is characterized by the presence of sufficiently high bioproductive potential and at the same time a catastrophic condition of agricultural land.

The analysis of dynamics of economic efficiency of agricultural land use from 2015 to 2017 was carried out. It is revealed that the efficiency of agricultural land use indicates a clear dependence of cost indicators of economic efficiency on the monetary valuation of agricultural lands. Natural indicators of efficiency land use were used, which characterize the level of use of certain types of agricultural land in the production of certain types of crop and livestock products. It is proved that yield of agricultural crops are an indicator of technological efficiency of land use and labor resources, which are the causes of crop losses. Importance was the observation of some of the most informative in terms of diagnosing the degree of anthropogenic pressure on agricultural land, by fertility indicators, in particular monitoring the content of one of the main components of the soil — humus. Humus compounds are a reserve of nutrients and soil energy and determine the complex of agronomic properties of the soil, first and foremost, its fertility. The results of an agrochemical survey of soils of the region on indicators of maintenance of humus, mobile phosphates, potassium exchange are presented. Considered and analyzed the volumes of use of organic and mineral fertilizers under sowings of agricultural crops.

As a result of the research, the authors identified and substantiated the main problems caused by inefficient agricultural land use. These are high indicators of economic land use, of plowing of agricultural land, extensive use of

arable land, the processes of their degradation are intensified, soils lose their fertility. As a result of this, the productivity of crops decreases, the ecological situation worsens. Characterized by legal and human factors, which are the main reasons that lead to the problem of inefficient agricultural land use that in the future may become a threat to the region's regional security.

Ключові слова: землі сільськогосподарського призначення, земельний фонд, показники використання земель сільськогосподарського призначення, родючість ґрунту, екологічний паспорт.

Key words: agricultural land, land fund, indicators of agricultural land use, soil fertility, the ecological passport.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі в сільському господарстві Миколаївської області гостро постає проблема неефективного використання земель сільськогосподарського призначення, яка в свою чергу породжує ряд інших проблем. Внаслідок високої сільськогосподарської освоєності земель, екстенсивного використання ріллі, посилюються процеси їх деградації, ґрунти втрачають свою родючість, у результаті чого знижується урожайність культур, погіршується екологічна ситуація та інші. Підвищення значущості цієї проблеми викликано тим, що показники використання земель сільськогосподарського призначення в регіоні є одними з найвищих в Україні — розораність сільськогосподарських угідь досягає 85%. За останні три роки натуральні показники ефективності використання сільськогосподарських земель мають тенденцію до зменшення.

На відміну від інших засобів виробництва, які в міру використання зношуються і, врешті-решт, виходять з ладу, земля при ефективному її використанні постійно поліпшується, набуває нових якостей, підвищує свою родючість.

Саме тому дослідження проблеми неефективного використання земель сільськогосподарського призначення Миколаївської області є невідкладним та вимагає негайного вирішення, що і зумовило вибір теми статті.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема ефективного використання земель сільськогосподарського призначення в Україні та в Миколаївській області була і залишається предметом уваги багатьох українських вчених, серед яких А.Г. Андрійчук, Н.М. Бавровська, В.В. Горлачук, Р.М. Гулінчук, Д.С. Добряк, О.І. Котикова, Л.О. Кримська, І.Ю. Потай, А.М. Третяк та інші. У публікаціях цих учених закладено вагоме теоретико-методологічне підґрунтя щодо ефективного використання сільськогосподарських земель. Результати досліджень науковців охоплюють широке коло питань зазначеної проблеми.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є аналіз сучасного стану використання земель сільськогосподарського призначення Миколаївської області та визначення основних проблем, що впливають на ефективне їх використання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Миколаївська область характеризується наявністю досить високого біопродуктивного потенціалу. В структурі земельного фонду високою є питома вага ґрунтів чорноземного типу, що створює сприятливі умови щодо продуктивного використання сільськогосподарських земель. Ґрунти Миколаївщини представлені родючими чорноземами, звичайними в центральній частині та на північному заході, і південними чорноземами та темно-каштановими ґрунтами на півдні області [1, с. 91].

Ці особливості досліджуваного регіону відкривають великі можливості для інвестицій у сільське господарство з метою застосування індустріальних технологій, потужної та високоефективної техніки. Адже сільське господарство — друга за обсягами та перша по зайнятості трудових ресурсів галузь матеріального виробництва області. Однак навіть такий потенціал, не зміг наблизити Миколаївщину не те щоб у трійку лідерів, навіть до десятки областей не дотягує. У загальному виробництві продукції сільського господарства у 2017 році за даними Держстату України Миколаївська область займає 17 місце, у тому числі продукції рослинництва — 15, продукції тваринництва — 22 місце відповідно [2, с. 50]. Це свідчить про неефективне використання земель сільськогосподарського призначення, тому дана проблема в регіоні набуває особливої актуальності.

Станом на 01.01.2018 в області питому вагу мають землі сільськогосподарського призначення 2458,5 тис. га, друге місце займають ліси та лісовкриті площі — 124,5 тис. га, відповідно на третьому — території покриті водними об'єктами — 128,8 тис. га (табл. 1).

Аналізуючи структуру земельного фонду Миколаївської області, можемо відзначити, що

Таблиця 1. Структура земельного фонду Миколаївської області станом на 01.01.2018

Основні види земель та угідь	2015		2016		2017		2017 до 2015, тис. га
	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	
Сільськогосподарські землі	2458,5	100	2458,5	100	2458,5	100	0
у тому числі:							
1. Сільськогосподарські угіддя	2006,0	81,6	2006,0	81,6	2005,8	81,59	-0,2
з них:							
рілля	1699,2	69,12	1699,5	69,13	1699,7	69,14	0,5
перелоги	3,1	0,12	3,1	1,45	3,1	0,13	0
багаторічні насадження	35,7	1,45	35,7	1,45	35,7	1,45	0
сіножаті і пасовища	268,2	10,91	267,9	10,9	267,9	10,9	-0,3
2. Ліси і інші лісовкриті площі	124,6	5,07	124,5	5,06	124,5	5,06	-0,1
3. Забудовані землі	98,9	4,03	99,0	4,03	99,0	4,03	0,1
4. Відкриті заболочені землі	21,0	0,85	21,1	0,86	21,1	0,86	0,1
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, кам'янисті місця інші)	30,8	1,25	31,0	1,26	31,0	1,26	0,2
Території, що покриті поверхневими водами	128,8	5,24	128,8	5,2	128,8	5,2	0

Джерело: сформовано авторами за даними Держгеокадастру та Держстату України [2].

за останні 3 роки загальна площа сільськогосподарських земель не змінилася та становить 2458,5 тис. га. Але площа сільськогосподарських угідь зменшилася від 2006,0 тис. га у 2015 р. до 2005,8 тис. га у 2017 р., тобто на 0,2 тис. га (табл. 1). Площі ріллі збільшилася на 0,5 тис. га, але порівнюючи 2016 та 2017 рр., то можна побачити, що ця площа зменшилася на 0,2 тис. га. Здавалося, що це не значні скорочення, однак слід мати на увазі загальну тенденцію і скорочення цієї категорії земель. Причини цих змін зумовлені значним використанням земель для несільськогосподарських потреб, перш за все містобудівних. Зростання частки забудованих земель (площа збільшилась на 0,1 тис. га) пов'язано з розширенням масштабів приватного будівництва поблизу великих міст, міських агломерацій, з активізацією житлового будівництва та розширенням меж великих міст [3, с. 55]. Також причиною змін є збільшення відкритих заболочених земель, земель без та з

незначним рослинним покривом.

Результативність сільськогосподарського виробництва значною мірою зумовлена структурою земельних угідь та посівних площ (табл. 2).

Дані таблиці 2 свідчать, що коефіцієнт господарського використання землі, який характеризує відношення площі сільськогосподарських угідь до всієї земельної площі області, протягом трьох років залишається незмінним. Цей показник є одним з найбільших в Україні та значно перевищує екологічно обгрунтовані межі. Відношення ріллі до загальної земельної площі в середньому складає 0,69 при майже однаковій площі ріллі в згадуваних роках. Коефіцієнт розораності сільськогосподарських угідь складає 0,85.

Коефіцієнт використання ріллі, який представляє відношення площі посівів до площі ріллі коливається від 0,90 до 0,92. Цей показник 10 років назад складав 0,78, що на 15,2% менше ніж в 2017 році [4, с. 83]. Це свідчить про те, що протягом 10 років стан земель

сільськогосподарського призначення не відповідає вимогам ефективного їх використання. Питомі ваги культур, що вимагають інтенсивного обробітку, у 2017 році перевищує аналогічний показник у 2015 році на 6,7%, що зумовлено недосконалістю посівних площ. У 2009 році питома вага культур дорівнювала 35,7%.

У ринкових умовах важливим принципом використання земель сільськогосподарського призначення є господарська доцільність залучення їх у

Таблиця 2. Показники використання земель сільськогосподарського призначення в Миколаївській області станом на 01.01.2018

Показники	Правило розрахунку показника	Роки		
		2015	2016	2017
Коефіцієнт господарського використання землі (сільськогосподарська освоєність)	Площа сільськогосподарських угідь/Загальна земельна площа	0,82	0,82	0,82
Коефіцієнт розораності території	Площа ріллі/Загальна земельна площа	0,69	0,69	0,69
Коефіцієнт розораності сільськогосподарських угідь	Площа ріллі/Площа сільськогосподарських угідь	0,85	0,85	0,85
Коефіцієнт використання ріллі	Посівна площа сільськогосподарських угідь/Площа ріллі	0,92	0,90	0,92
Питома вага культур, що вимагають інтенсивного обробітку	Сума площ інтенсивних культур/Посівна площа сільськогосподарських культур *100%	41,6	47,0	44,6

Джерело: сформовано авторами за даними Держстату України [2].

Таблиця 3. Динаміка економічної ефективності використання земель сільськогосподарського призначення в Миколаївській області, 2015–2017 рр.

Показники	Роки			
	2015	2016	2017	2017 до 2015, %
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	2006,0	2006,0	2005,8	99,99
Посівні площі сільськогосподарських культур, тис. га	1563,1	1533,4	1560,0	99,80
Площа, з якої зібрано врожай сільськогосподарських культур, тис. га				
Культури зернові та зернобобові	948,2	834,2	874,9	92,27
Цукровий буряк (фабричний)	1,5	3,6	2,3	153,33
Соняшник	475,6	558,5	532,6	111,98
Картопля	18,9	19,0	18,9	100,0
Культури овочеві	19,4	19,1	19,1	98,45
Культури плодові та ягідні	5,0	4,8	4,7	94,0
Урожайність, ц з 1 га				
Культури зернові та зернобобові	30,5	32,7	30,6	100,33
Цукровий буряк (фабричний)	572,4	591,2	423,2	79,93
Соняшник	19,7	20,8	16,4	83,25
Картопля	103,8	141,5	96,8	93,26
Культури овочеві	248,6	263,1	290,2	116,73
Культури плодові та ягідні	71,9	66,7	62,5	86,93
Валовий збір, тис. тонн				
Культури зернові та зернобобові	2896,4	2725,5	2674,6	92,34
Цукровий буряк (фабричний)	85,4	210,4	95,7	112,06
Соняшник	938,7	1162,3	875,8	93,30
Картопля	196,1	268,4	183,0	93,32
Культури овочеві	483,0	500,9	554,5	114,80
Культури плодові та ягідні	35,6	31,1	28,6	80,34
Грошова оцінка одного гектара сільськогосподарських угідь, тис. грн				
	21967,54	26360,16	27078,16	123,26
Валова продукція сільського господарства в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн				
	503,8	672,8	691,1	137,17
Вироблено на 100 га сільськогосподарських угідь, ц				
Молока	171,4	170,3	170,6	99,5
Приросту великої рогатої худоби	6,3	6,4	6,5	103,17
Вироблено на 100 га ріллі, ц				
Зернових та зернобобових культур	1704,6	1603,7	1573,6	92,31
Цукрових буряків	50,3	123,8	56,3	111,93
Приросту свиней	6,9	5,9	5,5	79,71
Вироблено на 100 га посіву зернових та зернобобових				
Приросту птиці, ц	7,9	8,8	7,1	89,87
Яєць, тис. шт.	29962,0	32546,2	28883,3	96,4
Рівень рентабельності (+), збитковості (-), %				
Культури зернові та зернобобові	33,6	34,6	25,7	-
Цукровий буряк (фабричний)	61,1	62,8	50,0	-
Соняшник	0,4	-4,8	-15,1	-
Картопля	7,3	-29,6	-9,3	-
Культури овочеві	40,8	24,0	26,5	-
Культури плодові та ягідні	13,5	-7,3	-11,1	-

Джерело: сформовано авторами за даними Держстату України [2].

виробництво, яка характеризується окупністю затрат на вирощування сільськогосподарських культур. Основними чинниками підвищення ефективності використання землі у сільському господарстві є: продуктивність сільськогосподарського виробництва; система землеробства; родючість землі [3, с. 57].

На сучасному етапі спостерігається стала тенденція до зниження ефективності використання земель сільськогосподарського призначення в Миколаївській області. Узагальнені дані щодо показників економічної ефективності використання цих земель в області наведені в таблиці 3.

За даними таблиці 3 можна зробити висновки, що в Миколаївській області сільськогосподарські землі використовуються неефективно, незважаючи на те, що в регіоні зосереджені достаньно великі масиви сільськогосподарських угідь — 2006,0 тис. га у 2015 р. та 2005,8 у 2017 р. Зменшення площі сільськогосподарських угідь за досліджуваний період призвело до зменшення посівних площ сільськогосподарських культур. Так, у 2017 році вона становила 1560,0 тис. га, що на 0,2 % менше, ніж у 2015 році. Структура посівних площ сільськогосподарських культур у 2017 році істотно відрізняється від структури 2015 року. Значно скоротились

посівні площі зернових та зернобобових культур (на 73,3 тис. га), плодово-ягідних культур (на 0,3 тис. га) та цукрових буряків (у порівнянні з 2016 р. — на 1,3 тис. га). Посівна площа сояшнику, натомість збільшилась у 2017 році проти 2015 року на 11,98%, або на 57 тис. га. Слід зазначити, що сояшник — це культура інтенсивного землеробства, яка у значній кількості виносить поживні речовини з ґрунту, тому збільшення площ під його посіви без належного дотримання агротехнічних вимог призводить до зниження родючості ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення.

Розмір валового збору продукції сільськогосподарства у фізичному виразі свідчить про значне зниження рівня використання сільськогосподарських земель в області. Так, валовий збір зернових та зернобобових культур, сояшнику, картоплі та плодово-ягідних культур у 2017 році зменшився у середньому на 10,18%. Та лише у двох сільськогосподарських культур відбулась позитивна динаміка — збільшення валового збору на 10,3 тис. га цукрового буряку та 71,5 тис. га у овочевих культурах.

Аналіз ефективності використання використання земель сільськогосподарського призначення свідчить про чітку залежність вартісних показників економічної ефективності від грошової оцінки сільгоспугідь. Так, у 2017 році грошова оцінка сільськогосподарських угідь складала 27078,16 тис. грн, що на 5110,62 тис. грн або на 23,26% більше, ніж грошова оцінка одного гектара відповідних угідь у 2015 році. Водночас виробництво валової продукції на 100 гектар сільськогосподарських угідь у 2017 році більше за аналогічний показник 2015 року відповідно на 37,17%. Це свідчить про те, що кількість одержаної продукції в повній мірі залежить від грошової оцінки угідь, на яких ця продукція вироблена.

Щодо натуральних показників ефективності використання землі, які характеризують рівень використання певних видів сільськогосподарських угідь при виробництві окремих видів продукції рослинництва і тваринництва, то у 2015 році вони теж більші, ніж у 2017 році (див. табл. 3).

Слід зазначити, що рівень виробництва приросту великої рогатої худоби більший у 2017 році порівняно з 2015 роком лише на 3,17%, що є дуже низьким в порівнянні з іншими регіонами, а свинини у 2017 році порівняно з 2015 роком зменшився на 20,29%. Причиною цього є спад загального обсягу виробництва тваринницької продукції в 2016 та 2017 роках, зумов-

лений незначним збільшенням поголів'я великої рогатої худоби, зменшенням свиней та ін. Така ситуація пояснюється, перш за все, погіршенням кормової бази тваринництва в результаті досить низької питомої ваги кормових культур у загальній площі посіву сільськогосподарських культур, низькими закупівельними цінами на тваринницьку продукцію.

Про економічну ефективність виробництва продукції рослинництва свідчать і показники ефективності по окремих культурах. За результатами таблиці 3 можна зробити висновок, що найбільш рентабельними культурами як в 2015 так і в 2017 роках є зернові та зернобобові культури, цукровий буряк та овочеві культури. У 2016 та 2017 роках найбільш збитковими культурами є картопля, плодово-ягідні культури та сояшник, хоча останній у контексті збіднення ґрунтів на вміст у них гумусу накладає обмеження його площі у структурі посівів.

Що стосується урожайності згадуваних культур у 2017 р. до 2015 р., то вона має тенденцію до зменшення: по плодово-ягідних культурах на 13,07%, урожайність цукрових буряків зменшилась на 20,07%, сояшнику та картоплі — на 16,75% та 6,74% відповідно. Має тенденцію до збільшення: по овочевих культурах на 16,73%, а по зернових та зернобобових на 0,33% в порівнянні з 2015 роком. Але якщо порівнювати урожайність зернових та зернобобових культур у 2017 році до 2016 року, то слід відмітити, що урожайність навпаки зменшилась на 6,4%.

На сьогодні у більшості господарств області високий урожай сільськогосподарських культур одержують в основному за сприятливих природно-кліматичних умов, без належної науково-обґрунтованої системи їх вирощування. Показники урожайності основних сільськогосподарських культур не відповідають потенційним можливостям рослин і тварин.

Як відомо, зібрати вирощений урожай без втрат неможливо, але зменшити його можна завдяки ефективного та раціонального використання техніки та трудових ресурсів [5, с. 63].

Всі втрати врожаю можна поділити на такі групи [6]:

— біологічна (агрономічна) — неправильний добір сортів відповідних культур, за їх біологічними властивостями, неправильне визначення термінів збору, недостатня боротьба з шкідниками та хворобами культурних рослин;

— технічна — конструктивні недоліки машин у цілому, або їх окремих робочих органів, незадовільний стан агрегатів, несвоєчасна за-

міна зношених деталей і т.д. Нераціональні способи збору, порушення оптимальних технологічних регулювань машин, технологічних процесів з різних причин, відсутність поточковості при збиранні врожаю, погана підготовка поля до скошування, неправильна розбивка поля на ділянки;

— природно-господарська — невдалий вибір поля по відношенню до розміщення, рельєфу, родючості, затягування строків збирання урожаю, незадовільне обслуговування і забезпечення складальних агрегатів паливом, водою, транспортними засобами, низьким контролем якості робіт;

— економічна — система оплати роботи, що не враховує зацікавленості всіх працівників у зниженні втрат урожаю;

— особистісно-професійна — низький кваліфікаційний рівень працівників та їх безграмотність у виборі оптимальних режимів роботи і регулювання.

Всі вищеперераховані причини втрат врожаю в області спричинені неефективним використанням земель сільськогосподарського призначення, в результаті чого відбувається зниження родючості ґрунту. Це може стати загрозою в регіональній безпеці Миколаївської області в майбутньому.

За умови погіршення загального стану використання сільськогосподарських земель зусилля суспільства мають бути спрямовані на призупинення негативних процесів у сфері господарського освоєння земель, екологізацію землеробства та пошук більш адекватних способів збільшення виробництва продовольчих ресурсів.

У Миколаївській області за останні роки збільшилися площі солонцюватих та змитих ґрунтів. У регіоні налічується близько 6,7 тис. га слабокислих ґрунтів (рН 5.1—5.5), які поширені, головним чином, у південній та південно-східній частині. Засолених та солонцюватих ґрунтів нараховується 39,9 тис. га. Значна їх частина розташована на зрошуваних землях Жовтневого, Снігурівського, Вознесенського та інших районів, по долинах великих і малих річок, балок, а також у південно-східній частині області. Крім того, в області нараховується майже 200 тис. га залишково-солонцюватих ґрунтів, які в ґрунтовому поглинаючому комплексі мають низький вміст. Фізичні якості цих ґрунтів дуже погіршені, що є причиною утворення поверхневої кірки, яка утруднює обробіток посівів. Це переважно землі Очаківського, Березанського, Миколаївського, Березне-

Таблиця 4. Динаміка вмісту основних показників родючості ґрунтів за турами обстежень

Роки обстеження	Тур обстеження	Площа, тис. га	Вміст гумусу, %	Середньозважений вміст мг на 1 кг ґрунту	
				рухомого фосфору	обмінного калію
1986-1990	V	1639,4	3,71	95	167
1991-1995	VI	1436,2	3,41	95	163
1996-2000	VII	1415,4	3,26	91	152
2001-2005	VIII	1040,1	3,22	97	157
2006-2010	XI	1886,3	3,20	104	176
2011-2015	X	1473,2	3,24	110	195

Джерело: сформовано авторами за даними [8; 9].

гуватського, Снігурівського та Жовтневого районів [7, с. 539]. Винні в цьому ті землевласники та землекористувачі, які після збирання врожаю не дбають про поновлення поживних речовин у ґрунті та не використовують заходи із захисту сільськогосподарських угідь від ерозії, засолення тощо.

На сьогодні Миколаївська філія державної установи "Інститут охорони ґрунтів України" повністю завершила X тур агрохімічного обстеження ґрунтів області. Важливе значення мають спостереження за окремими, найбільш інформативними, з точки зору діагностики ступеня антропогенного тиску на землі сільськогосподарського призначення, показниками родючості, зокрема спостереження за вмістом одного з головних компонентів ґрунту — гумусу. Гумусові сполуки є резервом поживних речовин та енергії ґрунту і визначають комплекс агрономічних властивостей ґрунту, перш за все, його родючість. Динаміка показників вмісту гумусу (табл. 4) свідчить про подальшу дегуміфікацію земель сільськогосподарського призначення Миколаївської області.

Агрохімічними дослідженнями 2011—2015 рр. встановлено, що середньозважений вміст гумусу в орному шарі знаходиться на рівні 3,24%. Незважаючи на деяке підвищення середньозваженого показника вмісту гумусу з 3,20 до 3,24% (табл. 4), можна стверджувати, що дегуміфікація ґрунтів Миколаївської області прогресує, про що свідчить показник балансу гумусу. Тобто баланс гумусу від'ємний — мінус 0,63 т/га, і цей показник з кожним роком продовжує зростати. Територія порушених земель по регіону станом на 01.01.2018, відповідно до екологічного паспорту, складає 8,254 тис. га [9]. Площа деградованих земель — 44,72 тис. га, малопродуктивних — 4,56 тис. га. Ці землі потребують невідкладної консервації протягом довгих років. З упевненістю можна стверджувати, що площі малопродуктивних та деградованих

Таблиця 5. Внесення мінеральних та органічних добрив під посіви сільськогосподарських культур в Миколаївській області

Показник	Роки		
	2015	2016	2017
Мінеральні добрива			
Усього, тис.т	50,0	64,8	82,8
на 1 га посівної площі, кг	55	72	89
Органічні добрива			
Усього, тис.т	111,3	143,0	95,7
на 1 га посівної площі, т	0,1	0,2	0,1

Джерело: сформовано авторами за даними Держстату України [2].

земель насправді у 5—6 разів більші. Це можна пояснити тим, що визначити фактичну площу цих земель в розрізі державної та приватної власності, непридатності їх для вирощування сільськогосподарських культур на даний час можливо тільки при проведенні землепорядних робіт з інвентаризації земель та їх ґрунтового обстеження. У 2017 році кошти на виконання зазначених робіт не виділялися.

У Миколаївській області існують ще дві основні причини зниження вмісту гумусу в ґрунтах: перша — це результат переваги мінералізації гумусу над його надходженням і гуміфікацією свіжої органічної речовини, ці втрати називають біологічними; друга — процеси ерозії ґрунтів (механічні втрати) [10, с. 149]. Обсяги внесення мінеральних та органічних добрив наведені в таблиці 5.

Аналіз даних таблиці 5 свідчить, що використання мінеральних добрив у 2015—2017 роках не відповідає вимогам землеробства: при обсязі внесення в середньому 72 кг діючої речовини на гектар посівів не забезпечується потреба сільськогосподарських культур у поживних речовинах для формування запланованого врожаю та відтворення родючості ґрунтів. Водночас викликає занепокоєння позитивна тенденція збільшення обсягів внесення мінеральних добрив при зниженні обсягів органічних. При такому рівні застосування добрив у землеробстві баланс поживних речовин став від'ємним. З метою компенсації недостатньої кількості гною, який вносився на рівні 0,1—0,2 т на гектар, в якості органічних добрив на полях необхідно залишати нетоварну частку врожаю: солом, яка знижує щільність ґрунту, підвищує її біологічну активність, подрібнені стебла соняшника та інші післяжнивні рештки, які після приорювання забезпечать умову підвищення родючості ґрунту.

На сучасному етапі в Миколаївській області можна виділити 2 основних фактори, що призводять до неефективного використання зе-

мель сільськогосподарського призначення. Це правовий та людський.

Правовий фактор: належним чином не розробляються та не виконуються загальнодержавні, регіональні програми охорони та використання земель сільськогосподарського призначення, відтворення родючості ґрунтів; відсутність якісного контролю з боку держави за рівнем використання земель сільськогосподарського призначення в регіонах; порушення на вищому рівні земельного законодавства; недотримання землевласниками та землекористувачами основних законів землеробства та правил щодо використання сільськогосподарських земель встановленими в Земельному кодексі України (ЗКУ) від 25 жовтня 2001 року. Також сюди можна віднести недосконалу земельну реформу без врахування конкретних економічних, соціальних і екологічних умов та без належного землепорядного обґрунтування.

Людський фактор: незадовільний стан землевпорядної освіти, що призводить до низького кваліфікаційного рівня працівників та їхньої безграмотності; споживацьке ставлення до землі, намагання якнайбільше від неї взяти і якнайменше їй повернути.

ВИСНОВКИ

Отже, у ході дослідження було виявлено, що Миколаївська область характеризується наявністю досить високого біопродуктивного потенціалу і водночас катастрофічним станом земель сільськогосподарського призначення. Після проведення аналізу сучасного стану використання цих земель було визначено ряд проблем, що спричинено неефективним використанням земель сільськогосподарського призначення. Це високі показники сільськогосподарської освоєності, розораності сільськогосподарських угідь, екстенсивне використання ріллі, посилюються процеси їх деградації, ґрунти втрачають свою родючість, у результаті чого знижується урожайність культур, погіршується екологічна ситуація та інші. Правовий та людський фактори є тими основними причинами, які призводять до проблеми неефективного використання сільськогосподарських земель, що в майбутньому може стати загрозою в регіональній безпеці Миколаївської області. Тому для підвищення продуктивності земель сільськогосподарського призначення, для покращення ефективності їх використання та для поліпшення якості ґрунтів необхідно проводити ряд заходів агротехнічного та правового характеру, що і потребує подальшого дослідження.

Література:

1. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Миколаївській області у 2017 році / Управління екології та природних ресурсів Миколаївської обласної державної адміністрації. — Миколаїв, 2018. — 205 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://prodecologyportal.kitsoft.kiev.ua/files/docs/Reg.report/Нацдоп_Миколаївська%20область_2016.pdf

2. Сільське господарство України 2017: стат. зб. / За ред. О.М. Прокопенко. — К.: Державна служба статистики України, 2018. — 245 с.

3. Бавровська Н.М. Проблеми використання та охорони сільськогосподарських земель в сучасних умовах / Н.М. Бавровська, О.В. Боришкевич // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. — 2016. — № 1-2. — С. 53—61.

4. Лазарєва О.В. Проблеми підвищення ефективності використання земельних ресурсів / О.В. Лазарєва // Економічний вісник Національного гірничого університету. — 2009. — № 3. — С. 80—87.

5. Бутенко Є.В. Продуктивний потенціал земель та принципи його оцінки в Україні / Є.В. Бутенко, Р.А. Харитоненко // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. — 2017. — № 1. — С. 58—65.

6. Причини виникнення втрат врожаю зернових культур [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://selhoztehnika.com.ua/uk/poradi/prichini-viniknennya-vtratvrozhayu-zernovikh-kultur.html>

7. Котикова О. І. Впровадження заходів по охороні та підвищенню родючості ґрунтів в сільськогосподарських підприємствах / О.І. Котикова, Ю.Г. ЗAUDальська, В.Ю. Глущенко // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2016. — № 9. — С. 538—541.

8. Агрохімічне обстеження сільськогосподарських угідь / Державна установа "Інститут охорони ґрунтів України" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.iogu.gov.ua/pasportizaciya/ahrohimichne-obstezhennayasilskohospodarskyh-uhid/>

9. Екологічний паспорт Миколаївської області 2018 / Управління екології та природних ресурсів Миколаївської облдержадміністрації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ecolog.mk.gov.ua/ua/ecoreports/ecopassport/>

10. Кримська Л.О. Земельно-ресурсний потенціал як основа ефективного використання земель сільськогосподарського призначення / Л.О. Кримська, М.О. Коваль // Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. — 2013. — № 6. — С. 148—151.

References:

1. The official site of Department of Ecology and Natural Resources of the Mykolayiv Regional State Administration (2018), "Regional report on the state of the environment in Mykolaiv region in 2017", available at: https://prodecologyportal.kitsoft.kiev.ua/files/docs/Reg.report/Нацдоп_Миколаївська%20область_2016.pdf (Accessed 7 December 2018).

2. State Statistics Service of Ukraine (2018), Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy 2017. Statystychnyj zbirnyk [Agriculture of Ukraine 2017. Statistical yearbook], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

3. Bavrovskaya, N. M. and Boryshkevych, O. V. (2016), "Problems of use and protection of agricultural lands in modern conditions", Zemleustriy, kadastr i monitorynh zemel', vol. 1—2, pp. 53—61.

4. Lazariyeva, O. V. (2009), "Problems of increasing the efficiency of use of land resources", Ekonomichnyy visnyk Natsional'noho hirnychoho universytetu, vol. 3, pp. 80—87.

5. Butenko, Ye. V. (2017), "Productive potential of land and principles of its assessment in Ukraine", Zemleustriy, kadastr i monitorynh zemel', vol. 1, pp. 58—65.

6. The official site of Agrotehnika-Plus (2018), "Causes of crop loss of grain crops", available at: <http://selhoztehnika.com.ua/uk/poradi/prichini-viniknennya-vtratvrozhayu-zernovikh-kultur.html> (Accessed 7 December 2018).

7. Kotykova, O. I. Zaudalska, Yu. H. and Hlushchenko, V. Yu. (2016), "Implementation of measures for the protection and enhancement of soil fertility in agricultural enterprises", Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky, vol. 9, pp. 538—541.

8. The official site of State Institution "Institute of Soil Protection of Ukraine" (2018), "Agrochemical survey of agricultural lands", available at: <http://www.iogu.gov.ua/pasportizaciya/ahrohimichne-obstezhennayasilskohospodarskyh-uhid/> (Accessed 8 December 2018).

9. The official site of Department of Ecology and Natural Resources of the Mykolayiv Regional State Administration (2018), "Environmental passport of Mykolaiv region in 2018", available at: <http://ecolog.mk.gov.ua/ua/ecoreports/ecopassport/> (Accessed 8 December 2018).

10. Krymska, L. O. and Koval, M. O. (2013), "Land resource potential as the basis for the effective use of agricultural land", Derzhava ta rehiony. Ser.: Ekonomika ta pidpriemnytstvo, vol. 6, pp. 148—151.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2018 р.

УДК 657.6:657.372.12

Т. О. Меліхова,

к. е. н., доцент, завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту,
Запорізька державна інженерна академія

А. Е. Петренко,

магістрант ОА-17-2мд, Запорізька державна інженерна академія

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.3.38

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ НАРАХУВАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

T. Melikhova,

Ph.D. in Economics, associate professor, Head of the Department of Accounting, Analysis,
Taxation and Audit, Cand. Sci. (Econ.), associate professor of Zaporizhzhia State Engineering Academy

A. Petrenko,

Group of studying the theory of taxation-17, Zaporizhzhia State Engineering Academy

IMPROVEMENT OF THE METHOD OF PAYROLL INTERNAL AUDIT

Заробітна плата є доходом працівників підприємства, яку після нарахування відносять до витрат. У випадку виявлення порушення зменшення суми нарахованої заробітної плати або роботи працівників без офіційного оформлення, на підприємства накладаються фінансові санкції та адміністративний штраф. Для своєчасного попередження цих помилок підприємства проводять внутрішній аудит нарахування заробітної плати за фактично відпрацьований час, відпускних, лікарняних, роботу у святкові дні та нічний час, а також відображення їх в обліку та звітності.

Метою роботи є удосконалення методики внутрішнього аудиту нарахування заробітної плати для підвищення економічної безпеки підприємства.

Внутрішній аудит нарахування заробітної плати здійснюється з метою встановлення правильності та своєчасності нарахування заробітної плати за фактично відпрацьований час, відпускних, лікарняних, роботу у святкові дні та нічний час, відображення в обліку та складання звітності.

Завдання проведення внутрішнього аудиту нарахування заробітної плати, а саме здійснити перевірку правильності: визначення залишку на рахунках обліку заробітної плати, нарахування заробітної плати за фактично відпрацьований час, нарахування розміру допомоги з тимчасової непрацездатності, нарахування розміру відпускних, нарахування розміру оплати праці у святковий і неробочий день працівникам, нарахування розміру оплати праці у нічний час, кореспонденції рахунків.

У роботі удосконалено методику проведення внутрішнього аудиту нарахування заробітної плати для підвищення економічної безпеки підприємства, яка на відміну від існуючих включає: анкету, загальний план перевірки, програму перевірки, робочі документи. Запропонована методика проведення внутрішнього аудиту нарахування заробітної плати надасть змогу охопити всі аспекти нарахування заробітної плати за фактично відпрацьований час, відпускних, лікарняних, роботу у святкові дні та нічний час, дослідити законність, правильність, своєчасність, відповідність, відображення їх в обліку, вчасно виявити порушення, провести якісний аудит та підвищити економічну безпеку підприємства.

Wages are the income of employees of an enterprise, which, after accrual, are attributed to the expenses. In the event of a violation of the reduction of the amount of the accrued wages or the work of employees without official registration, companies will be subject to financial sanctions and an administrative fine. In order to prevent these mistakes in time, enterprises conduct an internal audit of wages for actually spent time, vacation, sick leave, work on holidays and night time, as well as their reflection in accounting and reporting.

The aim of the work is to improve the methodology of internal audit of payroll for improving the economic security of the enterprise.

Internal audit of payroll is carried out in order to establish the correct and timely payment of wages for actually spent time, vacation, sick leave, work on holidays and night time, reflection and reporting.

The task of carrying out an internal audit of the payment of wages, namely, to carry out a check of the correctness: the definition of the balance on the accounts of the calculation of wages, the calculation of wages for actually worked time, the calculation of the amount of temporary disability assistance, the calculation of the amount of leave, the calculation of the amount of wages on holiday and non-working day employees, charging the amount of pay at night, correspondence accounts.

The method of conducting internal audit of payroll calculation is improved in order to increase the economic security of the enterprise, which, unlike the existing one, includes: a questionnaire, a general plan of verification, a program of verification, working documents. The proposed method of conducting an internal audit of payroll will enable to cover all aspects of payroll for actually working time, vacation, sick leave, and work on holidays and night time, to investigate the legality, correctness, timeliness, conformity, displaying them in the account, timely detection of violations, conduct a qualitative audit and increase the economic safety of the enterprise.

Ключові слова: внутрішній аудит, нарахування, заробітна плата, відпускні, лікарняні, святкові дні, нічний час.

Key words: internal audit, accrual, wages, vacation, sick leave, holidays, night time.

ВСТУП

Заробітна плата є доходом працівників підприємства, яку після нарахування відносять до витрат. У випадку виявлення порушення зменшення суми нарахованої заробітної плати або роботи працівників без офіційного оформлення, на підприємства накладаються фінансові санкції та адміністративний штраф. Для своєчасного попередження цих помилок підприємства проводять внутрішній аудит нарахування заробітної плати за фактично відпрацьований час, відпускні, лікарняні, роботу у святкові дні та нічний час, а також відображення їх в обліку та звітності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемними питаннями внутрішнього аудиту нарахування заробітної плати займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Бутинець Ф.Ф., Гончарук Я.А., Гордієнко Н.І., Давидов Г.М., Дерій В.А., Іванова Н.А., Карпенко М.Ю., Кулаковська Л.П., Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Огійчук М.Ф., Піча Ю.В., Савченко В.Я., Сахарцева І.І., Усач Б.Ф. та інші. Автори розглядають це питання зі своєї точки зору та акцентують увагу на різних аспектах проведення аудиту нарахування заробітної плати. Проте саме питання методики внутрішнього

Таблиця 1. Анкета перевірки нарахування заробітної плати

№	Зміст питання	Варіанти відповіді			
		Інформація відсутня	Так	Ні	Примітки
1	Чи були виявлені помилки при перевірці контролюючими органами нарахування заробітної плати за: - фактично відпрацьований час, - відпускні, - лікарняні, - роботу у святкові дні; - роботу у нічний час?				
2	На якому рахунку ведеться облік нарахування заробітної плати: - 661; - 662; - 663?				
3	На яких рахунках відображаються витрати з оплати праці на Вашому підприємстві: - 15; - 23; - 91; - 92; - 93; - 94; - 97?				
4	Які нарахування заробітної плати були на підприємств за перевіряє мий період: - фактично відпрацьований час, - відпускні, - лікарняні, - роботу у святкові дні; - роботу у нічний час?				
5	На якому рахунку ведеться облік допомоги за тимчасову непрацездатність до п'яти днів: - 23; - 378; - 651; - 91; - 92; - 93; - 94; - 97?				
6	На якому рахунку ведеться облік допомоги за тимчасову непрацездатність після п'яти днів: - 23; - 378; - 651; - 91; - 92; - 93; - 94; - 97?				
6	Для нарахування розміру допомоги з тимчасової непрацездатності для працівників, які мають стаж більше шести місяців протягом останніх дванадцяти місяців визначають: - сукупну суму доходу, на яку нарахований єдиний соціальний внесок за розрахунковий період; - кількість календарних днів у цьому періоді; - кількість календарних днів непрацездатності; - відсоток у залежності від страхового стажу працівника?				
7	При нарахуванні розміру допомоги з тимчасової непрацездатності для працівників, які мають стаж менше шести місяців протягом останніх дванадцяти місяців визначають: - середньоденну заробітну плату за фактично відпрацьовані календарні місяці виходячи з нарахованого за цей період доходу з урахуванням коефіцієнту страхового стажу; - середньоденну зарплату виходячи з розміру мінімальної заробітної плати (німальна заробітна плата, встановлена в місяці настання страхового випадку, яку ділимо на 30,44); - порівнюються дві величини середньоденної заробітної плати, для розрахунку допомоги вибирається менша?				
8	При перевірці правильності нарахування розміру допомоги з тимчасової непрацездатності для сумісників визначають: - щомісячну сумарну заробітну плату за основним місцем роботи; - щомісячну сумарну заробітну плату за місцем роботи за сумісництвом; - максимальну величину бази нарахування єдиного внеску; - щомісячну сумарну заробітну плату, з якої розраховується допомога, за основним місцем роботи та за місцем роботи за сумісництвом не може перевищувати розміру максимальної величини бази нарахування єдиного внеску?				
9	При нарахуванні розміру відпускних визначають: - сукупну суму доходу 12 місяців, що передують місяцю надання відпустки або надання компенсації за невикористану відпустку; - кількість календарних днів у 12 місяців за виключенням святкових днів; - кількість календарних днів відпустки?				
10	При нарахуванні розміру оплати праці у святковий і неробочий день працівникам, праця яких оплачується годинними або денними ставками визначають: - подвійний розмір годинної або денної ставка; - одинарний розмір годинної або денної ставка та відгул; - кількість відпрацьованих днів святкових і неробочих днів?				
11	При нарахуванні розміру оплати праці у святковий і неробочий день працівникам, які одержують місячний оклад визначають: - одинарний розмір зверху окладу, якщо робота у святковий і неробочий день провадилася в межах місячної норми робочого часу; - подвійний розмір зверху окладу, якщо робота провадилася понад місячну норм; - кількість відпрацьованих днів святкових і неробочих днів?				
12	При нарахуванні розміру оплати праці у нічний час визначають: - підвищений розмір встановлюваний генеральною, галузевою (регіональною) угодами та колективним договором; - не нижче 20% тарифної ставки (окладу) за кожну годину роботи у нічний час; - кількість відпрацьованих нічних годин?				
13	Нічний час діє: - з 18 до 6 ранку; - з 20 до 8 ранку; - з 20 до 6 ранку; - з 22 до 6 ранку?				

**Таблиця 2. Загальний план проведення
внутрішнього аудиту нарахування заробітної плати**

Етап перевірки	Процедури перевірки	Докази	Період проведення	Викон авці
Підготовчий	Знайомство з нормативно-правовою базою, що регламентує порядок нарахування, сплати, ведення обліку нарахування заробітної плати	Законодавчі акти Звіти попередніх, перевірок, накази.		
Основний	Перевірка правильності визначення залишку на рахунках обліку заробітної плати. Перевірка правильності нарахування заробітної плати за фактично відпрацьований час. Перевірка правильності нарахування розміру допомоги з тимчасової непрацездатності для працівників, які мають стаж більше шести місяців протягом останніх дванадцяти місяців. Перевірка правильності нарахування розміру допомоги з тимчасової непрацездатності для працівників, які мають стаж менше шести місяців протягом останніх дванадцяти місяців. Перевірка правильності нарахування розміру допомоги з тимчасової непрацездатності для сумісників. Перевірка правильності нарахування розміру відпускних. Перевірка правильності нарахування розміру оплати праці у святковий і неробочий день працівникам, праця яких оплачується годинними або денними ставками. Перевірка правильності нарахування розміру оплати праці у святковий і неробочий день працівникам, які одержують місячний оклад. Перевірка правильності нарахування розміру оплати праці у нічний час. Перевірка правильності кореспонденції рахунків нарахування заробітної плати	Журнал 3, головна книга, Баланс, довідка бухгалтерії, платіжне доручення, виписка банку, табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази		
Завершальний	Складання звіту за результатами перевірки	Звіт		

аудиту нарахування заробітної плати для підвищення економічної безпеки підприємства розкрито недостатньо і потребує подальшого дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є удосконалення методики внутрішнього аудиту нарахування заробітної плати для підвищення економічної безпеки підприємства.

Внутрішній аудит нарахування заробітної плати здійснюється з метою встановлення правильності та своєчасності нарахування заробітної плати за фактично відпрацьований час, відпускні, лікарняні, роботу у святкові дні та нічний час, відображення в обліку та складання звітності.

Завдання проведення внутрішнього аудиту нарахування заробітної плати, а саме здійснити перевірку правильності: визначення залишку на рахунках обліку заробітної плати, нарахування заробітної плати за фактично відпрацьований час, нарахування розміру допомоги з тимчасової непрацездатності для працівників та сумісників, нарахування розміру відпускних, нарахування розміру оплати праці у святковий і неробочий день працівникам, нарахування розміру оплати праці у нічний час, кореспонденції рахунків нарахування заробітної плати.

Анкету перевірки нарахування заробітної плати подано в таблиці 1.

У програмі внутрішнього аудиту нарахування заробітної плати відображені основні процедури для вирішення встановлених завдань перевірки. Одержавши в процесі попереднього планування дані, приступають до розробки загального плану внутрішнього аудиту нарахування заробітної плати (табл. 2).

Програму внутрішнього аудиту нарахування заробітної плати наведено в таблиці 3.

Для вирішення поставлених завдань аудиту нарахування заробітної плати пропонуємо робочі документи аудитора (табл. 4—12), які на думку авторів стануть обґрунтованими доказами якісного проведення перевірки.

ВИСНОВКИ

У роботі удосконалена методика проведення внутрішнього аудиту нарахування заробітної плати для підвищення економічної безпеки підприємства, яка на відміну від існуючих включає: анкету, загальний план перевірки, програму перевірки, робочі документи. Запропонована методика проведення внутрішнього аудиту нарахування заробітної плати надасть змогу охопити всі аспекти нарахування заробітної плати за фактично відпрацьований час, відпускні, лікарняні, роботу у святкові дні та нічний час, дослідити законність, правильність,

Таблиця 3. Програма внутрішнього аудиту нарахування заробітної плати

№	Мета	Перелік процедур	Критерії якості	Докази	Код робочого документа	Період проведення	Виконавець	Примітки
1	Впевнитись у правильності визначення залишку на рахунках обліку заробітної плати	Перевірка правильності визначення залишку на рахунках обліку заробітної плати	А, Б, В, Г, Є	Журнал 5, Головна книга, Баланс	ЗП-1			
2	Впевнитись у правильності нарахування заробітної плати за фактично відпрацьований час	Перевірка правильності нарахування заробітної плати за фактично відпрацьований час	А, Б, В, Г	Довідка бухгалтерії, табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази	ЗП-2			
3	Впевнитись у правильності нарахування розміру допомоги з тимчасової непрацездатності для працівників, які мають стаж більше шести місяців протягом останніх дванадцяти місяців	Перевірка правильності нарахування розміру допомоги з тимчасової непрацездатності для працівників, які мають стаж більше шести місяців протягом останніх дванадцяти місяців	А, Б, В, Г	Довідка бухгалтерії, табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази	ЗП-3			
4	Впевнитись у правильності нарахування розміру допомоги з тимчасової непрацездатності для працівників, які мають стаж менше шести місяців протягом останніх дванадцяти місяців	Перевірка правильності нарахування розміру допомоги з тимчасової непрацездатності для працівників, які мають стаж менше шести місяців протягом останніх дванадцяти місяців	А, Б, В, Г	Довідка бухгалтерії, табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази	ЗП-4			
5	Впевнитись у правильності нарахування розміру допомоги з тимчасової непрацездатності для сумісників	Перевірка правильності нарахування розміру допомоги з тимчасової непрацездатності для сумісників	А, Б, В, Г	Довідка бухгалтерії, табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази	ЗП-5			
6	Впевнитись у правильності нарахування розміру відпускних	Перевірка правильності нарахування розміру відпускних	А, Б, В, Г	Довідка бухгалтерії, табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази	ЗП-6			
7	Впевнитись у правильності нарахування розміру оплати праці у святковий і неробочий день працівникам, праця яких оплачується годинними або денними ставками	Перевірка правильності нарахування розміру оплати праці у святковий і неробочий день працівникам, праця яких оплачується годинними або денними ставками	А, Б, В, Г	Довідка бухгалтерії, табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази	ЗП-7			
8	Впевнитись у правильності нарахування розміру оплати праці у святковий і неробочий день працівникам, які одержують місячний оклад	Перевірка правильності нарахування розміру оплати праці у святковий і неробочий день працівникам, які одержують місячний оклад	А, Б, В, Г	Довідка бухгалтерії, табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази	ЗП-8			
9	Впевнитись у правильності нарахування розміру оплати праці у нічний час	Перевірка правильності нарахування розміру оплати праці у нічний час	А, Б, В, Г	Довідка бухгалтерії, табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази	ЗП-9			
10	Впевнитись у правильності кореспонденції рахунків нарахування заробітної плати	Перевірка правильності кореспонденції рахунків нарахування заробітної плати	А, Б, Г	Журнал 5, Головна книга	ЗП-10			

Критерії якості аудиторської перевірки: наявність – А; правдивість – Б; права та зобов'язання – В; повнота – Г; вимірювання – Д; оцінку вартості – Е; подання і розкриття – Є.

Таблиця 4. Робочий документ ЗП-1 — Перевірка правильності визначення залишку на рахунках обліку заробітної плати

Рахунок	Журнал 5	Головна книга	Баланс	Відхилення	
				Головної книги від Журналу 5	Балансу від Головної книги
661					
662					
663					

Таблиця 5. Робочий документ ЗП-2 — Перевірка правильності нарахування заробітної плати за фактично відпрацьований час

Період	ПІБ	За даними підприємства	За даними аудиту				Відхилення
			Оклад	Кількість робочих днів в місяці	Кількість відпрацьованих днів в місяці	Нараховано	
1	2	3	4	5	6	7=4÷5×6	8

Таблиця 6. Робочий документ ЗП-3 — Перевірка правильності нарахування розміру допомоги з тимчасової непрацездатності для працівників, які мають стаж більше шести місяців протягом останніх дванадцяти місяців

Період	ПІБ	За даними підприємства	За даними аудиту					Відхилення
			сукупна сума доходу, на яку нарахований єдиний соціальний внесок за розрахунковий період	кількість календарних днів у цьому періоді	кількість календарних днів непрацездатності	% у залежності від страхового стажу працівника	нараховано лікарняних	
1	2	3	4	5	6	7	$8=(4 \div 5 \times 6) \times 7$	9

Таблиця 7. Робочий документ ЗП-4 — Перевірка правильності нарахування розміру допомоги з тимчасової непрацездатності для працівників, які мають стаж менше шести місяців протягом останніх дванадцяти місяців

Період	ПІБ	За даними підприємства	За даними аудиту			Відхилення
			середньоденна заробітна плата за фактично відпрацьовані календарні місяці виходячи з нарахованого за цей період доходу з урахуванням коефіцієнту страхового стажу	середньоденна зарплата виходячи з розміру мінімальної заробітної плати (німальна заробітна плата, встановлена в місяці настання страхового випадку, яку ділимо на 30,44)	нараховано лікарняних (порівнюються дві величини середньоденної заробітної плати, для розрахунку допомоги вибирається менша)	
1	2	3	4	5	6	7

Таблиця 8. Робочий документ ЗП-5 — Перевірка правильності нарахування розміру допомоги з тимчасової непрацездатності для сумісників

Період	ПІБ	За даними підприємства	За даними аудиту				Відхилення
			щомісячна сумарна заробітна плата за основним місцем роботи	щомісячна заробітна плата за місцем роботи за сумісництвом	максимально ї величини бази нарахування єдиного внеску.	нараховано лікарняних (щомісячна сумарна заробітна плата, з якої розраховується допомога, за основним місцем роботи та за місцем роботи за сумісництвом не може перевищувати розміру максимальної величини бази нарахування єдиного внеску)	
1	2	3	4	5	6	7	8

Таблиця 9. Робочий документ ЗП-6 — Перевірка правильності нарахування розміру відпускних

Період	ПІБ	За даними підприємства	За даними аудиту				Відхилення
			сукупна сума доходу 12 місяців, що передують місяцю надання відпустки або надання компенсації за невикористану відпустку	кількість календарних днів у 12 місяців за виключенням святкових днів	кількість календарних днів відпустки	нараховано відпускних	
1	2	3	4	5	6	7	8

Таблиця 10. Робочий документ ЗП-7 — Перевірка правильності нарахування розміру оплати праці у святковий і неробочий день працівникам, праця яких оплачується годинними або денними ставками

Період	ПІБ	За даними підприємства	За даними аудиту				Відхилення
			годинна або денна ставка	подвійний розмір	кількість відпрацьованих днів святкових і неробочих днів	нараховано за роботу у святковий і неробочий дні	
1	2	3	4	5	6	7	8

Таблиця 11. Робочий документ ЗП-8 — Перевірка правильності нарахування розміру оплати праці у святковий і неробочий день працівникам, які одержують місячний оклад

Період	ПІБ	За даними підприємства	За даними аудиту				Відхилення
			годинна або денна ставка	- одинарний розмір зверх окладу, якщо робота у святковий і неробочий день провадилася в межах місячної норми робочого часу; - подвійний розмір зверх окладу, якщо робота провадилася понад місячну норм	кількість відпрацьованих днів святкових і неробочих днів	нараховано за роботу у святковий і неробочий дні	
1	2	3	4	5	6	7	8

Таблиця 12. Робочий документ ЗП-9 — Перевірка правильності нарахування розміру оплати праці у нічний час

Період	ПІБ	За даними підприємства	За даними аудиту				Відхилення
			тарифна ставка (оклад)	підвищений розмір встановлюваний генеральною, галузевою (регіональною) угодами та колективним договором, але не нижче 20% тарифної ставки (окладу) за кожну годину роботи у нічний час	кількість відпрацьованих нічних годин (нічний час діє з 10 години вечора до 6 години ранку)	нараховано за роботу у нічний час	
1	2	3	4	5	6	7	8

Таблиця 13. Робочий документ ЗП-10 — Перевірка правильності кореспонденції рахунків нарахування заробітної плати

Зміст операції	За даними підприємства			За даними аудиту			Відхилення та запропоноване виправлення		
	Дт	Кт	Сума, грн	Дт	Кт	Сума, грн	Дт	Кт	Сума, грн

своєчасність, відповідність, відображення їх в обліку, вчасно виявити порушення, провести якісний аудит та підвищити економічну безпеку підприємства.

Література:

1. Макаренко А.П. Аудит: навч.-метод. посібник / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Г.М. Бескоста. — Запоріжжя: ЗДІА, 2016. — 184 с.
2. Макаренко А.П. Організація і методика аудит: навч.-метод. посібник / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Г.М. Бескоста. — Запоріжжя: ЗДІА, 2015. — 190 с.
3. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту касових операцій для підвищення ефективності діяльності підприємства / Т.О. Меліхова, Т.В. Манойло // Регіональна бізнес-економіка та управління. — 2013. — № 2. — С. 97—106.
4. Меліхова Т.О. Удосконалення документального забезпечення аудиту розрахунків з підзвітними особами з метою якісного проведення перевірки / К.О.Новосьолова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. — 2012. — Вип. 36. — С. 108—116.
5. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту ефективності використання основних засобів на підприємстві / Т.О. Меліхова, О. Буркова // Економічний аналіз. — 2012. — Вип. 11. — Ч. 4. — С. 257—264.
6. Меліхова Т.О. Економічна безпека підприємства: формування, контроль, ефективність: монографія. — Херсон, Видавничий дім "Гельветика", 2018. — 632 с.
7. Меліхова Т.О. Удосконалення документування обліку розрахунків з покупцями та замовниками з метою зміцнення інформаційної безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, Ф.О. Гавриленко // Інвестиції: практика та досвід, 2018. — № 2. — С. 24—32.

8. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту виробничих запасів для підвищення фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, Н.С. Ніколаєнко // Економіка та держав. — 2017. — № 1. — С. 51—55.

9. Меліхова Т.О. Удосконалення документального забезпечення аудиту розрахунків з підзвітними особами з метою якісного проведення перевірки / Т.О. Меліхова, К.О. Новосьолова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. — 2012. — Вип. 36. — С. 108—116.

10. Теорія і практика документування в обліку і аудиті: навч.-метод. посібник. — Ч. 2 / А.П. Макаренко, О.М. Панченко, А. В. Таратута, Т.О. Меліхова, А.А. Птіцина; ЗДІА. — Запоріжжя: ЗДІА, 2011. — 127 с.

11. Макаренко А.П. Теоретико-методичні основи та практичні підходи до вдосконалення аудиту лізингових операцій / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова // Економічний вісник Запорізької державної. — 2016. — № 6. — С. 164—171.

12. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту податку на прибуток для підвищення фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, М.М. Бикова // Агросвіт, 2017. — № 1—2. — С. 19—25.

13. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту податку на додану вартість для підвищення фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, М.Ю. Бойко // Інвестиції: практика та досвід. — 2017. — № 1. — С. 34—39.

14. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту екологічного податку для підвищення фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, О.С. Зуб // Ефективна економіка, 2016. — № 12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=12&y=2016>

15. Подмешальська Ю.В. Удосконалення оцінки якості внутрішнього контролю на підприємстві / Ю.В. Подмешальська // Економічний вісник ЗДІА: збірник наукових праць. — Запоріжжя, 2012. — № 2. — С. 106—114.

16. Салига С.Я. Аудит податків суб'єктів господарювання: монографія / С.Я. Салига, Т.О. Меліхова. — Запоріжжя: КПУ, 2011. — 224 с.

17. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту витрат на виробництво для підвищення фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, В.В. Височина. Економіка та держава. — 2018. — № 1. — С. 69—75.

18. Меліхова Т.О. Внутрішній контроль виробничих запасів для своєчасного виявлення загроз в системі управління фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, І.О. Федоров. // Агросвіт. — 2018. — № 2. — С. 63—70.

19. Меліхова Т.О. Аналіз впливу податкового навантаження на рівень податкової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, О.В. Троян // Інвестиції: практика та досвід. — 2017. — № 20. — С. 33—37.

20. Макаренко А.П. Удосконалення аудиту короткострокової дебіторської заборгованості / А.П. Макаренко, Д.В. Ахмедова // Агросвіт. — 2018. — № 2. — С. 45—51.

21. Макаренко А.П. Аудит доходів від реалізації продукції як дієвий підвищення ефективності діяльності підприємства / А.П. Макаренко, М.В. Кутова // Інвестиції: практика та досвід: науково-практичний журнал. — 2018. — № 2. — С. 18—23.

22. Макаренко А.П. Удосконалення виробничих витрат на промислових підприємствах / А.П. Макаренко, С.А. Рамазанова // Економіка та держава: науково-практичний журнал. — 2018. — № 1. — С. 20—26.

23. Чакалова Н.С. Розробка робочих документів для проведення внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на промислових підприємствах / Н.С. Чакалова // Агросвіт. — 2018. — № 22. — С. 81—90.

24. Подмешальська Ю.В. Оцінка якості обліку в аудиті / Ю.В. Подмешальська // Вісник Дніпропетровського університету. Серія "Економіка". — 2011. — Вип. 5 (4). — С. 265—270.

25. Меліхова Т.О. Удосконалення обліку та аудиту заробітної плати у казначействі / Т.О. Меліхова, М.М. Іванова // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>

26. Макаренко А.П. Державний фінансовий контроль: навч. посібник для ВНЗ: [гриф ЗДІА] / А.П. Макаренко, І.Я. Максименко, Т.О. Меліхова, О.П. Зоря. — Запоріжжя: ЗДІА, 2017. — 280 с.

27. Макаренко А.П. Соціальне страхування: сутність, значення та обліковий аспект: навч. посібник: [гриф ЗДІА]. / А.П. Макаренко, О.П. Зоря, Т.О. Меліхова, І.Я. Максименко. — Запоріжжя: ЗДІА, 2017. — 200 с.

28. Maksymenko I. Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine / I. Maksymenko, T. Melikhova // Baltic Journal of Economic Studies, Volume 3. — Number 5. — Riga: Publishing House "Baltija Publishing", 2017, P. 268—275.

29. Меліхова Т.О. Концептуальні основи обліку заробітної плати та аналізу податкового навантаження для підвищення рівня фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, М.Р. Єременко // Економічний вісник Донбасу: наук. журнал. — Луганськ, 2012. — Вип. 1 (27). — С. 150—155.

30. Меліхова Т.О. Документування обліку розрахунків за заробітною платою з метою зміцнення інформаційної безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, С. Голубенко // Складні системи і процеси. — Запоріжжя: КПУ, 2012. — № 1 (21). — С. 63—67.

31. Меліхова Т.О. Удосконалення аналітичного обліку розрахунків за заробітною платою для підвищення якості контролю / Т.О. Меліхова, М. Єременко // Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів "Стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в Україні", 28 лютого 2013 р.: збір. наук. праць. — Ірпінь: НУ ДПСУ, 2013. — Ч. 2. — С. 105—107.

32. Макаренко А.П. Оподаткування в системі обліку: навч.-метод. посібник / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, О.В. Гамова; ЗДІА. — Запоріжжя: ЗДІА, 2015. — 147 с.

33. Макаренко А.П. Податкове планування та мінімізація податкових ризиків: навч. посібник: [рек. вченою радою ЗДІА] / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Н.С. Чакалова; ЗДІА. — Запоріжжя: ЗДІА, 2017. — 260 с.

34. Подмешальська Ю.В. Бухгалтерський облік: навч.-метод. посібник / Ю.В. Подмешальська, Т.О. Меліхова, Н.С. Чакалова. — Запоріжжя: ЗДІА, 2017. — 400 с.

35. Макаренко А.П. Концептуальні основи аудиту нарахування та утримання єдиного соціального внеску / А.П. Макаренко, Т.А. Віговська // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. — Полтава: ПДАА. — 2013. — Вип. 1 (6). — Т. 3. — С. 205—214.

36. Меліхова Т.О. Удосконалення методичних підходів до проведення аудиту нарахування та утримання єдиного соціального внеску з

підвищення ефективності контролю / Т.О. Меліхова, Т. Віговська // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. — Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2013. — № 5 (194). — Ч. 1. — С. 126—130.

37. Меліхова Т.О. Програма аудиту оподаткування заробітної плати підприємства / Т.О. Меліхова, М. Єременко Матеріали XIX Науково-технічної конференції студентів, аспірантів і викладачів в ЗДІА "Проблеми економічного розвитку у сучасних умовах" (м. Запоріжжя, 2014р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zgia.zp.ua>

38. Теорія і практика документування в обліку і аудиті: навч.-метод. посібник Ч. 2 / А.П. Макаренко, О.М. Панченко, Л.В. Таратута, Т.О. Меліхова, Л.А. Птіцина; ЗДІА. — Запоріжжя: ЗДІА, 2011. — 127 с.

References:

1. Makarenko, A.P. Melikhova, T. O. and Beskosta, H. M. (2016), *Audyt [Audit]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

2. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. and Beskosta, H.M. (2015), *Orhanizatsiya i metodyka audyt [Organization and method of audit]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

3. Melikhova, T.O. and Manojlo, T.V. (2013), "Develop a program audit of cash transactions to improve the efficiency of enterprise activity", *Rehional'na biznes-ekonomika ta upravlinnia*, vol. 2, pp. 97—106.

4. Melikhova, T.O. and Novos'olova, K.O. (2012), "Improvements documentary providing audit settlements with accountable accountable persons for the purpose of quality inspection", *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoyi systemy Ukrainy*. vol. 36, pp. 108—116.

5. Melikhova, T.O. and Burkova, O. (2012), "Develop a program effectiveness audit of the use of fixed assets in the enterprise", *Ekonomichnyy analiz*, vol. 11, no. 4, pp. 257—264.

6. Melikhova, T.O. (2018), *Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva: formyrovanyie, kontrol, efektyvnist [Economical bezpeka p_dpriemstva: formavannya, control, effektivn_st]*, Kherson, Ukraine.

7. Melikhova, T.O. and Havrylenko, F.O. (2018), "Accompanied documenting of the region of rozrakhunkiv with purchases that the deputies of the merit of information about the security", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 2, pp. 24—32.

8. Melikhova, T.O. and Nikolayenko, N.S. (2017), "Development of an inventory audit program to increase financial security of the

enterprise", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 51—55.

9. Melikhova, T.O. and Novosolova, K.O. (2012), "Improvement of Documentary Provision of Audit of Payments with Accountable Persons for Quality Inspection", *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoyi systemy Ukrainy*, vol. 36, pp. 108—116.

10. Makarenko, A. P. Panchenko, O. M. Taratuta, L. V. and Melikhova, T.O. (2011), *Teoriya i praktyka dokumentuvannya v obliku i audyti*, [The theory and practice of documenting in accounting and audit], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

11. Makarenko, A.P. and Melikhova, T.O. (2016), "Theoretical and methodological foundations and practical approaches to improving the audit of leasing operations", *Ekonomichnyy visnyk Zaporizkoyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi*, vol. 6, pp. 164—171.

12. Melikhova, T.O. and Bykova, M.M. (2017), "Development of a profit tax audit program to increase the financial safety of the enterprise", *Ahrosvit*, vol. 1—2, pp. 19—25.

13. Melikhova, T.O. and Boyko, M.YU. (2017), "Development of a program for the audit of value added tax to increase the financial safety of the enterprise", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 1, pp. 34—39.

14. Melikhova, T.O. and Zub, O.S. (2016), "Development of Environmental Tax Audit Program for Increasing Financial Safety of an Enterprise", *Efektivna ekonomika*, vol.12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=12&y=2016> (Accessed 20 Dec 2018).

15. Podmeshalska, Yu.V. (2012), "Udoskonalennya otsinky yakosti vnutrishnoho kontrolyu na pidpryyemstvi", *Ekonomichnyy visnyk ZDIA: zbirnyk naukovykh prats*, vol. 2, pp.106—114.

16. Salyha, S.Ya. and Melikhova, T.O. (2011), *Audyt podatkov sub'ektiv hospodariuvannya [Audit of Taxes of Business Entities]*, KPU, Zaporizhzhya, Ukraine.

17. Melikhova, T.O. and Vysochyna, V.V. (2018), "Development of a program for auditing production costs to improve the financial safety of the enterprise", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 69—75.

18. Melikhova, T.O. and Fedorov, I.O. (2018), "Internal control of inventory for timely detection of threats in the system of financial security management of the enterprise", *Ahrosvit*, vol. 2, pp. 63—70.

19. Melikhova, T.O. and Troyan, O.V. (2017), "Analysis of the impact of the tax burden on the

level of tax security of the enterprise", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 20, pp. 33—37.

20. Makarenko, A.P. and Akhmyedova, D.V. (2018), "Improving the audit of short-term receivables", *Ahrosvit*, vol. 2, pp. 45—51.

21. Makarenko, A.P. and Kutova, M.V. (2018), "Audit of income from sales of products as an effective increase in the efficiency of the enterprise", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 2, pp. 18—23.

22. Makarenko, A.P. and Ramazanova, S.A. (2018), "Improvement of production costs at industrial enterprises", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 20—26.

23. Chakalova, N.S. (2018), "Working documents for the internal control of debits on the industrial enterprises", *Ahrosvit*, vol. 22, pp. 81—90.

24. Podmeshalska, Y.V. (2011), "Assessment of accounting quality in the audit", *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriya "Ekonomika"*, vol. 5(4), pp. 265—270.

25. Melikhova, T.O. and Ivanova, M.M. (2018), "Accepting the area and the audit of the treasury", *Effektivnaya ekonomika*, vol.1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 20 Dec. 2018).

26. Makarenko, A.P. Maksymenko, I. Ya. Melikhova, T. O. and Zorya, O.P. (2017), *Derzhavnyy finansovyy kontrol*, [State financial control], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

27. Makarenko, A.P. Zorya, O.P. Melikhova, T.O. and Maksymenko, I.Ya. (2017), *Sotsialne strakhuvannya: sutnist, znachennya ta oblikovyy aspekt*, [Social insurance: essence, value and accounting aspect], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

28. Maksymenko, I. and Melikhova, T. (2017), "Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine", *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 3, No. 5, pp. 268—275.

29. Melikhova, T.O. and Yeremenko, M.R. (2012), "Conceptual bases of the accounting of wages and analysis of a tax load for increase of a level of financial safety of the enterprise", *Ekonomichnyy visnyk Donbasu*, vol. 1 (27), pp. 150—155.

30. Melikhova, T.O. and Holubenko, S. (2012), "Documentation of accounting for payroll calculations in order to strengthen the information security of the enterprise", *Skladni systemy i protsesy*, vol. 1 (21), pp. 63—67.

31. Melikhova, T.O. and Yeremenko, M. (2013), "Improvement of the analytical accounting of wage settlements for improving the

quality of control", *Mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. molodykh vchenykh, aspirantiv ta studentiv "Stan ta perspektyvy rozvytku bukhhalterskoho obliku v Ukraini"*, [Mather. Allukr. Sciences-practical. Conf. young adulthood, aspirants, and students "Condition and prospect for the development of the accounting sector in Ukraine"], NU DPSU, Irpin', Ukraine, 28 Dec, vol. 2, pp. 105—107.

32. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. and Hamova, O.V. (2015), *Opodatkovannya v systemi obliku: navch.-metod. posibnyk*, [Taxation in the accounting system: teaching method. manual], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

33. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. and Chakalova, N.S. (2017), *Podatkove planuvannya ta minimizatsiya podatkovykh ryzykiv: navch. posibnyk*, [Tax planning and minimization of tax risks: teaching. manual], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

34. Podmeshalska, Yu. Melikhova, T.O. and Chakalova, N.S. (2017), *Bukhhaltersky oblik: navch.-metod. posibnyk*, [Accounting: teaching method. manual], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

35. Makarenko, A.P. and Vihovska, T.A. (2013), "Conceptual basis of audit of accrual and maintenance of a single social contribution", *Naukovi pratsi Poltavskoyi derzhavnoyi ahrarnoyi akademiyi*, vol. 1 (6), pp. 205—214.

36. Melikhova, T.O. and Vihovska, T. (2013), "Improvement of methodical approaches to audit of accrual and maintenance of a single social contribution for improving the effectiveness of control", *Visnyk Skhidnoukrayinskoho natsionalnoho universytetu im. V. Dalya*, vol. 5, pp. 126—130.

37. Melikhova, T.O. and Yeremenko, M. (2014), "Payroll Tax Audit Program", *Materialy XIX Naukovo-tekhnichnoyi konferentsiyi studentiv, aspirantiv i vykladachiv v ZDIA "Problemy ekonomichnoho rozvytku u suchasnykh umovakh"*, [Materials of the XIXth Scientific and Technical Conference of Students, Postgraduates and Teachers at ZDIA "Problems of Economic Development in Modern Conditions"], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine, available at: <http://zgia.zp.ua> (Accessed 20 Dec 2018).

38. Makarenko, A. P. Panchenko, O. M. Taratuta, L. V. and Melikhova, T.O. (2011), *Teoriya i praktyka dokumentuvannya v obliku i audyti* [The theory and practice of documenting in accounting and audit], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 26.12.2018 р.

УДК 338.2:331.55

М. В. Шашина,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва,

НТУУ "КПІ імені Ігоря Сікорського", м. Київ

Р. В. Тульчинський,

к. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту і публічного адміністрування,

ПВНЗ "Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая"

О. Ю. Федотов,

магістр факультету менеджменту та маркетингу,

НТУУ "КПІ імені Ігоря Сікорського", м. Київ

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.3.48

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВИСОКОГО РІВНЯ МОБІЛЬНОСТІ РОБОЧОЇ СИЛИ

M. Shashyna,

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Economics and Entrepreneurship, NTUU "KPI named after Igor Sikorsky", Kyiv

R. Tulchinsky,

Ph.D. in Economics, Associate professor, Head of management and public administration
department PHEI "Academician Yuriy Bugay International scientific and technical university"

O. Fedotov,

master 1 years of study, NTUU "KPI named after Igor Sikorsky", Kyiv

FORMATION OF THE MOTIVATIONAL COMPONENT OF PERSONNEL POLICY OF THE ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF HIGH LEVEL OF LABOR MOBILITY

У статті розглянуто основні причини високого ступеня мобільності робочої сили в умовах існуючої економічної нестабільності в країні, до яких віднесено: по-перше, масова, цілеспрямована трудова міграція українського населення, а також, по-друге, причини, що виникають всередині окремих організацій, спонукаючи працівників, до зміни свого робочого місця — відсутність сформованої корпоративної культури та намагань менеджерів щодо її створення, умови в яких працює робітник на вітчизняних підприємствах.

Висока мобільність робочої сили, яка тягне за собою ряд ризиків, пов'язаних із належним фінансовим та кадровим забезпеченням вітчизняних підприємств, а також можливими іміджевими втратами зумовлює необхідність приділення належної уваги вітчизняним підприємцям до цієї проблеми. Встановлено, що основним інструментом завдяки якому можна поліпшити ефективність кадрової політики та мінімізувати негативні впливи проблем, що тягне за собою висока мобільність робочої сили є розробка та комплексне застосування різних методів мотивування. З'ясовано, що мотивацію слід розглядати як збалансовану систему заходів орієнтовану на створення тих мотивів, що штовхають людину, до здійснення тієї чи іншої дії. Аналіз проблем підприємств у кадровій політиці дає можливість стверджувати про більшу зацікавленість персоналу саме у матеріальних засобах мотивації, що пояснюється складним матеріальним становищем населення, ростом інфляції та загальних витрат на забезпечення особистих потреб. У зв'язку з цим, обґрунтовано, що матеріальний фактор переважає в мотиваційній політиці підприємства.

The article considers the main reasons for the high degree of labor mobility in conditions of the existing economic instability in the country, which include: firstly, massive, targeted labor migration of the Ukrainian population, and, secondly, the reasons that arise within individual organizations, prompting workers, before changing their workplace - the lack of a formed corporate culture and the efforts of managers to create it, conditions for which the worker works at domestic enterprises. The high mobility of the workforce, which entails a number of risks associated with the proper financial and personnel provision of domestic enterprises, as well as possible image losses, necessitates the proper attention of domestic entrepreneurs to this problem. It has been established that the main tool through which it is possible to improve the efficiency of personnel policy and minimize the negative effects of problems, which entails high mobility of

the workforce is the development and application of various methods of motivation. It was found that motivation should be considered as a balanced system of measures focused on creating those motives that push a person, then the implementation of one or another action. It is substantiated that the essential factor of influence on the specifics of personnel policy is the socio-economic situation of the country, which forces people to favor material goods over spiritual ones. The main directions that determine the peculiarities of the process of motivation in the enterprise are the individual nature of the activities, social orientation and completeness of the innovations being implemented. The success of any motivation directly depends on the acceptance by the staff of the philosophy of the organization, in parallel with the complex representations of managers about the specifics of its activities and the internal relationships between formal and informal groups in the team. The neglect of at least one of these elements reduces the effectiveness of any measures in this direction. An analysis of the problems of enterprises in the personnel policy, makes it possible to state the greater interest of the staff in the material means of motivation, which is explained by the difficult material situation of the population, the growth of inflation and the total cost of personal needs. In this regard, it is substantiated that the material factor prevails in the enterprise's policy of motivation.

Ключові слова: трудова міграція, кадрова політика, методи мотивування, адміністративна мотивація.

Key words: labor migration, personnel policy, methods of motivation, administrative motivation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Однією з характерних особливостей підприємств, що функціонують у ринковій економіці є їх надмірна чутливість до змін зовнішнього середовища та ступеню інтенсивності окремих економічних процесів, що у ньому виникають. Це змушує підприємства формувати більш гнучку політику та структуру управління підприємством, здатну генерувати швидкі та дієві рішення проблем, що виникають у нестабільному економічному середовищі. Це питання напряду стосується такого важливого аспекту управління підприємством як кадрова політика. В умовах масової трудової міграції робочої сили до країн Європейського Союзу, відсутності фінансових, інвестиційних, податкових стимулів до створення та розширення промислових підприємств, виникає складна ситуація, яка змінює економічну поведінку як роботодавців, так і самих найманих робітників, що найчастіше призводить до негативних наслідків. Саме тому перед більшістю українських підприємств постають нові виклики, пов'язані з виробленням нових підходів до організації кадрового забезпечення та взаємодії всередині формальних та неформальних груп в організації. За цих умов актуальності набуває використання більш сучасних методів мотивації, а саме їх оптимальних поєднань задля досягнення максимального економічного ефекту.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням мотивації постійно приділяється висока увага серед наукової спільноти як вітчизняної, так і зарубіжної. Однак, варто заз-

начити, що оптимальних способів залучення різних засобів мотивації не існує, це зумовлено специфікою окремих підприємств, особливостями національного менталітету та типу економічної системи загалом. Саме тому розгляд питань мотивації у теоретичній площині, в контексті конкретних проблем з якими зіштовхуються підприємства, дає можливість сформулювати реальні управлінські рекомендації. Широко розглянуті теоретичні аспекти визначення мотивації у роботах таких вчених: О. Ареф'єва, Д. Богиня, В. Врум, Х. Кіцак, А. Колот, Н. Краснокутська, А. Кочеткова, А. Маслоу, С. Пирожков, Р. Хендерсон, А. Чкан.

МЕТА СТАТТІ

Окреслити основні проблеми, що виникають на вітчизняних підприємствах, внаслідок високого ступеня мобільності робочої сили в умовах існуючої економічної нестабільності в країні. Визначити основні напрямки та особливості застосування засобів мотивації, спрямованих на подолання негативних наслідків вищезгаданих явищ.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Останнім часом спостерігається тенденція до зростання динаміки плинності кадрів на вітчизняних підприємствах. Безперечно, інтенсивність даних процесів напряду залежить від специфіки підприємства та основного напрямку його діяльності. Враховуючи досвід розвинених країн, у яких превалюють ринкові підходи до керування економікою, швидка плинність кадрів є явищем природним, за умови якщо воно існує у певних межах, у залежності від

сфери діяльності окремої компанії. Розглядаючи вітчизняні підприємства у розрізі мобільності робочої сили та вироблення підходів до ефективного врегулювання цих питань всередині підприємства, пропонуємо, для початку, розглянути основні причини активізації даних процесів.

Найпершою проблемою, яка поступово набуває загрозливого характеру є масова, цілеспрямована трудова міграція українського населення. Причини цього явища є очевидними — низький рівень заробітної плати, що зумовлює неможливість задоволення побутових потреб домогосподарств та відсутність робочих місць. Принагідно зазначимо, що активна трудова міграція спостерігається переважно серед низькокваліфікованої робочої сили. Такий тип працівників найчастіше обслуговує галузі з природно високою плінністю кадрів, тим самим посилюючи проблему. Вирішення цього питання лежить у площині як державного управління (стимулювання появи нових робочих місць, шляхом пріоритезації розвитку промислового потенціалу країни), так і підприємницького сектору, в контексті постійного вдосконалення мотиваційних заходів [2].

Далі розглянемо проблеми, що виникають всередині окремих організацій, спонукаючи працівників, до зміни свого робочого місця. Однією з таких проблем, яка є притаманною великій кількості підприємств не залежно від їх розміру та сфери діяльності, є відсутність сформованої корпоративної культури та намагань менеджерів щодо її створення. Існування дружньої робочої атмосфери в колективі є запорукою досягнення високих показників продуктивності праці та підґрунтя до взаємовигідного партнерства окремого працівника та організації. Такими питаннями на підприємстві повинна займатися спеціалізована структура, яка складається з висококваліфікованих HR-менеджерів, які застосовуючи індивідуальний підхід до аналізу взаємодії як окремого робітника, так і групових взаємодій в колективі, зможуть поступово формувати у працівників відчуття атмосфери впевненості, чіткого розподілу повноважень та механізму вирішення конфліктів. Разом з цим питанням може виникати проблема іміджу організації, що несе у собі ще більші ризики. Менеджери компанії повинні паралельно роботі з персоналом моніторити, сформовані уявлення про компанію, як на ринку праці, так і серед пересічних споживачів продукції або послуги.

Наступна проблема є більш спеціалізованою та може виявлятися у різних формах,

відповідно до виду підприємства та напрямку здійснюваної ним діяльності. До неї відносяться безпосередньо умови, в яких працює робітник, адже дуже часто в галузях з високою мобільністю робочої сили працівники перебувають під високим психо-фізіологічним навантаженням, що негативно впливає на стан їх здоров'я, бажання працювати та найголовніше — продуктивність праці та кінцевий результат. Саме тому персонал, який займається підбором кадрів повинен чітко визначати вимоги до кандидатів та здійснювати їх попередню оцінку щодо ступеня відповідності даним вимогам.

Часто проблемі високої плінності кадрів приділяється незначна увага або вона взагалі упускається під приводом того, що дана ситуація є типовою для окремого виду підприємства. Однак управлінський склад компанії повинен завжди усвідомлювати ризики та майбутні втрати у результаті нехтування цим питанням. Така проблема підсилює саму себе, тим самим негативно впливаючи на усі аспекти діяльності підприємства. Спостерігаються труднощі в пошуку необхідних кадрів, що посилюється міграційними процесами. Утім, навіть якщо підприємство спромоглося знайти необхідного працівника, перший час воно буде змушене нести витрати (явні або неявні), пов'язані з адаптацією такого працівника до виробничого процесу або його навчанням.

Основним інструментом, завдяки якому можна поліпшити ефективність кадрової політики та мінімізувати негативні впливи проблем, що тягне за собою висока мобільність робочої сили, є розробка та комплексне застосування різних методів мотивування. Для прикладу, матеріальні засоби мотивації можуть вирішити, згадану проблему відтоку робочої сили з вітчизняного ринку праці. Адже головною причиною виїзду українських громадян є саме матеріальний чинник, тобто низький розмір заробітної плати.

Аналізуючи проблеми підприємств у кадровій політиці, можна стверджувати про більшу зацікавленість персоналу саме у матеріальних засобах мотивації, що пояснюється складним матеріальним становищем населення, ростом інфляції та загальних витрат на забезпечення особистих потреб. У такому випадку матеріальний фактор буде переважати в мотиваційній політиці підприємства. Матеріальна мотивація не обмежується маніпуляціями з основною та додатковою заробітною платнею, ними можуть бути надання медичного страхування або оплачуваних відпусток до оздоровчих організацій. Такий спосіб мотивації вирішує проблему

фізіологічного навантаження на працівника, дає сильний стимул "триматися" за цю роботу. Єдиним недоліком таких заходів є високі витрати на їх провадження, що робить їх доступними лише для великих високоприбуткових підприємств.

Однак засоби морального впливу не втрачають своєї важливості, їх правильне застосування у поєднанні з матеріальними значно підвищити показники ефективності праці персоналу. Зокрема це може частково вирішувати питання психологічного напруження на роботі, викликаного специфікою окремих робіт. До традиційних і найбільш ефективних інструментів моральної мотивації може бути, створення дружньої робочої атмосфери, надання перспектив кар'єрного зростання працівника, організація колективних екскурсій, мандрівок, семінарів та тренінгів, здатних зблизити персонал компанії у неробочій або напівробочій атмосфері. До того ж, нині існує велика кількість випробуваних креативних методів мотивації, які не потребують значних матеріальних затрат, одна дають результат аналогічний матеріальним факторам мотивації.

Розглядаючи світовий досвід мотивації персоналу, яскравим прикладом є сімейні компанії, як-от: корпорації IBM і AT&T. У рамках даних програм компанії надають своїм працівникам можливість працювати за гнучким графіком, допомагають у доборі нянь, надають можливість влаштування дітей в корпоративні дитячі садки та ясла, а також проводять святкові заходи для співробітників з малюками. Інша найбільша американська корпорація Walt Disney Co на вікнах кафе, що знаходиться на центральній вулиці "Діснейленд — парку", зображує фотографії найбільш цінних співробітників [1, с. 151].

Тим не менш, здійснення мотиваційної політики може супроводжуватися рядом перепон організаційного та управлінського характеру. Доволі часто на вітчизняних підприємствах спостерігається ситуація повної апатичності вищого керівництва компанії до мотивування власного персоналу, це може бути спричинено відсутністю розуміння та довіри до таких засобів, "адаптацією" до умов високої плинності кадрів або використання відповідних статей витрат у цілях, що протирічить законним інтересам фірми. Однак існують також організаційні аспекти пов'язані з відсутністю досвіду використання інструментів мотивування, що може призводити до нераціональних витрат, втрати довіри до мотивування та навіть отримання зворотного ефекту.

Класичними, "закоріненими" помилками в мотивації співробітників сьогодні є такі [5, с. 184]:

1) спроби застосування класичних підходів (теорій) мотивації в чистому вигляді;

2) виключне переважання методів економічного стимулювання, що шкодить іншим методам;

3) повна відсутність мотиваційної роботи з персоналом.

Зазначені типові помилки спричинені переважно нерозумінням процесу мотивування та вірою в універсальну комбінацію заходів для кожного підприємства. Ефективна мотивація визначається одночасним розумінням технологічних процесів та існуючого психологічного клімату в колективі. Таким чином, деякі методи попри їх очевидні переваги можуть виявитися неефективними та надлишковими для конкретної організації.

Незважаючи на те, що сьогодні функціонує розгалужена система освітніх закладів різних форм власності, форми взаємодії їх з роботодавцями та ринком праці все ще залишаються малоефективними [3, с. 93]. Мається на увазі, що даний інструмент є достатньо обмеженим у використанні з причини високої вартості проведення відповідних освітніх заходів. Водночас великі підприємства, що мають достатню кількість грошових ресурсів не поспішають використовувати даний інструмент. Більш доцільним для великих компаній є підтримка наукових установ, шляхом спонсорування різного роду конкурсів, які дозволять, з одного боку, підтримати наукову активність молоді, а з іншого — отримати нові креативні рішення як стратегічних, так і поточних завдань та викликів, що стоять перед компанією.

Зауважимо, що в процесі управління підприємством необхідно помірковано та виважено здійснювати заходи адміністративної мотивації.

Адміністративна мотивація базується на дисципліні праці, відповідальності працівника, використанні дисциплінарних заохочень і різних форм дисциплінарного покарання (догана, зауваження, звільнення з роботи) [4, с. 41]. Невдале застосування таких інструментів може призвести до поглиблення проблеми високого ступеню плинності кадрів в окремій організації.

Існування різних підходів, що відображають склад і класифікацію наявних мотиваційних заходів, підтверджує факт постійного пошуку найкращої схеми взаємозв'язку

цих заходів, спрямованих на керівництво персоналом як єдиним цілим, що в принципі є неможливим. Це підтверджується тим, що не існує єдиного "шаблону колективу" і підібрати конкретний перелік, який підходив би на стовідсотково всім і кожному, неможливо [6, с. 197].

Мотивація в першу чергу покликання на формування розуміння та прийняття основних цілей організації та засобів їх досягнення усім персоналом. Тобто мотивацію слід розглядати як збалансовану систему заходів орієнтовану на створення тих мотивів, що штовхають людину, то здійснення тієї чи іншої дії.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження, можна стверджувати про необхідність приділення належної уваги вітчизняних підприємців до проблеми високої мобільності робочої сили, яка тягне за собою ряд ризиків, пов'язаних із належним фінансовим та кадровим забезпеченням компанії, а також можливими іміджевими втратами. Істотним фактором впливу на особливості кадрової політики є соціально-економічне становище країни, що змушує людей надавати перевагу матеріальним благам над духовними. Основними напрямками, які визначають особливості здійснення процесу мотивування на підприємстві є індивідуальний характер заходів, соціальна орієнтованість та повнота впроваджуваних новацій. Успішність будь-якої мотивації напряму залежить від прийняття персоналом філософії організації паралельно комплексним уявленням менеджерів про специфіку її діяльності та внутрішніх взаємовідносин між формальними та неформальними групами у колективі. Нехтування хоча б одним із цих елементів нівелює ефективність будь-яких заходів у цьому напрямку.

Література:

1. Киселева Т.В. Современные способы мотивации персонала / Т.В. Киселева, А.П. Киселев // НИЦ АЭТЕРНА. — 2017. — С. 148—152.
2. Столяренко А.В., Онищук Л.А. Назначение системы мотивации персонала предприятия и принципы ее формирования // Научно-методический электронный журнал "Концепт". — 2017. — № 3. — Режим доступа: <http://ekoncept.ru/2017/170058.htm>
3. Михайленко Н.О. Особливості управління розвитком трудового потенціалу підприємства на основі багатовимірного оцінювання / Н.О. Михайленко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2018. — № 18. — С. 90—94.
4. Біловодська О.О. Мотивація як детермінанта успішного розвитку трудового потенціалу на промисловому підприємстві / О.О. Біловодська, Т.В. Кириченко, О.Ю. Савченко // Інфраструктура ринку. — 2017. — № 11. — С. 40—45.
5. Кириченко С.О. Мотивації персоналу при здійсненні діяльності підприємства / С.О. Кириченко, В.Ю. Степанюк // Сучасні проблеми економіки та підприємництва. зб. наук. пр. — В. 14. — К.: ІВЦ "Політехніка", 2014. — С. 182—186.
6. Тульчинська С.О. Сучасні проблеми організації управління персоналом на підприємстві / С.О. Тульчинська, Я.В. Шемет // Сучасні проблеми економіки і підприємництва. зб. наук. пр. — В. 13. — К.: ІВЦ "Політехніка", 2014. — С. 195—202.

References:

1. Kiseleva, T. V. and Kiselev, A. P. (2017), *Sovremennye sposoby motyvatsyy personala* [Modern methods of staff motivation], NYTs AETERNA, Ufa, Russia.
2. Stoljarenko, A. V. and Onishhuk, L. A. (2017), "The purpose of the system of motivation of staff of the enterprise and the principles of its formation", *Nauchno-metodicheskij jelektronnyj zhurnal "Koncept"*, [Online], vol. 3, available at: <http://ekoncept.ru/2017/170058.htm>. (Accessed 4 Jan 2019).
3. Mykhajlenko, N. O. (2018), "Features of the management of the development of labor potential of the enterprise on the basis of multivariate assessment", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*, vol. 18, pp. 90—94.
4. Bilovods'ka, O. O. Kyrychenko, T.V. and Savchenko, O.Yu. (2017), "Motivation as the determinant of the successful development of labor potential at an industrial enterprise", *Infrastrukтура rynku*, vol. 11, pp. 40—45.
5. Kyrychenko, S. O. and Stepaniuk, V. Yu. (2014), "Motivation of the personnel in the activity of the enterprise", *Elektronne vydannia Suchasni problemy ekonomiky ta pidpryemnytstvo*, [Online], vol. 14, available at: <http://sb-keip.kpi.ua/article/viewFile/47100/43234> (Available 4 Jan 2019).
6. Tul'chyns'ka, S. O. and Shemet, Ya. V. (2014), "Modern problems of personnel management at the enterprise", *Suchasni problemy ekonomiky i pidpryemnytstva. zb. nauk. pr.*, vol. 13, pp. 195—202.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2019 р.

УДК 330.322:330.341

Н. П. Юрчук,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної кібернетики,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця
В. Ю. Вовк,
магістрант кафедри економічної кібернетики,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця
Р. П. Топіна,
магістрант кафедри економічної кібернетики,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.3.53

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

N. Yurchuk,
Ph.D. in Economics, Assistant Professor, Associate Professor of Economic
Cybernetics Department, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia
V. Vovk,
Master of Economic Cybernetics Department, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia
R. Topina,
Master of Economic Cybernetics Department, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia

INNOVATIVE-INVESTMENT ACTIVITY AS THE IMPLEMENTATION BASIS OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONCEPT OF THE UKRAINIAN ECONOMY

У статті досліджено інноваційно-інвестиційну діяльність України як одну з передумов успішної реалізації концепції сталого розвитку країни. Розкрито сутність економічних категорій "інновації", "інвестиції", "сталий розвиток". Обґрунтовано необхідність реалізації політики сталого розвитку економіки країни та впливу на неї інноваційно-інвестиційної складової.

Розглянуто показники сталого розвитку економічної складової. Узагальнено складові сталого розвитку України.

Проаналізовано обсяги інвестування в економіку України та проведено оцінку рівня інноваційно-інвестиційного потенціалу країни.

Досліджено рейтинг країн за глобальним індексом інновацій і визначено, що у 2017—2018 рр. для України підсумковий глобальний індекс інновацій лишився на досить низькому рівні.

Доведено, що інноваційний розвиток є одним з пріоритетних напрямів для досягнення концепції сталого розвитку економіки України його цілей та завдань в умовах конкурентного середовища.

Обґрунтовано необхідність формування стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку з метою залучення інвестицій, відновлення конкурентоспроможного виробництва, зростання зайнятості населення держави та зниження рівня безробіття.

The article investigates the innovation and investment activity of Ukraine as one of the prerequisites for the successful implementation of the concept of sustainable development of the country. The essence of economic categories "innovations", "investments", "sustainable development" is revealed. The necessity of realization of the policy of sustainable development of the country's economy and its influence on innovation-investment component is substantiated.

The main principles of the Strategy of Sustainable Development "Ukraine-2020" are analyzed.

The indicators of sustainable development of the economic component are considered. It is noted that in practice, in many countries, when assessing the economic component of sustainable development, the most often used indicator of GDP per capita, which characterizes a certain stage of economic development.

The components of sustainable development of Ukraine are generalized.

The volumes of investment in the Ukrainian economy are analyzed and the level of innovation and investment potential of the country is estimated.

The ranking of countries according to the global index of innovations is investigated and it is determined that in 2017–2018 for Ukraine the final global index of innovations remained at a rather low level.

When assessing the volume of foreign direct investment in Ukraine, it is determined that the main source of financing of capital investments is the own funds of enterprises and organizations.

It is stated that in order to further improve the investment climate in Ukraine, the issue of improving the legal and organizational framework for enhancing the capacity of mechanisms for ensuring a favorable investment climate and forming the basis for preserving and improving the competitiveness of the domestic economy is relevant.

The negative factors of sustainable development of the national economy are revealed.

It is proved that innovative development is one of the priority directions for achieving the concept of sustainable development of Ukraine's economy of its goals and objectives in a competitive environment.

The necessity of forming a strategy of innovation and investment development with the purpose of attracting investments, restoration of competitive production, growth of employment of the population of the state and reduction of unemployment level is substantiated.

Ключові слова: інновації, інвестиції, інноваційно-інвестиційна діяльність, сталий розвиток, прями іноземні інвестиції, індекс сталого розвитку, економічний розвиток.

Key words: innovations, investments, innovation and investment activity, sustainable development, direct foreign investments, sustainable development index, economic development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах глобалізації світової економіки, головною та найважливішою умовою сталого розвитку економіки країни виступають ідеї та знання, які в подальшому перетворюються у сучасні технології, новітні системи управління тощо. Необхідність та спроможність виходу України на траєкторію сталого розвитку досить часто пов'язують з переходом до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку вітчизняної економіки.

Сучасна економіка України потребує розвитку радикальних структурних змін за рахунок формування та запровадження інноваційної моделі розвитку вітчизняних підприємств, економічне відродження та прискорений інноваційний розвиток яких можливий лише при значних капіталовкладеннях у стратегічні напрями їх діяльності. Саме тому інвестиційна база є важливим фактором інноваційно-інвестиційного розвитку та основою досягнення сталого розвитку економіки країни. Водночас головною причиною гальмування економічного зростання вітчизняної економіки є дефіцит інвестиційних ресурсів.

Опираючись на досвід європейських країн, високі темпи зростання економіки та рівень інноваційно-інвестиційного розвитку забезпечує низка умов, головними з яких є не лише інвестиційні ресурси, а й науково-технічний та індустріальний потенціал, кадрове та наукове забезпечення, законодавча база та державна підтримка інвесторів. Ці та інші умови визначають рівень розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності України як ключового аспекту досягнення сталого розвитку країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Інноваційно-інвестиційній діяльності країни, теоретико-методичній основі її активізації приділяється значна увага як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Дослідженню процесів сталого розвитку присвячено праці таких вчених: Білик В. [1], Гречаник Н. [2], Кіреєва Е. [3], Владимир О. [4], Ханова О. [5] та ін. Так, Смирнова І.І. і Михайлюта Є.І. [6] досліджують теоретичні аспекти сталого розвитку в Україні, Сморганюк Т.П. [7] розглядає сталий розвиток в умовах глобалізації та виокремлює його складові. Різні аспекти інноваційно-інвестиційної діяльності України висвітлено у працях таких вітчизняних вчених, як Калетнік Г.М. [8], Колеватова О.В. та інших. Зокрема, Яковлев А.І. [9] розглядає інноваційно-інвестиційну діяльність як складову розвитку економіки України, Ульяниченко О.В. [10] аналізує вплив інноваційно-інвестиційної діяльності на сталий розвиток економіки держави.

Проте, не дивлячись на значну кількість робіт та публікацій, на сьогодні питання удосконалення інноваційно-інвестиційної діяльності потребує подальшого дослідження. Зарубіжний досвід з кожним днем все більше доводить, що активна інноваційно-інвестиційна політика прискорює темпи зростання економіки та забезпечує швидше досягнення цілей сталого розвитку. Тому вивчення факторів, що пришвидшують перехід України на інноваційно-інвестиційний шлях розвитку є надзвичайно актуальним питанням в умовах сьогодення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження інноваційно-інвестиційної діяльності України як складової досягнення реалізації сталого розвитку України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сучасних умовах України проблеми сталого розвитку стоять дуже гостро через кризові явища в економіці як в цілому, так і регіонів країни, окремих галузей промисловості, підприємств, а також через політичні реалії. Концепція сталого розвитку має бути відображенням та забезпеченням вирішення суперечності суспільства. Слід відзначити, що на даному етапі розвиток України має слідувати найважливішим принципам сталого розвитку, які було сформульовано в концепції 1992 року в Ріо-де-Жанейро. Отже, реалізація стратегії сталого розвитку України повинна базуватися на усвідомленні того, що стан суспільства і якість життя людей знаходяться під впливом економічної, соціальної та екологічної складових та їх взаємозв'язку [6].

Поняття "сталий розвиток" має англійське походження "sustainable development". Проте таке формулювання є досить суперечливим, адже розвиток означає певну зміну, рух вперед, а сталий — стабільність функціонування тієї чи іншої системи. Зважаючи на це деякі дослідники вважають, що більш точний переклад цього словосполучення — "підтримуваний розвиток", тобто рівноважний розвиток, позитивні зміни системи.

Виходячи з наявних протиріч, суперечності виникають і у визначення поняття сталого розвитку. Поява ідеї сталого розвитку пов'язана з діяльністю спеціальної Комісії ООН під керівництвом екс-прем'єра Норвегії Брундтланд, яка мала мандат розробити важливі питання майбутнього світового розвитку. Підсумки і рекомендації цієї діяльності містилися у відомій доповіді "Наше спільне майбутнє" (1987 р.).

Комісія Брундтланд вперше визначила поняття "сталий розвиток" як розвиток, який задовольняє потребам нинішнього покоління у такий спосіб, щоб не зашкодити здатності прийдешніх поколінь задовольняти свої потреби [2].

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ "УКРАЇНА-2020"

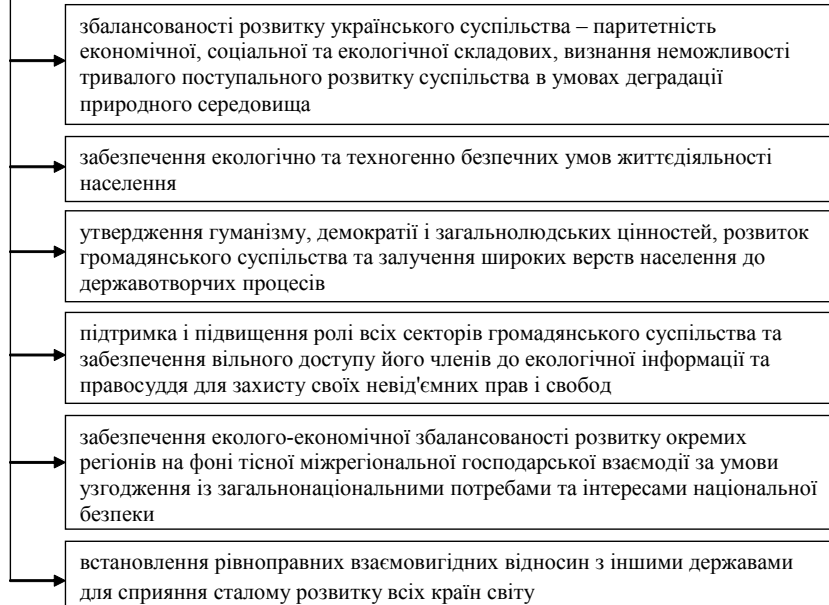

Рис. 1. Основні принципи Стратегії сталого розвитку "Україна-2020"

Джерело: сформовано авторами на основі [5; 11].

Смирнова І.І. та Михайлюта Є.І. вважають, що сталий розвиток — це економічне зростання, що не призводить до погіршення навколишнього середовища, та при цьому супроводжується вирішенням соціальних проблем і забезпеченням соціальної справедливості [6].

Вітчизняні науковці Ханова О.В. та Скібіна С.О. вважають, що сталий розвиток — це система взаємоузгоджених управлінських, економічних, соціальних, природоохоронних заходів, спрямованих на формування системи суспільних відносин на засадах довіри, партнерства, солідарності, консенсусу, етичних цінностей, безпечного навколишнього середовища, національних джерел духовності [5].

У Стратегії сталого розвитку "Україна-2020" представлено наступне визначення: "Сталий розвиток — це процес розбудови держави на основі узгодження і гармонізації соціальної, економічної та екологічної складових з метою задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь".

За результатами проведеного аналізу літературних джерел відповідної тематики слід відзначити, що в стратегіях сталого розвитку багатьох країн світу ведеться мова тільки про постійне зростання обсягів виробництва без визначення проблем, які можуть бути пов'язані з екологічними і соціальними вимірами розвитку.

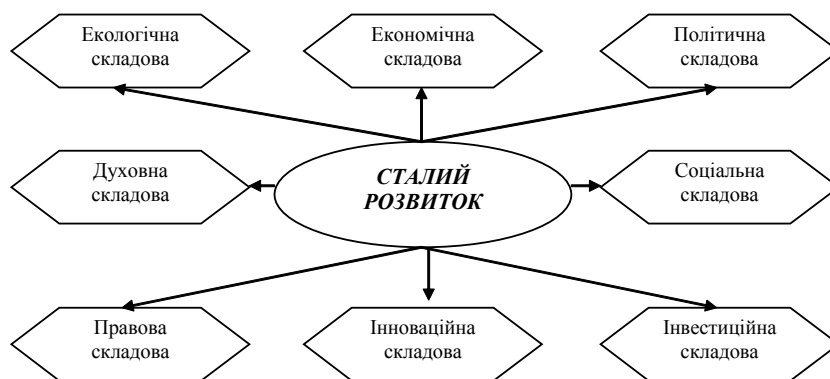

Рис. 2. Складові сталого розвитку України

Джерело: сформовано авторами на основі [7].

У структурі економіки України присутня досить велика частка сировинних та енергоємних видів виробництва, що призводить до виснаження природних ресурсів, знижки конкурентоспроможності вітчизняних товарів, погіршення стану навколишнього природного середовища, і все це поставило вимогу щодо переходу країни до моделі сталого розвитку [6].

Стратегією сталого розвитку "Україна-2020" було визначено основні принципи (рис. 1).

Так, показниками сталого розвитку економічної складової можна вважати:

- ВВП у розрахунку на душу населення, тис. грн.
- Індекс промислового виробництва, відсотків.
- Індекс внутрішнього сукупного реально-го попиту, відсотків.
- Індекс валового споживання, відсотків.
- Індекс валового нагромадження основного капіталу, відсотків.
- Частка видобувної галузі в обсягах промислового виробництва, відсотків.
- Частка обробної галузі в обсягах промислового виробництва, відсотків.

Таблиця 1. Аналіз ВВП України, 2012–2017 рр.

Роки	Номінальний ВВП (у факт. цінах)			Валове нагромадження основного капіталу	
	млн грн	Відхилення від попереднього року		млн грн	% до ВВП
		млн. грн	%		
2012	1408889	+92289	+7,0	275347	20
2013	1454931	+46042	+3,3	256575	18
2014	1525428	+70497	+5,0	207024	17
2015	1979458	+454030	+30	303297	15
2016	2383182	+403724	+20	512830	22
2017	2982920	+599738	+25	618914	21

Джерело: складено та розраховано авторами на підставі даних [14].

— Обсяг сукупних інвестицій у основний капітал, млн грн.

— Коефіцієнт інтенсивності оновлення основних фондів.

— Обсяг науково дослідних та науково-технічних робіт, млн грн.

— Імпорт товарів і послуг, млрд доларів США.

— Експорт товарів і послуг, млрд доларів США.

— Обсяг прямих іноземних інвестицій, млрд доларів США.

Але значна кількість показників, відсутність єдиних принципів щодо їх використання, брак достовірних статистичних даних створює проблеми з однозначності оцінок сталого розвитку різних країн. При цьому вищезазначені труднощі, які існують для однієї країни, можуть не існувати для іншої. Слід звернути увагу, що на практиці багатьма країнами при оцінці економічної складової сталого розвитку найчастіше використовується показник рівня ВВП на душу населення, який характеризує певний етап розвитку економіки [6].

Доповнюючи думку Сморжанюк Т.П. про те, що сталий розвиток поєднує у собі 6 складових: економічну, екологічну, соціальну, правову, політичну та духовну [7], варто акцентувати увагу на тому, що це поняття є надзвичайно широко плановим та багатокомпонентним, проте можливо виділити інноваційну та інвестиційну сфери окремо (рис. 2).

Інноваційно-інвестиційна сфера є однією з найчутливіших складових економічного розвитку, яка здатна миттєво реагувати на дію зовнішніх та внутрішніх чинників впливу. Інноваційно-інвестиційна діяльність складається з інноваційної та інвестиційної діяльності країни.

Так, відповідно до Закону України "Про інноваційну діяльність", інноваційна діяльність — діяльність, що спрямована на використання і

комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [12].

Закон України "Про інвестиційну діяльність" тлумачить інвестиційну діяльність як сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [13].

Аналіз та оцінка рівня інноваційно-інвестиційного розвитку України засвідчує, що валове нагромадження основного капіталу характеризується поступовим зменшенням у 2012—2014 роках, але у відсотках до ВВП значення показника нижче критичного рівня (15—17 %) спостерігалось у 2013, 2014 та 2015 роках (табл. 1).

Підсумковий глобальний індекс інновацій — співвідношення витрат до ефекту, який сприяє об'єктивності оцінювання ефективності зусиль в напрямку розвитку інновацій кожної країни.

Згідно з доповіддю "Глобальний індекс інновацій 2018", підготованою спільно Корнельським університетом, школою бізнесу INSEAD і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ), Глобальний індекс інновацій охоплює 127 економік світу й використовує 82 показники по цілому ряду тем [15].

Так, за останні роки для України підсумковий Глобальний індекс інновацій лишився на досить низькому рівні, про що свідчать дані таблиці 2.

Отже, серед країн-лідерів у сфері інновацій знаходяться Швейцарія, Нідерланди, Швеція, Великобританія, Сінгапур, США, Фінляндія, Данія, Німеччина, Ірландія. Україна у 2018 році зайняла 43 місце із 127, зміцнивши свої позиції

Таблиця 2. Рейтинг країн за глобальним індексом інновацій у 2017—2018 рр.

2017 р.			2018 р.		
№ у рейтингу	Країна	ГП	№ у рейтингу	Країна	ГП
1	Швейцарія	67,69	1	Швейцарія	68,4
2	Швеція	63,82	2	Нідерланди	63,3
3	Нідерланди	63,36	3	Швеція	63,1
4	США	61,40	4	Великобританія	60,1
5	Великобританія	60,89	5	Сінгапур	59,8
6	Данія	58,70	6	США	59,8
7	Сінгапур	58,69	7	Фінляндія	59,6
8	Фінляндія	58,49	8	Данія	58,4
9	Німеччина	58,39	9	Німеччина	58,0
10	Ірландія	58,13	10	Ірландія	57,2
...
49	Катар	37,90	42	Греція	38,9
50	Україна	37,62	43	Україна	38,5
51	Таїланд	37,57	44	Таїланд	38,0

Джерело: узагальнено авторами за даними [16].

порівняно з минулим 2017 роком на 7 пунктів. (у 2017 р. — 50 місце, у 2016 р. — 56 місце, у 2015 р. — 64 місце).

За даними Міністерства фінансів України, кількість прямих іноземних інвестицій в економіку України за II квартал 2018 року становить 667 млн дол., що на 370 млн дол., менше за аналогічний показник 2017 р. Обсяг іноземних інвестицій у II кварталі 2017 р. склав 1037 млн дол. [14].

За структурою, найбільші обсяги були по напрямках (рис. 3).

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких у 2017 р. освоєно 69,9 % капіталовкладень.

Частка кредитів банків та інших позик у загальних обсягах капіталовкладень становила

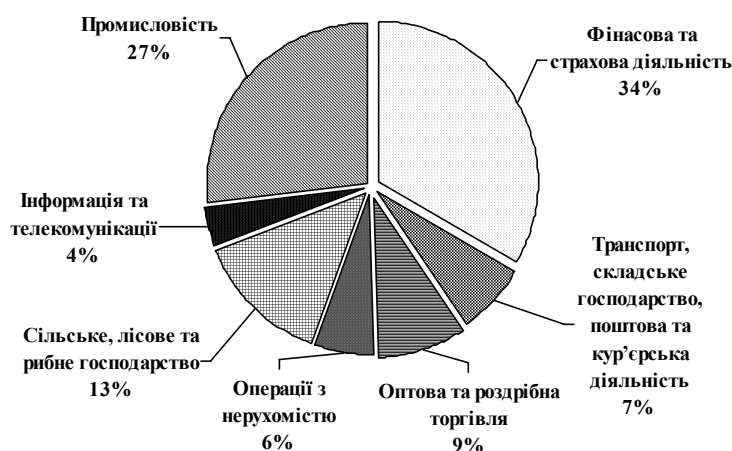

Рис. 3. Обсяги прямих іноземних інвестицій в Україні за структурною змінною у 2017 р., %

Джерело: складено та розраховано авторами на підставі даних [14].

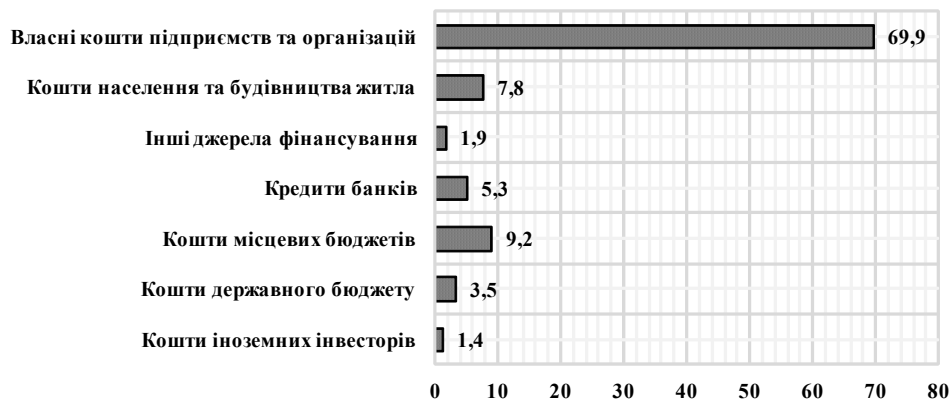

Рис. 4. Розподіл капітальних інвестицій за джерелами фінансування у 2017 р., %

Джерело: складено та розраховано авторами на підставі даних [17].

5,3%. За рахунок державного та місцевих бюджетів освоєно 12,7 % капітальних інвестицій. Частка коштів іноземних інвесторів становила 1,4 % усіх капіталовкладень, частка коштів населення на будівництво житла — 7,8 %. Інші джерела фінансування становлять 2,9 % [17].

Обсяги освоєння капітальних інвестицій підприємств України у 2017 році складають 412,8 млрд грн, що на 22,1 % більше від обсягу капітальних інвестицій за відповідний період 2016 року.

У 2017 році найбільший обсяг іноземних інвестицій надійшов з Кіпру (506 млн дол.), Росії (395,9 млн дол.), Нідерландів (262,5 млн дол.), Великобританії (211,7 млн дол.), Німеччини (119,3 млн дол.) [14].

Технічний прогрес та інновації призводять до більш ефективного використання праці і капітальних інвестицій, і, таким чином, сприяють

росту продуктивності — одного з основних чинників економічного зростання в більшості країн світу протягом понад двох десятиліть.

Потреба в інноваціях сьогодні актуалізується більше, ніж будь-коли раніше. Це пов'язано, по-перше, з необхідністю відновлення економіки країн після світової фінансової кризи, а інновації можуть стати ефективним засобом досягнення цієї мети, по-друге, із зміною способів функціонування економіки і суспільства внаслідок сучасних технологічних трансформацій, особливо у сфері ІКТ — впровадженні технологій штучного інтелекту, блокчейну, Інтернету речей та промислового Інтернету речей, 3-D друку, 5G зв'язку, доповненої та віртуальної реальності тощо, які докорінним образом змінюють процеси виробництва і будівництва, торгівлі і логістики, навчання і накоплення знань і т. д. [17].

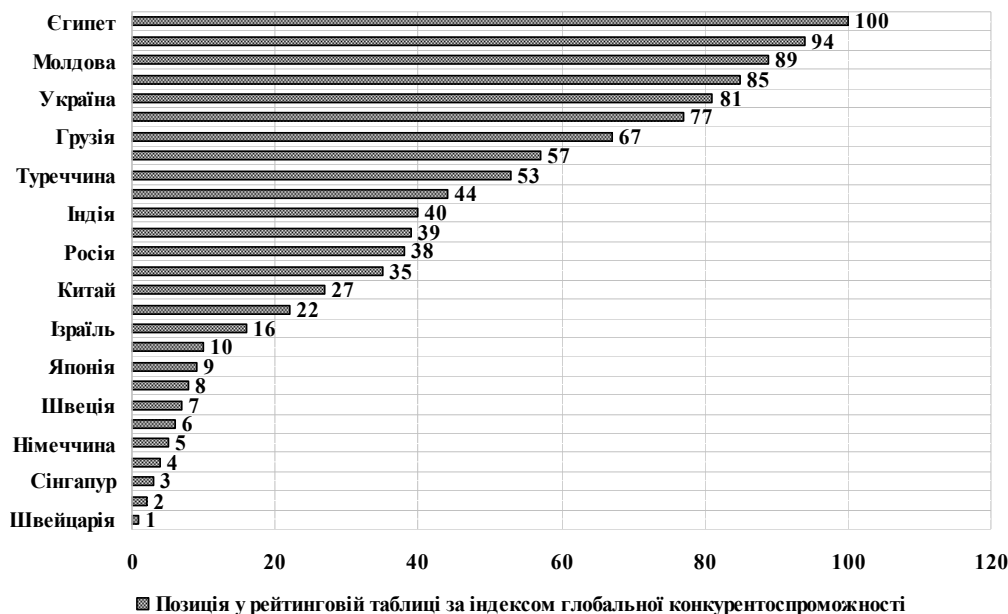

Рис. 5. Індекс глобальної конкурентоспроможності у 2017–2018 рр.

Джерело: сформовано авторами за даними [18].

Трансфер технологій — це рух знань або технологій від однієї організації до іншої, від університетів та наукових установ до бізнесу, де знання можуть бути перетворені в інновації — нові продукти та послуги, які принесуть користь суспільству, нові форми організації праці і спілкування, а в цілому і у життя людей.

Розподіл капітальних інвестицій за джерелами фінансування, % (рис. 4).

З метою подальшого покращення інвестиційного клімату України актуальним є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

За даними звіту Світового економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність 2017—2018 рр., Україна піднялася на 4 позиції в рейтингу й посіла 81 місце серед 137 досліджуваних країн (рис. 5).

Індекс глобальної конкурентоспроможності складається з більш ніж 100 змінних, що згруповані у 12 контрольних показників ("Інституції", "Інфраструктура", "Макроекономічне середовище", "Охорона здоров'я та початкова освіта", "Вища освіта і професійна підготовка", "Ефективність ринку товарів", "Ефективність ринку праці", "Розвиток фінансового ринку", "Технологічна готовність", "Розмір ринку", "Відповідність бізнесу сучасним вимогам" та "Інноваційний потенціал"), які об'єднані 3-ма основними групами субіндексів: "Основні вимоги", "Підсилювачі продуктивності" та "Інновації та фактори вдосконалення".

Згідно з даними дослідження, Україна погіршила свої позиції у 4 з 12 основних показників. Найбільше втрачено (мінус 13 пунктів) за складовою "Ефективність ринку праці". Тенденція до погіршення цього показника спостерігалася і в минулорічних дослідженнях, причому в торішньому ми погіршили за ним свої позиції на 17 пунктів.

Також Україна зазнала втрат за оцінкою інноваційної складової Індексу — ("мінус" 9 пунктів), інфраструктурної ("мінус" 3 пункти) та за складовою, що характеризує вищу освіту та професійну підготовку ("мінус" 2 пункти).

Незважаючи на незначні покращення, в цьому році в нас все ще найгірші позиції за оцінкою міцності банків (130 місце), за регулюванням фондових бірж (134 місце), за якістю доріг (130 місце), за інфляційними змінами та за здат-

ністю країни утримувати таланти (129 місце), за захистом права власності (128 місце) [18].

Негативними факторами для сталого розвитку економіки країни визначено (в порядку зменшення): інфляцію, корупцію, політичну нестабільність, високі податкові ставки, складність податкового законодавства, нестабільність урядів, ускладнений доступ до фінансів, неефективну державну бюрократію, регулювання валютного ринку, недостатню освіченість працівників, погану етику робочої сили, недостатню здатність до інновацій, обмежувальне регулювання ринку праці, невідповідну якість інфраструктури, злочинність та крадіжки, низьку якість охорони здоров'я.

Інноваційно-інвестиційна модель сталого розвитку економіки держави передбачає модернізацію економіки, яка ґрунтується на впровадженні принципово нових технологій і застосуванні нових знань. Проведене дослідження дає можливість визначити пріоритетні напрями реалізації сучасної інноваційної політики. Однак в умовах кризового стану економіки України проблемою є інвестиційна підтримка інноваційних рішень. Шляхами розв'язання проблеми фінансування є [10]:

- покращання інвестиційного клімату;
 - розвиток інвестиційного ринку та інвестиційної інфраструктури;
 - створення дієвих механізмів державно-приватного партнерства в інфраструктурному інвестуванні;
 - розбудова системи підготовки програм і проектів для державного інвестування.
- Ґрунтуючись на досвіді країн, які перейшли до моделі інноваційного розвитку, державна інноваційно-інвестиційна політика на сучасному етапі повинна передбачати:

- вдосконалення законодавства України, спрямованого на активізацію інвестиційної діяльності;
- створення та забезпечення ефективного функціонування інститутів розвитку (державна інвестиційна компанія, фонд стратегічних інвестицій, фонд кредитних гарантій тощо);
- становлення та розвиток індустрії прямого інвестування та венчурного капіталу;
- створення умов для залучення інвестицій на ринках капіталу через первинне публічне розміщення акцій в Україні;
- реалізація принципів державно-приватного партнерства при реалізації інфраструктурних проектів;
- врегулювання відносин в процесі укладання, виконання та припинення дії угод про розподіл продукції;

— використання земельних ділянок для здійснення концесійної діяльності, посилення державних гарантій прав концесіонерів;

— державна підтримка реалізації інвестиційних програм і проектів за пріоритетними напрямками економічного розвитку України; державна підтримка інвестиційних програм і проектів, направлених на розвиток експорт-орієнтованих та імпортозаміщуваних виробництв [10].

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Системний аналіз інвестиційних та інноваційних процесів у рамках розробки основи інноваційно-інвестиційної стратегії реалізації концепції сталого розвитку економіки України дозволяє окреслити шляхи спільного розв'язання проблем залучення інвестицій та впровадження інновацій і реалізації на цій основі механізму структурно-інноваційного оновлення економіки. Саме від її успішного функціонування великою мірою залежить ефективність реалізації пріоритетних напрямків інвестування з урахуванням інноваційної спрямованості, що є одним із головних аспектів забезпечення сталого економічного зростання в Україні.

Інноваційний розвиток є одним з пріоритетних напрямів для досягнення концепції сталого розвитку економіки України його цілей та завдань в умовах конкурентного середовища. Для успішної діяльності є необхідним чіткий аналіз вплив тієї чи іншої групи чинників на цей процес.

Україна нині залишається привабливою для інвестицій, водночас вона не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство і порушення стабільності на зовнішніх ринках має свій вплив в Україні.

Необхідним чинником регулювання інвестиційних процесів є докорінна перебудова системи державного регулювання інвестиційними процесами, яка б співпрацювала як з вітчизняними, так і іноземними інвесторами, та сприяла залученню капіталу, координувала співробітництво з міжнародними організаціями тощо.

Утвердження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку національної економіки є безальтернативним шляхом для України, що дозволяє забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної економіки, відкриває можливість інтегруватися в глобальні інтеграційні процеси як рівноправний суб'єкт, забезпечити випереджальні темпи економічного зростання відносно розвинених країн світу і створити еко-

номічне підґрунтя для запровадження високих соціальних стандартів, притаманних розвиненим країнам світу.

Література:

1. Білик В.В. Державне регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності / В.В. Білик // Економіка та суспільство. — 2017. — № 10. — С. 172—176.
2. Гречаник Н.Ю. Сталий розвиток та об'єктивна необхідність його формування / Н.Ю. Гречаник // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка. — 2014. — Вип. 10. — С. 36—40.
3. Кіреєва Е.А. Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору: досвід аграрної політики США / Е.А. Кіреєва, William P. Spencer // ЕКОНОМІКА. ФІНАНСИ. МЕНЕДЖМЕНТ: актуальні питання науки і практики. — 2016. — № 9 (13). — С. 20—29.
4. Владимир О. Об'єктивна необхідність забезпечення політики сталого розвитку економіки країни / О. Владимир // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2017. — Вип. 2 (17). — С. 13—29.
5. Ханова О.В. Сталий розвиток країн ЄС: методика та індикатори оцінювання / О.В. Ханова, С.О. Скібіна // Проблеми економіки. — 2017. — № 3. — С. 20—32.
6. Смирнова І.І. Сталий розвиток в Україні: теоретичні аспекти / І.І. Смирнова, Є.І. Михайлюта // Економічний вісник Донбасу. — 2018. — № 1 (51). — С. 10—14.
7. Смержанюк Т.П. Сталий розвиток в умовах глобалізації та його складові / Т.П. Смержанюк // Економічні інновації: Зб. наук. пр. — 2013. — Вип. 53. — С. 253—260.
8. Калетнік Г.М. Інвестиційно-інноваційне забезпечення вирощування біоенергетичних культур та виробництва біопалив / Г.М. Калетнік, Г.С. Гончарук, Ю.В. Довгань // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. — 2017. — № 1. — С. 7—18.
9. Яковлев А.І. Аналіз стану інноваційної діяльності в Україні та шляхи його поліпшення / А.І. Яковлев // Наука та наукознавство. — 2018. — № 2 (100). — С. 29—44.
10. Ульянченко О.В. Інноваційно-інвестиційна діяльність, як основа сталого розвитку економіки держави / О.В. Ульянченко // Науковий вісник Мукачівського державного університету. — 2015. — № 2(4) — С. 70—76.
11. Стратегія сталого розвитку "Україна — 2020". Указ Президента України. 12.01.2015. № 5/2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show//5/2015#n10>

12. Про інноваційну діяльність: Закон України №40-IV від 4.07.2002 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

13. Про інвестиційну діяльність: Закон України №1561-XII від 18.09.1991 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

14. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://minfin.com.ua/>

15. Писаренко Т.В. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2017 році: аналітична довідка / Т.В. Писаренко, Т.К. Кваша та ін. — К.: УкрІНТЕІ, 2018. — 98 с.

16. The Global Innovation Index. WIPO [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4330>

17. Офіційний веб-портал Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

18. Позиції України за всіма компонентами індексу глобальної конкурентоспроможності — 2018 [Електронний ресурс] // Економічний дискусійний клуб. — 2018. — Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2>

References:

1. Bilyk, V.V. (2017), "State regulation of innovative-investment activity", *Economy and Society*, vol. 10, pp. 172—176.

2. Hrechanyk, N.Yu. (2014), "Sustainable development and the objective necessity of its formation", *Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Seriya: Ekonomika*, vol.10, pp. 36—40.

3. Kirieieva, E.A. and Spencer, William P. (2016), "Sustainable development of agriculture: the experience of the agricultural policy in the USA", *ECONOMY. FINANCES. MANAGEMENT: actual issues of science and practical activity*, vol. 9 (13), pp. 20—29.

4. Vladymyr, O. (2017), "Objective necessity to provide policy of sustainable development of the country's economy", *Socio-Economic Problems and the State*, vol. 2 (17), pp. 13—29.

5. Khanova, O.V. and Skibina, S.O. (2017), "Sustainable Development of EU countries: Assessment Methodology and Indicators", *The Problems Of Economy*, vol. 3, pp. 20—32.

6. Smyrnova, I. I. and Mykhajliuta, Ye. I. (2018), "Sustainable development in Ukraine: theoretical aspects", *Ekonomichnyj visnyk Donbasu*, vol. 1 (51), pp. 10—14.

7. Smorzhaniuk, T.P. (2013), "Sustainable development in the context of globalization and its components", *Ekonomichni innovatsii: Zb. nauk. pr.*, vol. 53, pp. 253—260.

8. Kaletnik, H.M. Honcharuk, H.S. and Dovhan' Yu.V. (2017), "Investment and innovative support for growing bioenergy crops and biofuels production", *ECONOMY. FINANCES. MANAGEMENT: actual issues of science and practical activity*, vol. 1, pp. 7—18.

9. Yakovlev, A.I. (2018), "Analysis of the innovation performance in ukraine and ways for its enhancement", *Science and Science of Science*, vol. 2 (100), pp. 29—44.

10. Ul'ianychenko, O.V. (2015), "Innovation and investment activity as the foundation for sustainable national economic development", *Naukovyj visnyk Mukachivs'koho derzhavnoho universytetu*, vol. 2 (4), pp. 70—76.

11. President of Ukraine (2015), Decree of the President of Ukraine "The Strategy for Sustainable Development "Ukraine 2020", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show//5/2015#n10> (Accessed 12 January 2019).

12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "On Innovation Activity", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (Accessed 14 January 2019).

13. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "About investment activity", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (Accessed 14 January 2019).

14. Official site of the Ministry of Finance of Ukraine, available at: <https://minfin.com.ua> (Accessed 15 January 2019).

15. Pysarenko, T.V. Kvasha, T.K. and in. (2018), *Stan innovatsijnoi diial'nosti ta diial'nosti u sferi transferu tekhnologij v Ukraini u 2017 rotsi: analitychna dovidka* [Status of innovation activity and activities in the field of technology transfer in Ukraine in 2017: analytical reference], UkrINTEI, Kyiv, Ukraine.

16. WIPO (2018), "The Global Innovation Index". available at: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4330> (Accessed 16 January 2019).

17. Official web-portal of the State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 16 January 2019).

18. Economic Discussion Club (2018), "Positions of Ukraine on all components of the Global Competitiveness Index", available at: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2> (Accessed 16 January 2019).

Стаття надійшла до редакції 20.01.2019 р.

УДК 336.14.025

Л. В. Гаврилова,
аспірант кафедри фінансів,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.3.62

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

L. Gavrilova,
post-graduate student of the Department of Finance, Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv

BUDGET POLICY IN THE SYSTEM OF STATE REGULATION OF THE ECONOMY

У статті розкрито сутність та роль бюджетної політики у системі державного регулювання економіки; досвід розвитку бюджетних відносин у країні, що свідчить про підвищення рівня дієвості бюджетних інститутів, необхідність розвитку інституційного середовища формування бюджетної архітекτονіки. Визначено, що в умовах рецесії бюджетна політика має реалізовувати адаптаційно-регуляторний потенціал з метою виходу на поступове економічне зростання; при цьому бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного і соціального розвитку країни; стратегічними завданнями бюджетної політики у сучасних умовах є забезпечення макроекономічної стабільності, сприяння структурній перебудові економіки, забезпечення узгодженості всіх складових фінансової політики, удосконалення інструментарію бюджетного прогнозування, підвищення рівня обґрунтованості прогнозних розрахунків бюджетних показників, удосконалення засад бюджетного планування, у тому числі на середньострокову перспективу. Розглянуто бюджетну політику як адаптивний механізм у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища з метою економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць. Показано, що розробка бюджетної політики із врахуванням циклічності соціально-економічних процесів, бюджетної збалансованості, запровадження системного оцінювання ступеня досягнення поставлених завдань сприятиме дієвому перетворенню вітчизняної економіки у напрямі інноваційної моделі розвитку; виважена бюджетна політика є ваговою умовою соціально-економічного розвитку країни, здійснення результативних економічних перетворень.

The essence and role of fiscal policy in the system of state regulation of the economy are disclosed in the article; the experience of developing budget relations in the country, which testifies to the increase of the level of efficiency of budgetary institutions, the need to develop an institutional environment for the formation of budget architectonics. It is determined that in a recession, fiscal policy should implement adaptive and regulatory potential in order to achieve gradual economic growth; At the same time, fiscal policy as a weighty instrument of the system of state regulation of the economy should be based on long-term program of economic and social development of the country; the strategic objectives of fiscal policy in modern conditions is to ensure macroeconomic stability, promote structural restructuring of the economy, ensure consistency of all components of financial policy, improve the tools of budget forecasting, increase the level of validity of forecast calculations of budget indicators, improve the principles of budget planning, including mid-term perspective. Budget policy is considered as an adaptive mechanism in the system of regulation of the economy directed on ensuring the adequacy of regulatory measures for internal and external changes in the economic environment for the purpose of economic development of the state and administrative-territorial units. It is shown that the development of fiscal policy taking into account the cyclicity of socioeconomic processes, budgetary equilibrium, and the introduction

of a systematic assessment of the degree of achievement of the tasks set will contribute to the effective transformation of the domestic economy towards the innovative model of development; well-balanced fiscal policy is a prerequisite for the country's socio-economic development and the implementation of effective economic reforms.

Ключові слова: бюджет, бюджетна система, формування бюджету, бюджетна політика, державне регулювання економіки.

Key words: budget, budget system, budget formation, budget policy, state regulation of economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Виважена бюджетна політика є вагомою умовою соціально-економічного розвитку країни, здійснення результативних економічних перетворень. Доцільним є посилення інституційних засад системи державного фінансового регулювання економіки, результативності бюджетної системи, ефективності планування та використання видатків бюджету як вагомого інструменту економічних перетворень. Розробка та реалізація бюджетної політики має ґрунтуватись на обґрунтованих положеннях, що сприятиме збалансованості бюджетної системи та дієвості державного фінансового регулювання розвитку суспільства. Проте впродовж останніх років бюджетна політика держави не у достатній мірі забезпечувала інноваційний розвиток економіки, соціальне забезпечення населення. Виходячи із зазначеного актуальним є питання визначення відповідних інституційних засад подальшого розвитку системи бюджетного регулювання з врахуванням динаміки соціально-економічного розвитку країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері розвитку бюджетних відносин можна назвати праці Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, В. Нордхауса [5], П. Самуельсона [5], Дж. Стігліца, В. Танзі. Питання формування бюджетної політики досліджуються у працях вітчизняних вчених: Л. Лисяк [1], А. Мазаракі [2], В. Макогон [3], А. Мярковського [4], І. Луніної, І. Лютого, І. Чугунова [2; 6—8] та інших.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розкриття сутності та ролі бюджетної політики у системі державного регулювання економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Бюджетна політика є одним з вагомих інструментів впливу на соціально-економічний

розвиток країни. Забезпечення цілеспрямованого впливу на темпи та якість економічного зростання потребує формування відповідної системи фінансового регулювання, спрямованої на управління результатами на основі удосконалення інституційного забезпечення фінансово-економічних перетворень. Упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики, дозволяє досягти відповідного збалансування процесу перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві, рівня задоволення потреб населення. Необхідним є забезпечення перетворення фінансового механізму в ефективний засіб реалізації соціально-економічної стратегії. Важливими завданнями в умовах трансформаційних перетворень є проведення ефективної бюджетно-податкової політики, підвищення рівня прозорості бюджетного процесу. Зазначене надасть можливість підвищення інвестиційної складової вітчизняної економіки та збільшення обсягу податкових надходжень до бюджету, реформування податкової системи та використання податкового потенціалу територій для забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Разом з тим, важливо не тільки оптимізувати використання податкового потенціалу територій, а й створювати сприятливі умови для зростання економічної активності суб'єктів господарювання та економіки в цілому, у тому числі за рахунок запровадження принципів транспарентності податкових право-відносин, відновлення довіри між платниками податків та державою.

Бюджетна політика держави як динамічна система, що розвивається у залежності від соціально-економічних потреб суспільства має задіяти з урахуванням зарубіжного досвіду відповідні регуляторні механізми. Функціональне призначення бюджетної політики є продуктом еволюції ролі та значення держави в суспільно-економічному розвитку, у залежності від показників економіки мають коригуватися цілі і завдання бюджетної політики, механізми, інструменти і важелі для їх досягнення з метою ефективного впливу на соціально-економічні

процеси. В умовах рецесії бюджетна політика має реалізовувати адаптаційно-регуляторний потенціал з метою виходу на поступове економічне зростання. При цьому бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного і соціального розвитку країни.

Розробка бюджетної політики із врахуванням циклічності соціально-економічних процесів, бюджетної збалансованості, запровадження системного оцінювання ступеня досягнення поставлених завдань сприятиме дієвому перетворенню вітчизняної економіки у напрямі інноваційної моделі розвитку. Податкове навантаження є одним з основних фінансово-бюджетних показників, який суттєво впливає як на дохідну частину бюджетів усіх рівнів, так і на економічні процеси країни та адміністративно-територіальних одиниць. Від оптимальності визначення величини зазначеного показника залежить обсяг фінансових ресурсів для виконання державою і органами місцевого самоврядування відповідних соціально-економічних функцій, а також темпи економічного зростання у країні та регіонах. Дослідження питання впливу податкового навантаження на дохідну частину бюджету та економічний розвиток країни і адміністративно-територіальних одиниць є актуальним та необхідним для розробки і реалізації виваженої державної політики у сфері оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності та формування доходів бюджету. Як суспільно-економічна категорія бюджетна політика має певну структуру, яка охоплює суб'єкт, об'єкт і взаємозв'язки між ними, відповідний набір методів та інструментів регулювання згідно з визначеними у суспільстві цілями та завданнями. До структурних елементів бюджетної політики також належать: розроблення науково обгрунтованої концепції розвитку бюджету, яка формується на основі вивчення потреб сучасного стану суспільного розвитку, тенденцій соціально-економічного розвитку та стратегічних пріоритетів держави; визначення основних напрямів формування та використання бюджетних ресурсів на перспективу і поточний період; здійснення заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей.

Основним завданням бюджетного регулювання є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку країни, однак при цьому важливою є підтримка у необхідних межах запасу стійкості бюджетної системи, яка є одним з вагомих інструментів впливу на економічне зростання, разом з цим, з лагом у

часі бюджетна система виступає як об'єкт впливу з боку макроекономічного стану, тому важливим є визначення ступеня взаємовпливу бюджетної системи і соціально-економічного розвитку країни. Бюджетна політика суттєво впливає на створення відповідних умов для дієвої структурної перебудови економіки з врахуванням ендогенних чинників економічного зростання, розвитку людського капіталу, розробки та впровадження наукоємних, конкурентоспроможних технологій. Вагомим механізмом реалізації пріоритетних напрямів бюджетної політики інноваційного характеру мають стати видатки розвитку державного та місцевих бюджетів, ступінь ефективності використання яких суттєво впливатиме на дієвість довгострокової стратегії економічного розвитку. Доцільним є планування найбільш ефективних та дієвих бюджетних програм та суспільних послуг, що спроможні забезпечувати економічний розвиток у перспективі, використання системи відповідних показників оцінки бюджетної результативності, дотримання принципу прозорості та підзвітності органів державного управління громадськості.

З метою розробки і реалізації збалансованого бюджетного регулювання протягом певного часового інтервалу бюджетна політика має визначатися, виходячи, з одного боку, з циклічності економічного розвитку, з іншого — зі стану державних фінансів і запасу стійкості бюджетної системи, суттєве зменшення якого може призвести до ускладнень у проведенні ефективного бюджетного регулювання для позитивного впливу на економічне зростання. На кожному етапі економічного розвитку є необхідність розробки такого бюджетного механізму, який забезпечив би втілення поставлених завдань перед державою. З економічної точки зору, бюджетний механізм є сукупністю певних видів бюджетних відносин, методів формування та використання бюджетних коштів.

Розвиток суспільства на даному етапі вимагає використання бюджетної політики як дійового інструменту державного регулювання економічних та соціальних відносин. Важливим є визначення пріоритетів бюджетної політики, у тому числі на середньострокову перспективу виходячи з основних засад соціально-економічного розвитку країни, удосконалення державного регулювання у сфері формування доходів бюджету, планування та використання видатків бюджету, міжбюджетних відносин, що підвищить рівень ефективності функціонування економічної та бюджетної системи в ціло-

му. Бюджетна політика, що реалізується через систему бюджетних механізмів забезпечує бюджетну рівновагу та ефективний вплив на соціально-економічні процеси. Бюджетний механізм та реалізація відповідної політики у сфері державних фінансів із використанням регулюючих можливостей бюджету є вагомими інструментами впливу держави на розвиток економіки, забезпечення необхідного рівня соціальних стандартів. Особливо вагомого значення набуває бюджетний механізм за умови трансформаційних перетворень економіки та необхідності її стабілізації в умовах фінансово-економічної рецесії. Економічна сутність бюджетної політики в якості інструменту регулювання економічного розвитку полягає у використанні бюджетної архітектури, яка визначається оптимальними співвідношеннями між елементами бюджетної системи для впливу на динаміку економічного зростання.

Бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного та соціального розвитку країни. Упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики, дозволяє досягти відповідного збалансування процесу перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві, рівня задоволення суспільних потреб. Необхідним є забезпечення перетворення бюджетного механізму в дієвий засіб реалізації соціально-економічної стратегії, підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Соціальні пріоритети бюджетної політики мають зменшувати нерівномірність ринкового механізму розподілу доходів, вирішувати питання подолання бідності. Розбудова інституту бюджетної політики, що включає розробку відповідних норм, правил, інституцій сприятиме вирішенню проблем, які існують у сфері державних фінансів. Архітектура бюджетної політики має створювати належні інституційні умови функціонування фінансової моделі у суспільстві, які у сукупності повинні формувати механізм впливу на економічне зростання, сприяти підвищенню добробуту суспільства [7].

Державна політика у сфері видатків бюджету суттєво впливає на обсяг сукупного попиту, який складається із обсягу споживчого попиту, інвестиційного попиту та попиту держави. В умовах економічного спаду держава повинна здійснювати заходи щодо одночасного послаблення податкового навантаження на економіку та збільшення бюджетного дефіциту, таким чином, бюджетне регулювання дозволяє впливати на обсяг сукупного попиту, темпи і

пропорції економічного розвитку. Зміст соціальної функції державних фінансів полягає у формуванні соціального захисту людини та забезпечення цілісності та стабільності розвитку суспільства. У реалізації соціальної функції держави призначення доходів і видатків державного бюджету полягає у формуванні і структуруванні державних фінансових ресурсів з метою забезпечення базових параметрів життєдіяльності громадянина і суспільства. Соціальне призначення трансфертів, що передаються з державного бюджету місцевим бюджетам, полягає у забезпеченні соціальної злагоди і стабільності у суспільстві шляхом розподілу фінансових ресурсів за регіонами країни для збалансованого соціально-економічного та культурного розвитку як територій, так і країни в цілому. Державні цільові фонди покликані забезпечити функціонування системи соціального захисту осіб, які потребують підтримки з боку суспільства. Важливим методологічним чинником є визначення принципів функціонування державних фінансів, що дозволяє виявити напрями впливу фінансів на розвиток державного сектору економіки, виробити критерії його розвитку.

Важливою умовою посилення впливу видаткової частини бюджету на економічне зростання та соціальний розвиток суспільства є розробка та запровадження обґрунтованих методів визначення обсягів і структури видатків державного та місцевих бюджетів. З метою найбільш ефективного розподілу бюджетних ресурсів відбувається подальше удосконалення планування і виконання видаткової частини бюджету на основі програмно-цільового методу як складової системи перспективного бюджетного прогнозування та планування. Удосконалення системи планування видатків місцевих бюджетів шляхом запровадження програмно-цільового методу сприятиме підвищенню бюджетної прозорості, взаємозв'язку пріоритетів соціально-економічного розвитку територій з фінансовою складовою місцевого самоврядування, посиленню ефективності використання бюджетних коштів з врахуванням досягнутих результатів бюджетних програм [8].

Досвід розвитку бюджетних відносин в Україні за часів незалежності держави свідчить про підвищення рівня дієвості бюджетних інститутів, але одночасно і про необхідність розвитку інституційного середовища формування бюджетної архітектури. Стратегічними завданнями бюджетної політики у сучасних умовах є створення умов для забезпечення макроекономічної стабільності та сприяння струк-

турній перебудові економіки, забезпечення узгодженості всіх складових фінансової політики, удосконалення інструментарію бюджетного прогнозування, підвищення рівня обґрунтованості та точності прогнозних розрахунків бюджетних показників, удосконалення засад бюджетного планування, зокрема на середньострокову перспективу, раціонального формування системи податкових надходжень, що базується на поєднанні принципів податкового законодавства фіскальної достатності та соціальної справедливості, посилення фінансово-бюджетного контролю за ефективністю та результативністю використання бюджетних коштів, удосконалення механізму та інструментів управління державним боргом, розвиток системи бюджетного регулювання, її методів та інструментів. Вирішення зазначених завдань сприятиме забезпеченню комплексного і динамічного розвитку територій та країни в цілому [7].

Питанням впливу екзогенних та ендогенних чинників на розробку і реалізацію бюджетної стратегії з врахуванням економічної циклічності, рівня дієвості інституційного забезпечення розвитку бюджетних відносин приділяється значна увага у працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Економічні перетворення та посилення процесів глобалізації зумовлюють розробку дієвих принципів та підходів до інституційної основи бюджетної стратегії, яка надасть можливість взаємоузгодити інституційні компоненти бюджетної системи, що визначають рівень динамічної збалансованості бюджетів різних рівнів, удосконалити бюджетну архітектуру з врахуванням динамічності соціальних та циклічності економічних процесів. Вагомими завданнями є розробка бюджетної стратегії з врахуванням інституційних принципів розвитку бюджетних відносин; удосконалення механізмів, інструментів та важелів бюджетної політики на довгострокову перспективу, спрямованих на забезпечення прискорення темпів економічного зростання та розвитку людського потенціалу [5].

Таким чином, бюджетна політика впливає на дієвість фінансово-економічних перетворень у системі державних фінансів, забезпечує фінансування структурної перебудови економіки, стимулювання розвитку її пріоритетних секторів, прискорює інтенсифікацію виробництва та рівень розвитку суспільства. Як багатогранний інструмент державного регулювання соціально-економічних процесів бюджетна стратегія визначає напрями розвитку складових фінансової політики, що надає можливість

для взаємоузгодження шляхів реалізації її завдань. Бюджетна політика сприяє ефективній реалізації інституційних фінансово-бюджетних інструментів, спрямованих на створення умов для забезпечення соціально-економічного розвитку країни з урахуванням динамічності та циклічності економічних процесів. Рівень дієвості інституційного забезпечення у бюджетній сфері залежить від обґрунтованості бюджетної стратегії. В умовах економічних перетворень вагомим завданням є удосконалення інституційного забезпечення розвитку бюджетних відносин та формування і реалізації бюджетної політики на довгострокову перспективу [3].

В умовах посилення глобалізації зростає роль бюджетної політики у соціально-економічних і суспільно-політичних процесах. Зазначене певною мірою впливає на уніфікацію національних принципів формування бюджетної архітектури, її удосконалення в напрямі посилення регулюючої та стимулюючої функції бюджетної політики. Поряд з цим, розвиток інституційних засад розробки бюджетної стратегії передбачає взаємоузгодженість дій фінансово-бюджетних інститутів, які виникли еволюційно та сформували бюджетний простір. Зважаючи на оцінку ефективності інституційного забезпечення у бюджетній сфері, важливим є врахування взаємозв'язків між складовими інституційного середовища; забезпечення скоординованості та адекватності бюджетних регулятивних заходів змінам економічного середовища; прозорості формування і виконання державного та місцевих бюджетів; підвищення рівня відповідальності органів державної влади і місцевого самоврядування за досягнення поставлених цілей. Дієвість інституційного забезпечення розвитку бюджетних відносин взаємопов'язана з динамічністю трансформаційних економічних процесів, впливом екзогенних факторів на вітчизняну економіку [1].

З метою забезпечення макроекономічної стабільності, прискорення темпів економічного зростання та розвитку людського потенціалу пріоритетним завданням є розробка бюджетної стратегії, яка надасть можливість для обґрунтованого формування доходів та видатків бюджету, планування дефіциту бюджету та джерел його фінансування, управління державним боргом, визначення оптимального рівня бюджетної централізації, міжбюджетного регулювання. При цьому посилення інтеграційних процесів актуалізує питання взаємоузгодження інструментів бюджетного регулю-

вання. Подальший розвиток системи планування та виконання бюджетів, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення бюджетного процесу щодо запровадження середньострокового планування, посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Одним з основних завдань бюджетного регулювання є упорядкування кількості бюджетних програм, складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні бюджетні періоди відповідно до напрямів розвитку галузі, підвищення якісного рівня розробки паспортів та інтегральної оцінки виконання бюджетних програм, підготовки бюджетних запитів, здійснення моніторингу бюджетної результативності.

Сутність державних фінансів полягає в фінансово-економічних відносинах, що виникають з приводу розподілу і перерозподілу сукупного суспільного продукту і частини національного багатства, пов'язаних з формуванням фінансових ресурсів держави та використанням їх для покриття витрат, необхідних для виконання державою і місцевими органами влади своїх завдань та функцій. Призначення бюджетного регулювання полягає в забезпеченні соціально-економічного розвитку держави та добробуту громадян за допомогою низки фінансових інституцій. Реалізація основної мети суспільного розвитку — створення умов для забезпечення гідного життя громадян передбачає в сфері державних фінансів досягнення збалансованості між соціальними зобов'язаннями органів державної влади та їх можливостями мобілізації фінансових ресурсів як на державному, так і на місцевому рівні [4].

Становлення бюджетних відносин відбувається внаслідок розвитку економіки, однак можливості використання бюджету в макроекономічному регулюванні пов'язані з умовами і результатами виробництва, рівнем розвитку економічних відносин. Бюджетна політика є адаптивним механізмом у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища з метою економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць. Бюджетну політику слід розглядати як чинник цілеспрямованого впливу відповідних інститутів держави на економічні та соціальні процеси країни щодо забезпечення макроекономічної рівноваги та створення відповідних умов для економічного зростання шляхом перероз-

поділу фінансових ресурсів між певними галузями та сферами суспільного розвитку. Метою бюджетної політики є забезпечення відповідного рівня соціально-економічного розвитку суспільства з урахуванням збалансованості державних фінансів, що реалізується через інститути бюджетного регулювання, державного фінансового контролю. Державне регулювання в сучасних умовах являє собою макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, спрямований на реалізацію стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Прогнозування бюджету є важливим інструментом державного регулювання економічних і соціальних процесів, оскільки обґрунтовує напрями використання бюджетних коштів у майбутньому з урахуванням визначених цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку держави на довгострокову перспективу [6].

Підвищення дієвості системи управління бюджетним процесом передбачає формування бюджетної політики на основі сталого, довгострокового підходу. Розробка бюджетної стратегії забезпечить визначення орієнтирів розвитку бюджетної системи, напрямів формування та шляхів реалізації бюджетної політики; встановлення балансу між власними та позиковими ресурсами; підвищення рівня обґрунтованості та дієвості рішень органів державного управління і місцевого самоврядування. Вагомим завданням при цьому є здійснення моніторингу процесу реалізації бюджетної стратегії, визначення умов, дотримання яких характеризує її ефективність, проведення дієвих фінансових перетворень шляхом використання обґрунтованих методів та інструментів бюджетної політики, спрямованих на отримання якісного суспільно-значимого кінцевого результату.

Основу бюджетної політики складають напрями і завдання, які визначають довгострокову перспективу формування і використання фінансових ресурсів державного та місцевих бюджетів; шляхи вирішення завдань, що впливають з особливостей суспільного розвитку країни та циклічності економічних процесів; динамічну збалансованість, стійкість та стабільність бюджетної системи. Досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни залежить від ступеня врахування в бюджетній стратегії тенденцій розвитку інституційного середовища фінансово-бюджетного простору, динаміки суспільного розвитку. Підвищення дієвості бюджетної політики та її взаємозв'язків з фінансовими інститутами на

сучасному етапі розвитку системи державних фінансів обумовлює необхідність поглиблення дослідження бюджетної архітектури, розробки концепції її інституціоналізації на основі обґрунтування оптимальних співвідношень бюджетних, податкових, соціальних, монетарних та державних боргових складових, що визначають бюджетний простір. Обґрунтованості податкового навантаження передбачає аналіз рівномірності та пропорційності його розподілу за регіонами, оцінку можливої зміни рівня податкового навантаження залежно від впливу екзогенних та ендемогенних факторів. Важливим при цьому є надійність прогнозів макроекономічних параметрів, оцінка ймовірності їх зміни, обґрунтовані прогнозні фінансово-економічні показники [2].

Раціональні управлінські рішення щодо використання бюджетних коштів доцільно приймати відповідно до результатів моніторингу й оцінки ефективності та результативності бюджетних програм з врахуванням ступеня їх обґрунтованості, виходячи зі стратегічного моделювання соціально-економічних процесів, середньострокового планування фінансового забезпечення бюджетних установ. Розвиток інституту місцевих фінансів передбачає створення стимулів для нарощення власної дохідної бази органами місцевого самоврядування; підвищення конкурентоспроможності територій та покращання інвестиційного клімату їх розвитку; зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування; підвищення взаємної відповідальності органів державного управління та місцевого самоврядування щодо формування та реалізації бюджетної політики; досягнення балансу з питань розподілу дохідних джерел та видаткових повноважень між бюджетами усіх рівнів; розвиток інструментів середньострокового планування місцевих бюджетів. Важливим завданням є удосконалення інструментів державного фінансового аудиту та контролю у бюджетному процесі шляхом здійснення системного аналізу та оцінки управління фінансовими ресурсами та активами держави; формування збалансованої структури органів державного фінансового аудиту з урахуванням чіткого розмежування їх повноважень та ефективної взаємодії. Особливого значення набуває вдосконалення системи середньо- та довгострокових бюджетних прогнозів, які надають можливість для прийняття обґрунтованих, раціональних рішень, оцінки їх наслідків у майбутньому. Досягненню стратегічних завдань бюджетної політики сприятиме розвиток інструментарію оцінки та моніторингу бюд-

жетних програм, що дозволить забезпечити взаємозв'язок між досягнутими результатами та використаним обсягом бюджетних коштів, визначити чинники, які надають можливість виконати бюджетну програму на необхідному рівні та досягти запланованих результативних показників, обґрунтувати напрями підвищення ефективності прийняття рішень органами державного управління, спрямованих на забезпечення ефективності та результативності використання бюджетних коштів.

В умовах обмеженості фінансових ресурсів вагомим завданням бюджетної стратегії є спрямування видатків на пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку країни, обґрунтування цілей, завдань та принципів бюджетної політики, узгодження фінансових можливостей бюджету щодо їх реалізації в межах бюджетних періодів. Динамічна трансформація економічної системи визначає необхідність збалансування бюджетів усіх рівнів з урахуванням циклічних коливань реального валового внутрішнього продукту, індексу споживчих цін, державного боргу, валютного курсу. Доцільним є формування бюджетної політики на основі засад, що передбачають стабільність, передбачуваність податкового регулювання, обмеження бюджетного дефіциту та державного боргу, формування бюджету з урахуванням прогнозу основних фінансово-економічних показників, що покладені в основу бюджетного планування. Важливим є встановлення зв'язку річного та середньострокового бюджетного планування, розвиток програмно-цільового методу бюджетування з врахуванням змін життєвого мінімуму, тарифів на енергоносії, інших показників, необхідних для планування видатків за бюджетними програмами, термін виконання яких більше одного року. Визначальним у цьому напрямі є підвищення ефективності бюджетних видатків, що відбуватиметься на основі визначення їх пріоритетності та оцінки ступеня досягнення очікуваних результатів. Важливим напрямом формування бюджетів направлених на забезпечення економічного розвитку країни є підтримка інноваційних та енергозберігаючих інвестиційних проектів, підвищення частки капітальних витрат у державному та приватному секторах економіки. З метою забезпечення стійкого економічного зростання, доцільним є визначення основних засад формування бюджетної політики в системі економічного розвитку країни, які полягають у поєднанні складових адаптивної інституційної архітектури бюджетної системи та інструментів фіскального регулювання,

оптимізації структури доходів і видатків бюджету, системи міжбюджетних відносин й середньострокового бюджетного планування та прогнозування, на основі встановлення взаємозв'язку між тенденціями фінансової глобалізації та пріоритетами державної фінансової політики. Перспективне прогнозування видатків бюджету є важливим інструментом державного регулювання економічних і соціальних процесів, оскільки обґрунтовує напрями використання бюджетних коштів у майбутньому з урахуванням визначених цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку держави на середньо- та довгострокову перспективу. Сучасний етап розвитку бюджетних відносин характеризується посиленням ролі бюджетних видатків у процесі регулювання соціально-економічного розвитку країни та територій. За останні роки здійснено відповідні заходи щодо посилення обґрунтованості планування видаткової частини бюджету, її впливу на економічне зростання та соціальний розвиток суспільства.

ВИСНОВКИ

Бюджетна політика виступає важливою складовою державного фінансового регулювання та ефективним інструментом реалізації економічної політики країни щодо забезпечення макроекономічної рівноваги в умовах інституційних перетворень. Метою бюджетного регулювання є створення відповідного суспільного середовища для стійкого економічного зростання та формування дієвих інституційних взаємовідносин щодо визначення пріоритетів здійснення бюджетної та податкової політики, вдосконалення методологічних засад бюджетного планування та прогнозування, розподілу та перерозподілу наявних фінансових ресурсів, здійснення дієвого контролю за їх використанням, реалізації основних завдань та стратегічних цілей суспільного розвитку. Важливим є адаптація бюджетної політики до тенденцій циклічного економічного розвитку, що передбачає формування сучасних фінансових інститутів, збалансування фіскального навантаження, утримання індикативних значень дефіциту бюджету та державного боргу при сприятливій інноваційній перебудові економіки. Основні напрями бюджетної політики мають формуватися із пріоритетів, які визначають дієвий інноваційний розвиток економіки, вагомим механізмом реалізації цього має стати бюджет розвитку. Доцільним є впровадження стратегічного планування у роботу головних розпорядників бюджетних коштів та складання ними

відповідних планів діяльності на поточний і наступні три бюджетні періоди, спрямовані на результат з метою посилення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за досягнення встановлених цілей, упорядкування і підвищення результативності та ефективності державних видатків. У сучасних умовах розвитку економіки доцільним є визначення відповідних інституційних засад бюджетної політики, підвищення результативності виконання бюджетних програм, посилення взаємозв'язку бюджетного планування та основних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, удосконалення системи управління державними фінансами з урахуванням необхідності забезпечення належного рівня соціальних стандартів, внутрішнього споживання, стимулювання економічної діяльності країни. Формування та здійснення бюджетної стратегії як складової державного регулювання суспільного розвитку має ґрунтуватися на підходах, спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, дієвості економічних перетворень. Досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни залежить від ступеня врахування в бюджетній політиці особливостей інституційного середовища, функціонування фінансово-економічних відносин, динаміки суспільного розвитку. Бюджетне стратегічне планування є одним з вагомих інструментів економічної політики держави, яке ґрунтується на визначенні параметрів формування доходів і видатків бюджету, дефіциту бюджету, управління державним боргом, здійсненні регулювання міжбюджетних відносин на перспективний період у взаємозв'язку з основними цілями і завданнями економічного і соціального розвитку держави. Доцільним є формування в країні відповідних інституційних умов для підвищення рівня ефективності бюджетних видатків та результативності бюджетного процесу. Формування бюджетної політики на середньострокову перспективу дозволяє визначати стратегічні цілі бюджетної політики, забезпечити прозорість і відкритість щодо досягнення соціально-економічних завдань протягом запланованого періоду, досягати реалістичних прогнозів доходів бюджету; встановлювати основні пріоритети у сфері бюджетних видатків, забезпечувати своєчасне корегування бюджетної політики, посилити державний фінансовий контроль за реалізацією цілей, встановлених основними напрямами бюджетної політики, відповідальність головних розпорядників бюджетних коштів за ефективністю використання бюджетних коштів.

Література:

1. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку: монографія / За ред. Л.В. Лисяк. — Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. — 396 с.

2. Державне фінансове регулювання економічних перетворень / І.Я. Чугунов, А.В. Павелко, Т.В. Канєва та ін.; за заг.ред. А.А. Мазаракі. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. — 376 с.

3. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. — 364 с.

4. Мярковський А.І. Стратегічні напрями розвитку системи управління державними фінансами / А.І. Мярковський // Фінанси України. — 2013. — № 8. — С. 7—18.

5. Самуельсон Пол Э., Нордхаус Вільям Д. Экономика. — 18-е издание / Пер. с англ. — М.: "И.Д. Вильямс", 2010. — 1360 с.

6. Чугунов І.Я. Бюджетні відносини в системі соціально-економічного розвитку країни / І.Я. Чугунов // Казна України. — 2014. — № 6. — С. 25—28.

7. Чугунов І.Я. Бюджетна система як інструмент регулювання економічного розвитку: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра екон. наук. 08.04.01 / І.Я. Чугунов. — К., Ін-т екон. прогнозування НАН України, 2003. — 37 с.

8. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни // Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. — 2016. — № 28/1. — С. 217—226.

References:

1. Lysiak, L.V. (2015), Biudzhetna skladova realizatsii dominantnykh napriamiv suspil'noho rozvytku [Budget component of the implementation of dominant areas of social development], DDFA, Dnipropetrovsk, Ukraine.

2. Chuhunov, I.Ya. Pavelko, A.V. and Kanieva, T.V. (2015), Derzhavne finansove rehuliuvannia ekonomichnykh peretvoren' [State financial regulation of economic transformations], Kyiv.-nats.torh.-ekon.un-t, Kyiv, Ukraine.

3. Makohon, V.D. (2018), Biudzhetna stratehiia derzhavy [Budget strategy of the state], Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine.

4. Miarkovs'kyj, A.I. (2013), "Strategic directions of development of the system of management of public finances", Finansy Ukrainy, vol. 8, pp. 7—18.

5. Samuel'son, P.E. and Nordkhaus, V.D. (2010), Ekonomika [Economy], Y.D. Vyl'iams, Moscow, Russia.

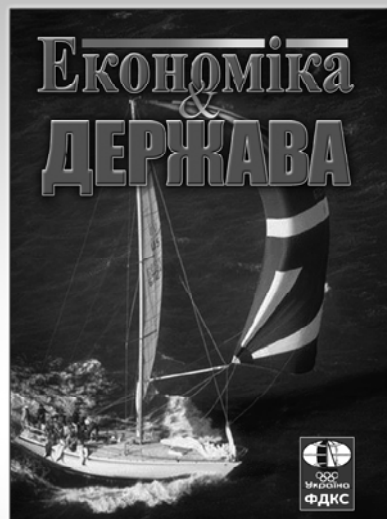
6. Chuhunov, I.Ya. (2014), "Budget relations in the system of socio-economic development of the country", Kazna Ukrainy, vol. 6, pp. 25—28.

7. Chuhunov, I.Ya. (2003), "Budget system as an instrument for economic development regulation", Ph.D. Thesis, Economy, In-t ekon. prohnouzuvannia NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

8. Chuhunov, I.Ya. and Ihnatiuk, I.M. (2016), "Formation of budget expenditures in the system of socio-economic development of the country", Ekonomichnyj visnyk universytetu. Pereiaslav-Khmel'nyts'kyj derzhavnyj universytet imeni Hryhoriia Skovody, vol. 28/1, pp. 217—226.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2019 р.

Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових

видань України з ЕКОНОМІКИ

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73

УДК 338.24:658.114

Н. А. Фролова,
здобувач кафедри менеджменту і адміністрування,
Український державний університет залізничного транспорту

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.3.71

АНТИКРИЗОВИЙ ПІДХІД ДО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

N. Frolova,
Competitor of a scientific degree, Department of Management and Administration,
Ukrainian State University of Railway Transport

CRISIS MANAGEMENT APPROACH TO STATE REGULATION OF SMALL AND MEDIUM ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Сьогоднішня ситуація макроекономічної нестабільності здійснює вагомий негативний вплив на функціонування вітчизняних підприємств та їх ділові очікування. Наразі суб'єкти малого та середнього підприємництва відчують наслідки падіння купівельної спроможності населення на внутрішньому ринку, зниження експортних можливостей для виходу на зовнішні товарні ринки, загострення проблеми збитковості підприємств і, відповідно, критичної нестачі власних фінансових ресурсів, обмеженість отримання кредитних коштів для забезпечення сталого розвитку тощо.

Встановлено, що в таких умовах вітчизняний сектор малого та середнього підприємництва потребує державної підтримки і пом'якшення регуляторної політики, яка провадиться у цій сфері, з метою подолання кризових явищ, що нині набули системного характеру. Автором запропоновано використання антикризового підходу до державного регулювання сфери малого та середнього підприємництва, що дозволить ідентифікувати ключові загрози їх розвитку, сформувати альтернативні сценарії подолання кризових явищ і забезпечити подальше завчасне запобігання їх виникнення.

Враховуючи кризові тенденції розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва і декларативний характер державної підтримки їх розвитку, розкрито пріоритетні вектори державного регулювання в цій сфері і важелі антикризової державної політики за такими напрямками, як інституційно-правовий, бюджетно-податковий, фінансово-інвестиційний, інституційно-інфраструктурний та інформаційно-консультативний.

Today, the development of the national economy is characterized by the deepening of crisis phenomena, which is reflected in the subsequent destruction of industrial potential and loss of production capacity, reducing the competitive advantages of domestic producers not only in the world but also in the national markets, increasing the level of the shadow economy and the loss of confidence of the business community to the government as a guarantor of the protection of the rights and interests of national enterprises, critical poverty of the population, reduction of its real income and purchasing power.

Macroeconomic instability has a significant negative impact on the functioning of domestic enterprises and their business expectations. Despite the increased tax and fiscal pressure, which affects the amount of contributions of small and medium-sized enterprises in the revenue side of the budget, small and medium-sized businesses do not feel the positive changes that should occur as a result of the implementation of strategic and program initiatives of state support for their development. Now small and medium-sized businesses feel the consequences of falling purchasing power of the population in the domestic market, reducing export opportunities to enter foreign commodity markets, the aggravation of the problem of loss of enterprises and, accordingly, the critical lack of own financial resources, the limited availability of credit to ensure sustainable development and the like.

It is established that in such circumstances, the domestic sector of small and medium-sized businesses requires state support and mitigation of regulatory policy, which is carried out in this area, in order to overcome the crisis, which has now acquired a systemic nature. The author proposes the use of anti-crisis approach to state regulation of small and medium-sized businesses, which will identify the key threats to their development, to form alternative scenarios to overcome the crisis and to ensure further early prevention of their occurrence.

Taking into account the crisis trends in the development of small and medium-sized businesses and the declarative nature of state support for their development, the priority vectors of state regulation in this area and the levers of anti-crisis state policy in such areas as institutional and legal, budget and fiscal, financial and investment, institutional and infrastructure, information and advisory.

Ключові слова: суб'єкти малого та середнього підприємництва, державне регулювання, антикризовий підхід, пріоритетні вектори антикризового регулювання, важелі антикризового регулювання.

Key words: small and medium-sized businesses, state regulation, anti-crisis approach, priority vectors of anti-crisis regulation, anti-crisis regulation levers.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогоднішні соціально-економічні тенденції та настрої, що домінують у бізнес-середовищі й суспільстві в цілому, дають підстави замис-

литися щодо доцільності окреслених стратегічних векторів економічного розвитку і ефективності обраних механізмів їх реалізації. Нині відбувається поглиблення кризових явищ, що

віддзеркалюється в подальшій руйнації промислового потенціалу і втраті виробничих потужностей, зниженні конкурентних переваг вітчизняних товаровиробників не тільки на світовому, але й на національному ринках, підвищенні рівня тіньової економіки і втраті довіри бізнес-спільноти до державної влади як гаранту захисту прав та інтересів національних підприємств, критичній бідності населення і зниженні його купівельної спроможності.

Загальноекономічні диспропорції здійснюють вагомий негативний вплив на функціонування вітчизняних бізнес-суб'єктів, зокрема малого та середнього підприємництва. Попри посилення податкового та фіскального тиску, що відображається на величині відрахувань малих та середніх підприємств до доходної частини бюджету, суб'єкти малого та середнього підприємництва не відчувають позитивних зрушень, які мали відбутися в результаті реалізації стратегічних та програмних ініціатив державної підтримки їх розвитку.

В умовах загострення кризового стану малих та середніх підприємств на державному рівні недостатньо провадити політику дерегуляції діяльності бізнес-суб'єктів задля покращення вітчизняного бізнес-середовища. Створення сприятливих умов функціонування суб'єктів малого та середнього бізнесу залежить від активної позиції держави і використання дієвих інструментів державної підтримки їх розвитку. Враховуючи збитковий характер діяльності малих та середніх підприємств і звуження можливостей для реалізації їх конкурентного потенціалу, більш ґрунтовного розгляду потребує антикризовий підхід до державного регулювання цієї сфери. Використання такого підходу дозволить ідентифікувати ключові загрози розвитку малого та середнього підприємництва з метою формування альтернативних варіантів їх подолання і подальшого завчасного запобігання виникнення кризових явищ.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання кризового становища вітчизняних підприємств, зокрема сектору малого та середнього бізнесу, викликає схвилювання багатьох вчених, що відображається в наукових публікаціях, присвячених пошуку шляхів подолання кризового становища як у національному, так і галузевому вимірах, зокрема таких вчених: О. Адамська, А. Бабич, В. Геєць, В. Дикань, О. Дикань, М. Корінь, М. Сушко, А. Толстова та ін. [1—13]. Проте на сьогодні є недостатньо

розглянутим питання використання антикризового підходу до державного регулювання у сфері малого та середнього підприємництва, що зумовило здійснення подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення пріоритетних напрямів і важелів антикризового державного регулювання малого та середнього підприємництва.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аналіз сьогочасної соціально-економічної ситуації дає зрозуміти, що діюча система державного управління виявилася нездатною забезпечувати досягнення поставлених цілей. Протягом тривалого часу відбувається лише поглиблення наболілих проблем, що підтверджується погіршенням низки індикаторів соціально-економічного становища країни: зниженням індексу фізичного обсягу ВВП (з 104,1% у 2010 р. до 102,5 % у 2017 р.), індексу промислової продукції (з 112,2 % до 99,9 %), обсягу експорту товарів (з 50744,3 млн дол. до 43266,6 млн дол.), індексу інвестиційної привабливості (з 3,4 до 3,03), рівня співвідношення загального державного боргу до ВВП (з 39,9 % до 71,8 %), рівня тіньового сектору в структурі економіки (з 39,2 % до 44,8 %), рівня безробіття (з 8,9 % до 9,9 %), індексу інфляції (з 109,1 % до 113,7 %) тощо [20].

Як наслідок, у результаті впливу дестабілізаційних факторів зовнішнього оточення спостерігається поступове руйнування підприємницького сектору, яке виражається, насамперед, у скороченні кількості суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема малого та середнього підприємництва (у 2017 р. відносно до 2010 р. на 17,2 % та 28,5 % відповідно), погіршенні їх фінансово-економічного становища (у 2017 р. фінансовим результатом діяльності малих підприємств є збиток, розмір якого склав 20971,9 млн грн), зменшенні чисельності зайнятих працівників у сфері підприємництва (на 20,2 % та 23,1 % відповідно) тощо [20].

Відсутність інституційних та структурних реформ визначають в якості найбільшої проблеми, що гальмує економічний розвиток країни в цілому та заважає здійснювати ефективну економічну політику зокрема. При цьому вчені зазначають, що в таких умовах Україна конче потребує глибокої соціально-економічної модернізації, яка означає вирішення трьох взаємопов'язаних проблем, а саме: модернізація

державної економічної політики, модернізація виробничо-технологічної бази економіки, модернізація системи соціального захисту населення. Інструментом такої модернізації є здійснення цілої низки реформ, спрямованих на запровадження найбільш ефективних принципів, механізмів та форматів управління соціально-економічними процесами [21].

Водночас особливий стан процесу функціонування та розвитку системи державно-владних структур і відносин, що характеризується загостренням внутрішньосистемних протиріч, розбалансованістю діяльності та є наслідком зниження результативності управлінського впливу на соціально-економічні процеси, свідчить про кризу державного управління [10].

Кризу державного управління варто розглядати як особливий переломний стан у розвитку і функціонуванні політичної системи суспільства, державно-владних структур, який характеризується нестабільністю, розбалансованістю діяльності політичних інститутів, зниженням рівня керованості соціально-економічними процесами, загостренням політичних конфліктів. В умовах кризи основним у державному управлінні є розробка антикризової програми оперативного реагування, впровадження в життя оптимальних процедур пошуку і узгодженого прийняття управлінських рішень на всіх рівнях, передбачення у цих процедурах реальних можливостей корегування помилок [17].

Посилання на те, що кризи перманентно властиві будь-якій системі, що розвивається, не повинні виправдовувати бездіяльність або недостатню ефективність діяльності органів державного управління в процесі виходу з криз або їх запобіганню [2]. Звичайно, процес функціонування і розвитку будь-якої соціально-економічної системи — це циклічна зміна стану системи від стабільного до кризового, причому криза порушує стійкість системи, виступаючи джерелом її оновлення. Проте слід враховувати, що кризи можуть протікати з різною мірою гостроти та стати руйнівними для соціально-економічної системи, що обумовлює значущість розробки і впровадження ефективних механізмів і методів антикризового управління соціально-економічними процесами [3].

У роботі [3] автором зазначено, що будь-які реформи приречені на невдачу, якщо не враховувати кризовий характер сучасного соціально-економічного та політичного становища України. Це потребує розробки антикризових технологій, спрямованих на усунення причин кризових явищ у системі державного управ-

ління, і в суспільстві загалом, на основі оптимізації взаємодії між громадянським суспільством, владою та бізнесом, де кожна сторона має свою зону відповідальності.

Приймаючи до уваги кризовий стан сектору малого та середнього підприємництва і національної економіки в цілому, а також наукові пропозиції розглянутих авторів, варто приділити увагу вивченню антикризового управління як ефективного інструменту подолання кризових явищ, які виникають у соціально-економічних системах.

У науковій літературі нині представлено низку підходів до визначення сутності антикризового управління та регулювання. Так, у загальному вигляді антикризове управління розглядається як об'єктивна потреба управління, орієнтованого на передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів, визначення заходів для зниження негативних наслідків кризи і використання її факторів для наступного розвитку [10].

Г. Курошева трактує антикризове управління як сукупність зовнішніх та внутрішніх впливів, що забезпечують на всіх стадіях життєвого циклу системи відновлення та стабілізацію її роботи чи запобігання гальмуванню темпів або обсягів, де існують слабкі ознаки кризового становища. Метою антикризового управління на думку автора є розробка та реалізація заходів, що направлені на нейтралізацію найбільш небезпечних шляхів, які приводять до кризового становища [11].

А. Лігоненко визначає антикризове управління як спеціальне, постійно організоване управління, націлене на найбільш оперативне виявлення ознак кризового стану та створення відповідних передумов для його своєчасного подолання з метою забезпечення відновлення життєздатності системи [12].

Вчені відзначають, що антикризове регулювання можна розглядати як на макро- та мезорівнях, так і на мікрорівні. При цьому зміст антикризового регулювання як макроекономічної категорії вбачають у заходах державної організаційно-економічної і нормативно-правової дії на підприємства та галузі на стадіях попередження, реагування і вивчення криз [14].

І. Ярова підкреслює вагомість антикризового управління в публічному секторі на місцевому рівні, яке пропонує розглядати як системну багатоаспектну діяльність місцевих органів влади і органів місцевого самоврядування з передбачення, запобігання, подолання криз на відповідних територіях і ліквідації їх наслідків з мінімізацією втрат і створенням максималь-

них можливостей для подальшого розвитку територій. Відповідно до авторської позиції таке управління, аби бути успішним, повинно реалізовуватися на засадах проактивної моделі, ідея якої полягає у превентивності дій і переході до антиципативного (профілактичного) менеджменту [19].

М.Ю. Сушко надає уточнення сутності поняття "антикризова політика держави" як генерального напрямку дій державної влади щодо передбачення або пом'якшення кризових явищ у соціальній, політичній або економічній сферах національної економіки, який включає в себе сукупність процедур, заходів, методів та інструментів для формування ефективних управлінських рішень державної влади [15]. Окрім цього, автор, досліджуючи питання антикризової державної політики у промисловій галузі, виділяє декілька її основних напрямів. По-перше, це стимулювання економічного розвитку, що автор вбачає в розробці заходів для розвитку промислових галузей економіки і покращенні механізмів стимулювання органів державної влади. По-друге, координація інфраструктурних інвестицій держави та інвестиційних стратегій розвитку, що передбачає розвиток інфраструктурної забезпеченості та створення умов для конкурентоспроможності економіки [16].

О. Адамська висловлює думку, що під державним антикризовим управлінням варто розуміти розробку і реалізацію комплексу заходів, спрямованих на управління в умовах вже існуючої кризи, а також на виведення держави з кризового стану, виявлення, прогнозування та попередження внутрішніх і зовнішніх загроз стабільності держави та її регіонів, а у разі їх настання — на мінімізацію негативних факторів [1].

Антикризове управління на практиці означає надання конфліктному процесу форми, що забезпечує мінімізацію невідворотних політичних, соціальних, економічних втрат. Технологія антикризового управління — це комплекс заходів, що послідовно здійснюються з метою запобігання кризі, її профілактики, подолання, зниження негативних наслідків. Вона ґрунтується на прогнозуванні кризових явищ як формі гіпотетичного відображення майбутнього, що розкриває сукупність впливу тих факторів, які в цей час впливають на розвиток об'єкта державного регулювання, і діагностуванні потенційних криз. Вирішальне значення для застосування конкретних технологій має цільова орієнтація органів державного управління [18].

Приймаючи до уваги наукові напрацювання з питань антикризового регулювання та управління, доцільно зазначити, що здебільшого вченими дані поняття розглядаються в розмірі мікроекономічної системи. Тільки деякі з науковців вивчають проблематику впровадження антикризового регулювання на мезо- та макрорівнях. У цьому контексті варто розглянути вітчизняну практику впровадження елементів антикризового державного управління.

Стосовно даного питання важливо підкреслити, що в значній мірі світова криза 2008 року дала поштовх розглядати антикризове управління більш глобально — на рівні національної та міжнародної економіки. Відтак на державному рівні було законодавчо закріплено використання антикризових заходів для подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та забезпечення поступального розвитку. Зокрема серед пріоритетних завдань визначено такі як: досягнення макроекономічної стабілізації; недопущення зниження рівня життя населення; сприяння розвитку підприємництва; стимулювання інвестиційної діяльності; підтримка реального сектору економіки [22]. Однак після прийняття програмного документу минуло десять років, але наголошені завдання так і не було належно вирішено.

Останні п'ять років активно обговорюється питання розробки і подальшої практичної реалізації антикризової програми розвитку національної економіки, створення якої є ініціативою Українського союзу промисловців та підприємців і Антикризової ради громадських організацій України. Результатом цих обговорень стала Антикризова програма спільних дій влади і бізнесу, яка спрямована на відновлення реального сектору економіки і прискорення промислового розвитку країни [23]. Попри необхідність прийняття і практичної реалізації програми, дане питання допоки не вирішено на законодавчому рівні.

Щодо державних ініціатив підтримки малого та середнього бізнесу варто розглянути декілька прикладів. По-перше, яскравим доказом "стимулюючого" впливу держави на діяльність вітчизняних малих та середніх підприємств є посилення фіскального тиску. Протягом останніх трьох років діяв мораторій на здійснення планових перевірок бізнес-суб'єктів, який у 2019 р. припиняє свою дію. Попри цей факт зафіксовано, що на 2018 р. було заплановано проведення 27171 комплексних перевірок підприємств. Нині Державною регуляторною службою України затверджено план комплексних перевірок на 2019 рік, згідно з яким перед-

бачається проведення більш ніж 30227 перевірок. Окрім цього представлена офіційна інформація про проведення 110497 запланованих та 627 позапланових перевірок [24]. Слід зазначити, що в 2018 р. відбулася хвиля перевірок суб'єктів малого підприємництва, зокрема мікропідприємництва, які закінчувалися застосуванням штрафних санкцій до бізнес-суб'єктів. Загалом контролюючі органи знаходять порушення в 70 % перевірок бізнесу, штрафи і санкції застосовуються в 40 % випадків [25].

Попри скорочення кількості суб'єктів підприємницького сектору, кількість перевірок постійно зростає. Хоча державною владою неодноразово наголошувалося про переведення державного контролю бізнесу на ризик-орієнтований підхід, що передбачає проведення перевірки відповідними органами об'єктивних ризиків від бізнес-діяльності, і в подальшому здійснення перевірки найбільш ризикованих суб'єктів. Розробники проекту наполягали на доцільності використання такого підходу, що спрямований на дерегуляцію та спрощення ведення бізнесу в країні [26]. З урахуванням нових критеріїв при низькому ступені ризику у бізнесу перевірка буде проходити раз на п'ять років, при високому — не частіше одного разу на два роки [27]. Поки що в поточному плані перевірок на 2019 р. містять підприємства як з високим, так і середнім та незначним ризиком.

Іншим прикладом є державна ініціатива щодо покращення доступу суб'єктів малого та середнього підприємництва до кредитних ресурсів. Варто зазначити, що в 2017 р. питома вага кредитних коштів у загальному обсязі фінансування капітальних інвестицій склала 5,3% (у 2010 р. — 13,7 %) [28]. Станом на кінець листопада 2018 р. відповідний показник досяг рівня 7,0 % [28], що дозволяє зробити висновки про обмежений характер використання кредитних коштів підприємствами як джерела фінансування їх діяльності. Офіційна статистика кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва наразі налічує дані досить короткого часового періоду. Так, станом на кінець листопада 2017 р. загальний обсяг кредитних ресурсів, наданих нефінансовим суб'єктам малого та середнього підприємництва, склав 317,0 млрд грн, з яких близько 50 % мають короткостроковий характер. За аналогічний період 2018 р. значення показника досягло рівня 325,9 млрд грн [28]. Тобто банківські та інші фінансово-кредитні установи, оцінюючи кредитний ризик суб'єктів малого та середнього підприємництва, досить часто відмовля-

ють їм у видачі кредитів. Серед причин відмов у кредиті виділяють такі як [4]: недостатньо стійкий стан підприємства як позичальника; рівень ліквідності застави; високе фінансове навантаження на позичальника; невідповідність мети кредиту необхідним параметрам тощо. Підприємства, у свою чергу, відмічають недостатній обсяг та високі ставки кредитних ресурсів. Середньооблікова відсоткова ставка за кредитами, виданими суб'єктам малого та середнього підприємництва, станом на кінець листопада 2017 р. складала 19,2 % та 16,6 % відповідно, в аналогічний період 2018 р. — 20,0% та 19,8 % відповідно [28]. Проте такі кредитні ставки є завищеними для вітчизняних суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Враховуючи кризові тенденції розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва і декларативний характер державної підтримки їх розвитку, доцільно визначити пріоритетні вектори державного регулювання в цій сфері і важелі антикризової державної політики, спрямованої на подолання стагнації підприємницького сектору за рахунок ідентифікації ключових загроз розвитку малих та середніх підприємств і мінімізації їх негативного впливу на діяльність останніх. Задля вирішення цього завдання, нами визначено такі пріоритетні вектори впливу держави на розвиток малого та середнього підприємництва: інституційно-правовий, бюджетно-податковий, фінансово-інвестиційний, інституційно-інфраструктурний та інформаційно-консультативний вектори.

Серед важелів інституційно-правового вектору державного регулювання у сфері МСП, що мають антикризовий характер, доцільно виділити такі: перегляд діючої нормативно-правової бази у сфері МСП; дотримання принципів узгодженості, передбачуваності та послідовності при реалізації державної регуляторної політики у сфері МСП; завчасне оприлюднення регуляторних актів і проведення громадської експертизи до їх прийняття; відстеження результативності регуляторних актів і визначення їх впливу на суб'єкти МСП тощо.

До важелів бюджетно-податкового державного регулювання у сфері МСП варто віднести такі основні з них: забезпечення належного рівня фінансування стратегічних та програмних ініціатив розвитку суб'єктів МСП на державному і місцевому рівнях; розробка та реалізація проектів щодо активізації інноваційної діяльності суб'єктів МСП; мінімізація податкового та фіскального тиску на суб'єкти МСП у період загострення кризових ситуацій

у цій сфері; введення практики публічного звітування щодо ефективності реалізації державних програм підтримки розвитку суб'єктів МСП тощо.

Антикризовими важелями фінансово-інвестиційного вектору державного регулювання у сфері МСП є такі як: розширення доступу малих та середніх підприємств до кредитних ресурсів, зокрема довгострокового характеру; мінімізація середньої відсоткової ставки за кредитами; зниження вимог банківських та фінансово-кредитних установ до підприємств як позичальників кредитних коштів; ініціювання державою процесів цільового субсидіювання і державного кредитування; використання кредитно-гарантійного механізму мікрокредитування суб'єктів МСП; залучення малих та середніх підприємств до виконання державних замовлень тощо.

Важелі інституційно-інфраструктурного державного регулювання у сфері МСП антикризового спрямування включають: уточнення і чітке розподілення функцій державних інституцій підтримки розвитку суб'єктів МСП; оцінка результативності функціонування інфраструктурних об'єктів в аспекті стимулювання розвитку суб'єктів МСП; оптимізація рівня інституційно-інфраструктурного забезпечення розвитку суб'єктів МСП; державна підтримка суб'єктів науково-дослідного сектору; розбудова інфраструктурних об'єктів забезпечення трансферу технологій тощо.

Інформаційно-консультативними важелями антикризового державного регулювання у сфері МСП є: проведення інформаційно-консультативних заходів з питань юридичного супроводження, ведення бухгалтерського та податкового обліку; розробка державних програм навчання основам ведення підприємницької діяльності; забезпечення популяризації культури підприємництва; організація міжнародних конференцій, бізнес-форумів, семінарів з метою обговорення назрілих проблем у сфері розвитку МСП і пошуку шляхів їх вирішення тощо.

ВИСНОВОК

Підводячи підсумки проведеного дослідження, слід зазначити, що сьогочасний стан розвитку національної економіки характеризується поглибленням стагнаційних та деструктивних процесів, які здійснюють вагомий негативний вплив на функціонування вітчизняних суб'єктів господарювання, зокрема малого та середнього підприємництва. Встановлено, що подолання кризових явищ у сфері малого та середнього підприємництва в значній мірі залежить від активної державної підтримки і по-

м'якшення регуляторної політики. Запропоновано використання антикризового підходу до державного регулювання сфери малого та середнього підприємництва, що дозволить ідентифікувати ключові загрози їх розвитку, сформувати альтернативні сценарії подолання кризових явищ і забезпечити подальше завчасне запобігання їх виникнення. Розкрито пріоритетні вектори та важелі антикризового державного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва.

Література:

1. Адамська О. Антикризове управління в контексті реагування на регіональні виклики: теоретико-методологічний аспект // Ефективність державного управління. — 2018. — Вип. 2 (55). — Ч. 1. — С. 30–38.
2. Бабич А.О. Формування концепції державного антикризового управління в Україні / / Державне будівництво. — 2009. — № 1. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2009-1/index.html>
3. Безверхнюк Т.М., Сенча І.А., Сивак Т.В. Державний механізм антикризового управління на засадах проектного підходу: обґрунтування проектного поля // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. — 2014. — Вип. 2. — С. 23–29.
4. Волкова Н.І., Свірідова К.Д. Аналіз проблем кредитування малого та середнього бізнесу в сучасних економічних умовах // Фінанси, облік, банки. — 2017. — № 1 (22). — С. 55–62.
5. Геець В.М. Особливості взаємозв'язку економічних і політичних передумов реконструктивного розвитку економіки України // Економіка України. — 2016. — № 12 (661). — С. 3–21.
6. Геець В.М. Чому знову настав час починати спочатку? // Економіка України. — 2017. — № 5–6 (666–667). — С. 31–38.
7. Дикань В.Л., Корінь М.В. Державне регулювання промислового розвитку України // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2018. — № 61. — С. 9–19.
8. Дикань В.Л., Толстова А.В. Розвиток економіки України на основі принципу рівноправності відносин держави, бізнесу та суспільства // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2018. — № 63. — С. 9–19.
9. Дикань О.В. Розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2017. — № 57. — С. 58–66.
10. Костецька Л. М. Антикризовий менедж-

мент у державному управлінні // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія "Державне управління". — 2016. — № 4. — С. 87—92.

11. Курошева Г.М. Теория антикризисного управления предприятием: учеб. пособ. — СПб.: Речь, 2002. — 372 с.

12. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: монографія. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. — 579 с.

13. Обруч Г.В., Іванюта Б.А., Журавльов К.В. Проблеми і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2018. — № 61. — С. 53—62.

14. Ортіна Г.В. Стратегія антикризового регулювання реального сектору економіки // Економіка та держава. — 2015. — № 8. — С. 13—16.

15. Сушко М.—Ю. Важелі антикризової політики держави у сфері розвитку галузі промисловості України: дис. канд. екон. наук: 08.00.03 / М.Ю. Сушко // Класичний приватний університет. — Запоріжжя, 2017. — 202 с.

16. Сушко М. Ю. Напрями, форми та інструменти забезпечення антикризової державної політики у промисловості // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. — 2016. — Вип. 1 (13). — С. 164—172.

17. Ткачова Н.М. Розробка ефективного державного механізму антикризового управління // Інвестиції: практика та досвід. — 2015. — № 8. — С. 124—126.

18. Шарий В.І. Державне антикризове управління: технологічний процес // Актуальні проблеми державного управління. — Одеса: Вид-во ОРІДУ УАДУ, 2003. — Вип. 2. — С. 171—182.

19. Ярова І.В. Особливості антикризового управління в публічному секторі // Державне управління та місцеве самоврядування. — 2013. — Вип. 1. — С. 138—145.

20. Статистична інформація // Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

21. Антикризова політика в світі та Україні: порівняльна оцінка заходів та економічних ефектів: аналітична доповідь (Київ, грудень 2009 року). URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2009/2009_19_Anticrizova%20politika/Project%20output/2009_19_ukr.pdf

22. Програма діяльності Кабінету Міністрів України "Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний роз-

виток": Постанова Кабінету Міністрів України № 1107 від 20 грудня 2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005120-08>

23. Антикризова програма спільних дій влади і бізнесу // Вісник УСПП: бюлетень Українського союзу промисловців і підприємців. — 2015. — № 7 (43). URL: <https://uspp.ua/visnuk-2015/%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B4.pdf>

24. Інспекційний портал. Пілотний модуль системи заходів державного нагляду (контролю) для запуску ІАС. URL: <https://inspections.gov.ua/>

25. 40 % всіх перевірок бізнесу закінчується штрафами // Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/11/21/642850/>

26. Кабмін прийняв рішення, яке полегшить життя бізнесу. URL: <https://ukr.segodaya.ua/economics/business/kabmin-prinyal-reshenie-kotoroe-oblegchit-zhizn-biznesu-1137143.html>

27. Кабмін затвердив нові критерії визначення ризиків для перевірок бізнесу. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/437655/kabmin-zatverdyl-novi-kryteriyi-vyznachennya-ryzykiv-dlya-perevirok-biznesu>

28. Грошово-кредитна та фінансова статистика // Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1

References:

1. Adams'ka, O. (2018), "Crisis management in the context of response to regional challenges: theoretical and methodological aspect", *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnia*, vol. 2 (55), no. 1, pp. 30—38.

2. Babych, A. O. (2019), "Formation of the concept of state anti-crisis management in Ukraine", *Derzhavne budivnytstvo*, [Online], vol. 1, available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2009-1/index.html> (Accessed 30 Dec 2018).

3. Bezverkhniuk, T. M. Sencha, I. A. and Syvak, T. V. (2014), "State mechanism of crisis management based on the project approach: justification of the project field", *Visnyk Natsional'noho universytetu tsyvil'noho zakhystu Ukrainy. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, vol. 2, pp. 23—29.

4. Volkova, N. I. and Sviridova, K. D. (2017), "Analysis of the problems of lending to small and medium-sized businesses in modern economic conditions", *Finansy, oblik, banky*, vol. 1 (22), pp. 55—62.

5. Heiets', V. M. (2016), "Features of interrelation of economic and political preconditions of

reconstructive development of economy of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 12 (661), pp. 3—21.

6. Heiets', V. M. (2017), "Why is it time to start over again?", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 5—6 (666—667), pp. 31—38.

7. Dykan', V. L. and Korin', M. V. (2018), "State regulation of industrial development of Ukraine", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 61, pp. 9—19.

8. Dykan', V. L. Tolstova, A. V. (2018), "Development of the economy of Ukraine on the basis of the principle of equality of relations between the state, business and society", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 63, pp. 9—19.

9. Dykan', O. V. (2017), "Small business development in Ukraine: problems and ways of providing", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 57, pp. 58—66.

10. Kostets'ka, L. M. (2016), "Crisis management in public administration", *Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Serii: Derzhavne upravlinnia*, vol. 4, pp. 87—92.

11. Kurosheva, G. M. (2002), *Teoriya antykrizisnogo upravleniya predpriyatiem* [Theory of crisis management], Rech', St. Petersburg, Russia.

12. Lihonenko, L. O. (2001), *Antykrizove upravlinnia pidpriemstvom: teoretyko-metodolohichni zasady ta praktychnyj instrumentarij* [Anti-crisis enterprise management: theoretical and methodological foundations and practical tools], KNUTE, Kyiv, Ukraine.

13. Obruch, H.V. Ivaniuta, B.L. and Zhuravlov, K.V. (2018), "Problems and prospects of development of small and medium-sized businesses in Ukraine", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 61, pp. 53—62.

14. Ortina, H. V. (2015), "Strategy of anti-crisis regulation of the real sector of the economy", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 8, pp. 13—16.

15. Sushko, M. Yu. (2017), "Levers of anti-crisis policy of the state in the sphere of development of industry of Ukraine", PhD thesis, Economics and management of national economy, Classic Private University, Zaporizhia, Ukraine.

16. Sushko, M. Yu. (2016), "Directions, forms and tools of anti-crisis state policy in industry", *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noi vlasnosti*, vol. 1 (13), pp. 164—172.

17. Tkachova, N. M. (2015), "Development of an effective state mechanism of crisis management", *Investysii: praktyka ta dosvid*, vol. 8, pp. 124—126.

18. Sharyj, V. I. (2003), "State anti-crisis management: technological process", *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia*, vol. 2, pp. 171—182.

19. Yarova, I. V. (2013), "Features of crisis management in the public sector", *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, vol. 1, pp. 138—145.

20. Official website Of the State Statistics Service of Ukraine (2018), "Statistical information", available at: URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 30 Dec 2018).

21. Institute for Economic Research and Policy Consulting (2009), "Anti-crisis policy in the world and Ukraine: comparative assessment of measures and economic effects", available at: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2009/2009_19_Anticryzova%20politika/Project%20output/2009_19_ukr.pdf (Accessed 30 Dec 2018).

22. Cabinet of Ministers of Ukraine (2008), Program "Overcoming the impact of the global financial and economic crisis and progressive development", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005120-08> (Accessed 30 Dec 2018).

23. Ukrainian League of Industrialists and Entrepreneurs (2015), "Anti-crisis program of joint actions of government and business", *Visnyk USPP: biuleten' Ukrain'skoho soizu promyslovtsiv i pidpriemstiv*, vol. 7 (43), available at: <https://uspp.ua/viisnyk2015/%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B4.pdf> (Accessed 30 Dec 2018).

24. Inspection portal (2018), "Pilot module of the system of state supervision (control) measures for the launch of IAS", available at: <https://inspections.gov.ua/> (Accessed 30 Dec 2018).

25. *Ekonomichna pravda* (2018), "40 % of all business inspections end in fines", *Ekonomichna pravda*, available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/11/21/642850/> (Accessed 30 Dec 2018).

26. *segodnya.ua* (2018), "The Cabinet of Ministers made a decision that will make life easier for business", available at: <https://ukr.segodnya.ua/economics/business/kabmin-prinyal-reshenie-kotoroe-oblegchit-zhizn-biznesu-1137143.html> (Accessed 30 Dec 2018).

27. *finance.ua* (2018), "The Cabinet of Ministers approved new risk criteria for business audits", available at: <https://news.finance.ua/ua/news/-/437655/kabmin-zatverdyl-novi-kryteriyi-vyznachennya-ryzykiv-dlya-perevirok-biznesu> (Accessed 30 Dec 2018).

28. Official website of the National Bank of Ukraine (2018), "Monetary and financial statistics", available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=-44578#1 (Accessed 30 Dec 2018).

Стаття надійшла до редакції 22.01.2019 р.

УДК 332.155:35.078.5:338.436

А. М. Галайко,
аспірант кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.3.79

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

A. Halaiko,
Postgraduate Student at the Department of finance, money and credit
Ivan Franko National University of Lviv

EVALUATION OF EFFICIENCY OF STATE FINANCIAL SUPPORT OF DEVELOPMENT OF AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX

Статтю присвячено оцінці ефективності державної фінансової підтримки розвитку агропромислового комплексу. Розглянуто можливі методи для проведення оцінки ефективності бюджетної підтримки розвитку агропромислових підприємств. Визначено оптимальні методи для проведення оцінки ефективності бюджетної підтримки розвитку агропромислових суб'єктів господарювання. Встановлено фінансові показники діяльності агропромислових підприємств. Визначено додаткові фінансові показники діяльності підприємств агропромислового комплексу. Враховано інфляційні процеси для визначення ефективності бюджетного фінансування розвитку агропромислових суб'єктів господарювання. Побудовано регресійну модель впливу бюджетної підтримки підприємств агропромислового комплексу на їх фінансові показники діяльності. Охарактеризовано пряму і обернену залежність між бюджетною підтримкою агропромислових підприємств та обсягом платежів до державного бюджету у вигляді податків на продукти. Побудовано регресійну модель впливу фінансової підтримки агропромислового комплексу на платежі до державного бюджету у вигляді податків на продукти. Розраховано кількісні значення витрат і вигод від збільшення та зменшення державної фінансової підтримки агропромислових підприємств. Встановлено, що державний бюджет втратить невелику кількість фінансових ресурсів при збільшенні підтримки агропромислового комплексу, а також заощадить невеликий обсяг фінансових ресурсів при зменшенні підтримки агропромислових підприємств. Пояснено тенденцію зростання фінансових показників діяльності агропромислових суб'єктів господарювання і тенденцію зниження їх державної фінансової підтримки. Визначено кореляцію між фінансовими показниками діяльності агропромислових суб'єктів господарювання за опосередкованого впливу на них державної підтримки. Узагальнено і систематизовано необхідність та ефективність зростання державної фінансової підтримки агропромислових підприємств. Запропоновано світовий досвід бюджетного фінансування підприємств агропромислового комплексу.

This article focuses on an estimation of an efficiency of a state financial support of development of an agro-industrial complex. Possible methods for carrying out of the estimation of effectiveness of the budget support of development of agro-industrial enterprises were considered. Optimal methods for realization of the estimation of efficiency of the budget support of development of the agro-industrial economic entities were determined. Financial indicators of activity of the agro-industrial enterprises were established. Additional of financial indicators of activity of enterprises of the agro-

industrial complex were determined. Factors that influence on formation of net profit of the enterprises of the agro-industrial complex were established. Inflation processes for determine the effectiveness of the budget financing of development of the agro-industrial economic entities were took into account. A regressive model of influence of the budget support of the enterprises of the agro-industrial complex on their financial indicators of activity was constructed. Direct and inverse dependence between the budget support of the agro-industrial enterprises and volume of payments to state budget in form of taxes on products were characterized. The regressive model of influence of the financial support for the agro-industrial complex on payments to the state budget in form of taxes on products was constructed. Quantitative values of costs and benefits from increasing and decreasing the state financial support of the agro-industrial enterprises were calculated. It is established that state budget will lose small amount of financial resources at presence increase support of the agro-industrial complex as well as it will save small amount of the financial resource at presence decrease support of the agro-industrial enterprises. Tendency of increase of financial indicators of activity of the agro-industrial economic entities and trend of decrease the state financial support to them was explained. Correlation between financial indicators of activity of the agro-industrial economic entities with indirect influence of the state support on them was determined. Necessity and efficiency of increase of the state financial support of the agro-industrial enterprises were generalized and systematized. World experience of the budget financing of the enterprises of the agro-industrial complex was offered.

Ключові слова: бюджетна підтримка, агропромисловий комплекс, агропромислове підприємство, ефективність, фінансові ресурси.

Key words: budget support, agro-industrial complex, agro-industrial enterprise, efficiency, financial resources.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Фінансова підтримка розвитку агропромислового комплексу (далі — АПК) в Україні має актуальне значення тому, що вона забезпечує ефективний розвиток суб'єктів господарювання відповідної галузі, які є основними елементами ринкової економіки. Відповідно до того, особливо важливого значення набуває визначення ефективності бюджетної підтримки агропромислових підприємств, що зумовлено необхідністю оцінювання поведінки фінансових показників їх діяльності та раціональним використанням бюджетних ресурсів. У цій роботі буде зроблено акцент на оцінці впливу державної фінансової підтримки підприємств АПК разом з іншими факторами на їх фінансові показники діяльності. Також буде визначено недоліки бюджетної підтримки розвитку агропромислового комплексу, а також напрямки їх розв'язання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Проблемам проведення оцінки ефективності державної фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу, зокрема її методиці приділяється значна увага.

Доцільно виокремити плідну працю видатних українських вчених, серед яких: Алейнікова О.В., Шолойко А.С., Мельник Т.М., Головачова О.С., Криленко В.І. та багато інших. Попри численні дослідження в цій галузі, за умов динамічних змін економічної ситуації, необхідно систематизувати і узагальнити ефективність державної підтримки розвитку АПК, а саме вплив бюджетної підтримки на фінансові показники діяльності агропромислових підприємств і сформулювати практичні рекомендації, які дадуть можливість державі опти-

мально проводити фінансову підтримку агропромислових підприємств.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Цілями роботи є оцінка впливу бюджетного фінансування підприємств АПК на їх фінансові показники діяльності, визначення недоліків державної підтримки та надання рекомендації щодо їх усунення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

На сьогоднішній час існують різні підходи для визначення ефективності державної підтримки АПК. Шолойко А.С. виділяє кілька підходів до оцінки ефективності бюджетної підтримки суб'єктів господарювання АПК. Серед них є методологічний підхід до визначення ефективності державної фінансової підтримки, який полягає у встановленні зв'язку між розмірами підтримки і зростанням дохідності агропромислового виробництва [19, с.122].

В основному ефективність державної підтримки за автором Шолойком А.С. визначається за допомогою регресійних моделей, які дають можливість визначати вплив державної підтримки на результати виробництва в взаємозв'язку із основними ресурсними чинниками. Також за допомогою цих моделей можна визначати вплив державної підтримки на сукупну продуктивність факторів виробництва, яка визначає відношення між агрегованим використанням ресурсів і агрегованим випуском продукції. Для конкурентоспроможності важливо наскільки ефективно відбувається перетворення на продукцію всіх ресурсів з врахуванням державної підтримки, а не кожний ресурс окремо [19, с. 122—123].

Суть наступного методологічного підходу також за автором Шолойком А.С. полягає в застосуванні програмно-цільового методу бюджетного фінансування. В загальному вимірі ефективність державної підтримки за бюджетними програмами можна оцінювати через приріст прибутковості і дохідності. Тоді ефективність кожної бюджетної програми державної підтримки повинна базуватися на визначенні рівня досягнення планових результативних показників, які зафіксовані в паспорті бюджетної програми [19, с. 123]:

1) показники затрат, котрі визначають обсяги і структуру ресурсів, що забезпечують виконання бюджетної програми і характеризують структуру витрат бюджетної програми;

2) показники продукту, котрі застосовуються для здійснення оцінки досягнення поставлених цілей;

3) показники якості, що розраховуються як відношення обсягу вироблених товарів до їх вартості в грошовому чи людському вимірі.

Мельник Т.М. і Головачова О.С. наводять сукупну підтримку сільського господарства (СПСГ) для оцінки ефективності фінансової підтримки аграрного сектору економіки. Цей показник визначається за формулою:

$$СПСГ = ППВ + \sum_{i=1}^n C + \sum_{i=1}^n T + 3ЗП \quad (1),$$

де СПСГ — сукупна підтримка сільського господарства, ППВ — показник підтримки виробників, С, Т — державні субсидії і податки сільськогосподарським виробникам, 3ЗП — загальна підтримка послуг в сільському господарстві [6, с. 172].

У свою чергу, рівень підтримки сільгоспвиробників визначається за наступною формулою

$$ППВ = \sum_{i=1}^n (C_{ai} - C_{ni}) * K_{ai} + \sum_{i=1}^n C \quad (2),$$

де C_{vi} — ціна і-го виду сільгосппродукції, що одержана виробниками, C_{pi} — прикордонна ціна і-го виду сільгосппродукції, яка перерахована у національній валюті, K_{vi} — обсяг виробництва і-го виду аграрної продукції.

Криленко В.І. виділяє два основні підходи до оцінки державної фінансової підтримки сільського господарства: кількісна оцінка рівня державної фінансової підтримки (ефективність в сенсі продуктивності та результативності) та оцінка ефективності державного регулювання у плані її дієвості. Для кількісної оцінки рівня державного втручання у аграрну галузь пропонується ряд показників. Загальні принципи відповідних оцінок подібні. За допомогою еквіваленту субсидування виробників розраховують величину трансфертів, які направляються сільськогосподарським виробникам від споживачів їх продукції та платників податків у результаті реалізації заходів в рамках аграрної політики. Цей показник виражається в процентах та дорівнює частці сумарної величини цих трансфертів у валовому доході сільськогосподарських підприємств. Агрегований розмір підтримки є тільки модифікованим варіантом еквіваленту субсидування виробників, який визнаний основним в розрахунках Світової організації торгівлі [5].

Методи, що висвітлені в працях авторів Криленко В.І., Мельник Т.М. і Головачова О.С. не підходять для оцінки ефективності державної

Таблиця 1. Розрахунок обсягів податку на прибуток і податків на продукти сільського, лісового і рибного господарств

Роки	Чистий прибуток (млн грн)	Фінансові результати діяльності до оподаткування (млн грн)	Податок на прибуток (млн грн)	Валовий внутрішній продукт (млн грн.)	Валова додана вартість (млн грн)	Податки на продукти (млн грн)
2005	3500,7	3702,4	201,7	94801	40542	54259
2006	2478,2	2731,8	253,6	98410	41006	57404
2007	6916,5	7624,2	707,7	113149	47417	65732
2008	5789,2	6041,8	252,6	154445	64297	90148
2009	7584,8	7647,4	62,6	157867	65758	92109
2010	17170,5	17291,8	121,3	195390	82948	112442
2011	25341,3	25565,9	224,6	261331	109961	151370
2012	26787,2	26992,7	205,5	269983	113245	156738
2013	14984,5	15147,3	162,8	315546	132354	183192
2014	21481,3	21677,4	196,1	381227	161145	220082
2015	102849,1	103137,6	288,5	558788	239806	318982
2016	90613,2	91109,5	496,3	655569	279701	375868

Джерело: сформовано за даними [3, с. 37, 115; 15, с. 25; 16, с.75; 17; 18; власні розрахунки].

фінансової підтримки агропромислового комплексу, тому що вони охоплюють лише сільське господарство, а агропромисловий комплекс включає не тільки сільське господарство, а й лісове господарство, харчову і борошно-мелу промисловість, галузі легкої промисловості, що здійснюють первинну переробку сільськогосподарської сировини. Оцінка результативності державної підтримки за програмно-цільовим методом також не підходить, тому що вона передбачає оцінювання ефективності кожної окремої бюджетної програми. В цій роботі здійснюватиметься оцінка ефективності державної фінансової підтримки агропромислового комплексу в цілому.

Для оцінки ефективності державної підтримки АПК використовуватимуться регресійна модель і методологічний підхід, що базується на встановленні зв'язку між обсягами державної підтримки та зростанням дохідності виробництва, які висвітлені в роботі Шолойко А.С. За методологічним підходом буде проведена порівняльна характеристика обсягів використання державних фінансів на підтримку підприємств АПК і фінансові результати їх

діяльності. Регресійна модель може використовуватись як для оцінки ефективності фінансової підтримки сільського господарства, так і для оцінки ефективності бюджетної підтримки агропромислового комплексу загалом. Відповідний підхід дасть можливість визначити вплив фінансової підтримки АПК на фінансові показники діяльності суб'єктів господарювання цієї галузі. За допомогою цього методу буде визначено вплив державної фінансової підтримки на чистий прибуток. На чистий прибуток також будуть впливати такі фактори, як: витрати, обсяг реалізованої продукції, обсяг виробленої продукції, податок на прибуток, податки на продукти. Також буде врахована кореляція між факторними ознаками, що впливають на чистий прибуток агропромислових підприємств. Податки на продукти — це податки, що справляються пропорційно вартості чи кількості товарів та послуг, вироблених, реалізованих чи імпортованих виробничою одиницею-резидентом. До таких податків відносять податок на додану вартість, акцизний збір, податок на рекламу, імпорتنі і експортні мита, єдиний податок на підприємницьку діяльність, збір

Таблиця 2. Фінансові показники діяльності сільського, лісового і рибного господарств

Роки	Чистий прибуток (млн грн)	Витрати (млн грн)	Обсяг реалізованої продукції (млн грн)	Обсяг виробленої продукції (млн грн)	Податок на прибуток (млн грн)	Державна фінансова підтримка АПК (млн грн)	Податки на продукти (млн грн)
2005	3500,7	26203,2	26870	95520	201,7	5175,1	54259
2006	2478,2	30455,1	31203,8	99154	253,6	7332,0	57404
2007	6916,5	36089,5	39085,9	114031	707,7	8235,1	65732
2008	5789,2	79385,2	51811,2	157208	252,6	12161,7	90148
2009	7584,8	92944,3	81872	159187	62,6	6365,2	92109
2010	17170,5	106532,9	97793,5	189373	121,3	5754,5	112442
2011	25341,3	140638,5	128851,8	253485	224,6	8011,8	151370
2012	26787,2	172387	160547,7	261707	205,5	8005,5	156738
2013	14984,5	187634	163087,7	306998	162,8	8721,2	183192
2014	21481,3	240726,5	214972,5	381227	196,1	5501,3	220082
2015	102849,1	348159,3	366966,4	558788	288,5	2123,7	318982
2016	90613,2	366297,7	402597,4	655569	496,3	2188,8	375868

Джерело: сформовано за даними [2; 3, с. 37, 89, 92; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 18; власні розрахунки].

Таблиця 3. Розрахунок індексу інфляції з наростаючим підсумком

Роки	Індекс інфляції	Індекс інфляції з наростаючим підсумком
2005	1,103	1,103
2006	1,116	1,231
2007	1,166	1,435
2008	1,223	1,755
2009	1,123	1,971
2010	1,091	2,151
2011	1,046	2,250
2012	0,998	2,245
2013	1,005	2,256
2014	1,249	2,818
2015	1,433	4,038
2016	1,124	4,539

Джерело: сформовано за даними [4; власні розрахунки].

на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства і митні збори.

Для побудови регресійної моделі необхідно визначити обсяги податку на прибуток і податків на продукти. Для отримання обсягів податку на прибуток від фінансових результатів до оподаткування віднімаємо чистий прибуток. Обсяги податків на продукти можна одержати

шляхом віднімання від валового внутрішнього продукту валової доданої вартості. У таблиці 1 наведено розрахунок обсягів податку на прибуток і податків на продукти.

У таблиці 2 представлено фінансові показники діяльності сільського, лісового і рибного господарств для побудови регресійної моделі.

Таблиця 4. Скореговані фінансові показники діяльності сільського, лісового і рибного господарств на індекс інфляції

Роки	Чистий прибуток (млн грн)	Витрати (млн грн)	Обсяг реалізованої продукції (млн грн)	Обсяг виробленої продукції (млн грн)	Податок на прибуток (млн грн)	Державна фінансова підтримка АПК (млн грн)	Податки на продукти (млн грн)
2005	3173,8	23756,3	24360,8	86600,2	182,9	4691,8	49192,2
2006	2013,2	24741,2	25349,4	80550,9	206,0	5956,4	46634,0
2007	4818,9	25144,5	27232,1	79448,3	493,1	5737,6	45797,2
2008	3298,0	45224,6	29516,1	89559,1	143,9	6928,3	51356,0
2009	3847,7	47149,6	41532,8	80753,8	31,8	3229,0	46725,9
2010	7983,9	49535,3	45471,7	88053,9	56,4	2675,7	52282,9
2011	11264,9	62517,7	57278,2	112681,2	99,8	3561,5	67288,2
2012	11931,5	76784,4	71511,0	116569,2	91,5	3565,8	69814,1
2013	6641,2	83159,9	72280,9	136062,4	72,2	3865,3	81191,2
2014	7622,6	85420,9	76282,2	135276,9	69,6	1952,1	78095,2
2015	25468,0	86212,8	90869,9	138369,7	71,4	525,9	78987,8
2016	19962,7	80697,8	88694,9	144426,2	109,3	482,2	82806,2

Джерело: сформовано за власними розрахунками.

Таблиця 5. Результати багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу

Множинний R	0,934					
R – квадрат	0,873					
Нормований R – квадрат	0,721					
Стандартна помилка	3811,6					
Спостереження	12					
Дисперсійний аналіз						
	df	SS	MS	F	Значення F	
Регресія	6	500251592,4	83375265,4	5,739	0,037	
Залишок	5	72640379,6	14528075,9			
Всього	11	572891972,0				
Оцінка параметрів рівняння регресії						
	Коефіцієнти	Стандарт на помилка	t-статистика	P-значення	Нижнє 95,0%	Верхнє 95,0%
Y-перетин	-1497,6	10705,3	-0,140	0,894	-29016,6	26021,4
Змінна X 1	-0,446	0,303	-1,469	0,202	-1,226	0,334
Змінна X 2	0,915	0,416	2,197	0,079	-0,155	1,986
Змінна X 3	0,381	0,603	0,633	0,555	-1,168	1,931
Змінна X 4	-5,699	16,336	-0,349	0,741	-47,692	36,293
Змінна X 5	1,436	1,916	0,750	0,487	-3,489	6,362
змінна X 6	-0,941	1,103	-0,852	0,433	-3,777	1,896

Джерело: сформовано за власними розрахунками.

Таблиця 6. Результати кореляційно-регресійного аналізу

Множинний R	0,952					
R – квадрат	0,906					
Нормований R – квадрат	0,896					
Стандарт на помилка	4897,1					
Спостереження	12					
Дисперсійний аналіз						
	df	SS	MS	F	Значення F	
Регресія	1	2298579263	2298579263	95,8	0,0	
Залишок	10	239816678	23981667,8			
Всього	11	2538395941				
Оцінка параметрів рівняння регресії						
	Коефіцієнти	Стандарт на помилка	t-статистика	P-значення	Нижнє 95,0%	Верхнє 95,0%
У-перетин	31354,6	3482,6	9	0,000004	23595,0	39114,3
Змінна X1	0,575	0,059	9,790	0,000002	0,444	0,706

Джерело: сформовано за власними розрахунками.

Результуюча і факторні ознаки є в грошовому виразі і їх зростання відбувалося частково за рахунок інфляції. Тому виникає потреба коригування відповідних показників на індекс інфляції з наростаючим підсумком, розрахунок якого представлено в таблиці 3.

Коли фінансові показники діяльності підприємств поділимо на індекс інфляції з наростаючим підсумком, то отримаємо їх скореговані значення, які будуть використовуватися для проведення багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу. Відповідний аналіз дасть можливість визначити вплив державної підтримки на розвиток агропромислового комплексу. У таблиці 4 наведено скореговані значення фінансових показників діяльності підприємств сільського, лісового і рибного господарств на інфляцію.

У таблиці 5 представлено результати багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу впливу державної фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу разом з іншими факторами на їх чистий прибуток.

Розрахунок коефіцієнтів регресії проводився за даними вибірки. Необхідно переконатися, що відповідні коефіцієнти регресії є статистично значимі і можуть включатися в модель. Це можна зробити за допомогою розрахунку Р-значення — ймовірності виконання нульової гіпотези для відповідного коефіцієнта.

Якщо Р-значення < 5%, то коефіцієнт є статистично значимий з надійністю 95% та включається у модель.

Якщо Р-значення > 5%, то коефіцієнт є статистично не значимий з надійністю 95%.

За розрахунками, ймовірність виконання нульової гіпотези для усіх коефіцієнтів регресії є меншою за 5% і тому вони включаються в модель. Відповідно до цього, регресійна модель має такий вигляд:

$$y = -0,446x_1 + 0,915x_2 + 0,381x_3 - 5,699x_4 + 1,436x_5 - 0,941x_6 - 1497,6 \quad (3),$$

де y — результуюча ознака чистий прибуток; x_1 — факторна ознака витрати; x_2 — факторна ознака обсяг реалізованої продукції; x_3 — факторна ознака обсяг виробленої продукції; x_4 — факторна ознака податок на прибуток; x_5 — факторна ознака державна фінансова підтримка АПК; x_6 — факторна ознака податки на продукти.

За цією моделлю на чистий прибуток впливають витрати, обсяг реалізованої продукції, обсяг виробленої продукції, податок на прибуток, державна підтримка АПК і податки на продукти. Результати кореляційно-регресійного аналізу показали, що зростання витрат на 1 млрд грн призведе до зниження чистого прибутку на 446 млн грн. Якщо обсяг реалізованої продукції підвищиться на 1 млрд грн, чистий прибуток зросте на 915 млн грн. Коли обсяг виробленої продукції збільшиться на 1 млрд грн, чистий прибуток зросте на 381 млн грн. При зростанні податку на прибуток на 1 млрд грн, чистий прибуток знизиться на 5 млрд і 699 млн грн. Зростання державної фінансової підтримки агропромислового комплексу на 1 млрд грн зумовить підвищення чистого прибутку його суб'єктів господарювання на 1 млрд і 436 млн грн. Якщо держава збільшить податки на продукти підприємств АПК на 1 млрд грн, їх чистий прибуток скоротиться на 941 млн грн.

Між обсягом реалізованої продукції та податками на продуктах існує обернений і прямий зв'язки. Обсяги сплати податків на продукти до державного бюджету будуть змінюватися в зв'язку із зміною ставок цих податкових платежів. У такому випадку є наявний обернений зв'язок між обсягом реалізованої продукції та податками на продукти. Сплата податків на продукти до бюджету може збільшу-

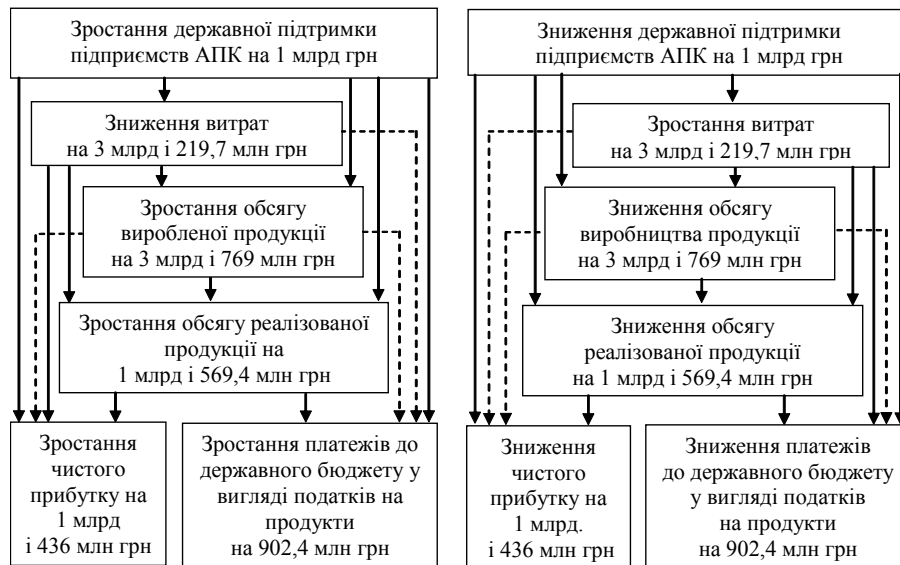

Рис. 1. Вплив державної фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу на фінансові показники їх діяльності

Джерело: сформовано за власними розрахунками.

Таблиця 7. Кореляція між витратами, обсягом виробленої і реалізованої продукції

Факторна ознака	Результуючі ознаки	
Зростання витрат на 1 млрд грн	Зниження чистого прибутку на 446 млн грн	Зниження обсягу реалізованої продукції на 487,4 млн грн
Зниження витрат на 1 млрд грн	Зростання чистого прибутку на 445 млн грн	Зростання обсягу реалізованої продукції на 487,4 млн грн
Зростання обсягу реалізованої продукції на 1 млрд грн	Зростання чистого прибутку на 915 млн грн	Зростання обсягу виробництва продукції на 2 млрд і 401,6 млн грн
Зниження обсягу реалізованої продукції на 1 млрд грн	Зниження чистого прибутку на 915 млн грн	Зниження обсягу виробництва на 2 млрд і 401,6 млн грн
Зростання обсягу виробленої продукції на 1 млрд грн	Зростання чистого прибутку на 381 млн грн	Зростання обсягу реалізованої продукції на 416,4 млн грн
Зниження обсягу виробленої продукції на 1 млрд грн	Зниження чистого прибутку на 381 млн грн	Зниження обсягу реалізованої продукції на 416,4 млн грн

Джерело: сформовано за власними розрахунками.

ватися у зв'язку із збільшенням обсягу реалізованої продукції. В такому випадку між обсягом реалізованої продукції та податками на продукти існуватиме прямий зв'язок. У таблиці 6 наведено результати кореляційно-регресійного аналізу впливу обсягу реалізованої продукції на розмір сплати податків на продукти до державного бюджету у випадку прямого зв'язку.

За розрахунками, R -значення є менше за 5% і тому коефіцієнт регресії включається в модель. Відповідно до цього, регресійна модель має такий вигляд:

$$y = 0,575x + 31354,6 \quad (4),$$

де y — результуюча ознака податки на продукти; x — факторна ознака обсяг реалізованої продукції.

При зростанні обсягу реалізованої продукції на 1 млрд грн, сплата податків на продукти до бюджету збільшиться на 575 млн грн. Коли держава збільшить фінансову підтримку підприємств агропромислового комплексу на

1 млрд грн, то обсяг реалізованої продукції зросте на 1 млрд і 569,4 млн грн. При такому зростанні обсягу реалізованої продукції, обсяг справляння податків на продукти до державного бюджету збільшиться на 902,3 млн грн. Тобто держава з 1 млрд грн фінансової підтримки агропромислових підприємств зможе повернути 902,4 млн грн у вигляді податків на продукти. Тоді фактично держава буде витрачати на підтримку агропромислового комплексу лише 97,6 млн грн на 1 млрд грн.

Якщо держава знизить фінансову підтримку агропромислового комплексу на 1 млрд грн, то обсяг платежів до державного бюджету у вигляді податків на продукти знизиться на 902,4 млн грн. Тоді на заощаджений 1 млрд грн держава втратить 902,4 млн грн податків на продукти. Різниця між заощадженим 1 млрд грн і зниженням обсягів податків на продукти становитиме 97,6 млн грн. Тобто, при зниженні фінансової підтримки розвитку агропромислового комплексу на 1 млрд грн, фактично дер-

жава зможе заощадити 97,6 млн грн, що зумовлено зниженням податкових платежів. Фактичні суми заощаджень і втрат фінансових ресурсів державного бюджету від збільшення чи зменшення бюджетної підтримки АПК є невеликими і тому зростання відповідної підтримки агропромислових підприємств буде раціональним і сприятиме їх розвитку.

При зростанні державної підтримки суб'єктів господарювання АПК, їх витрати знизяться на 3 млрд і 219,7 млн грн. Під впливом динаміки державної підтримки і витрат, обсяг виробленої продукції зросте на 3 млрд і 769,3 млн грн. Обсяг реалізованої продукції зросте на 1 млрд і 569,4 млн грн внаслідок зростання державної підтримки, обсягу виробленої продукції та зниження витрат на її виробництво. Під впливом всіх вищенаведених факторів чистий прибуток агропромислових підприємств збільшиться на 1 млрд і 436 млн грн, а також зростуть платежі до державного бюджету у вигляді податків на продукти на 902,3 млн грн.

Коли обсяг державної підтримки агропромислових підприємств знизиться на 1 млрд грн, то їх витрати зростуть на 3 млрд і 219,7 млн грн. Під впливом динаміки бюджетної підтримки і витрат, обсяг виробленої продукції спаде на 3 млрд і 769 млн грн. У свою чергу, знизиться обсяг реалізованої продукції на 1 млрд і 569,4 млн грн. Внаслідок зміни динаміки бюджетної підтримки, витрат, обсягу виробленої і реалізованої продукції, чистий прибуток знизиться 1 млрд і 436 млн грн, а платежі до державного бюджету у вигляді податків на продукти спадуть на 902,4 млн грн. На рисунку 1 представлено вплив державної фінансової підтримки на фінансові показники діяльності підприємств АПК.

Крім державної підтримки, податку на прибуток і податків на продукти, факторні ознаки такі як витрати, обсяг виробництва і реалізації продукції корелюються між собою, яке зумовлено тим, що агропромислові підприємства можуть самі змінювати відповідні фінансові показники своєї діяльності. На кореляцію відповідних показників опосередкований вплив має державна фінансова підтримка АПК. У таблиці 7 представлено кореляцію між витратами, обсягом виробленої і реалізованої продукції.

Фінансові показники діяльності підприємств АПК мають зростаючу тенденцію. Державна фінансова підтримка агропромислових підприємств має спадну тенденцію. Це пояснюється тим, що зростання діяльності суб'єктів господарювання відбувається завдяки тому, що збільшується обсяг реалізації продукції і в на-

ступне виробництво вкладається більший обсяг грошових коштів. Якщо держава буде збільшувати фінансову підтримку підприємств АПК, то масштаби їх діяльності будуть збільшуватися значно швидше і до державного бюджету надходитиме суттєво більший обсяг платежів у вигляді податків на продукти.

При зниженні бюджетної підтримки, знижується чистий прибуток, обсяг виробленої і реалізованої продукції та збільшуються витрати. Попри наявну зростаючу тенденцію чистого прибутку, обсягу виробленої і реалізованої продукції, зростання державної підтримки зумовить динамічне зростання чистого прибутку і обсягу виробленої і реалізованої агропромислової продукції, а також прискорить розвиток агропромислового комплексу загалом.

Для вдосконалення оцінки ефективності бюджетної підтримки агропромислового комплексу України можна використати світовий досвід фінансової підтримки аграрного сектору економіки. Так, у США здійснюється цілеспрямована державна політика стосовно підтримки аграрного сектора економіки. Держава регулює процеси відтворення у сільському господарстві і здійснює його кретину та фінансову підтримку за багатьма напрямками. Серед них є підтримка паритету цін між ресурсними галузями, які виробляють оборотні та основні засоби для аграрного сектору економіки і на продукцію сільського господарства, податки і дотації, на відсоткові ставки за позиками, страхові платежі, наукове забезпечення [1, с. 134].

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Для оцінки ефективності державної фінансової підтримки АПК було обрано побудову регресійної моделі і методологічний підхід, який базується на встановленні зв'язку між розмірами державної підтримки агропромислових суб'єктів господарювання і дохідністю їхнього виробництва. Ці методи дали можливість визначити вплив бюджетної підтримки АПК разом з іншими факторами, а також здійснити оцінювання масштабів фінансової підтримки та дохідності агропромислового виробництва. Сьогодні існує тенденція падіння бюджетного фінансування агропромислових підприємств і зростаюча тенденція фінансових показників їх діяльності.

Результати дослідження показали, що із зростанням фінансової підтримки агропромислових підприємств відбувається зниження їх

витрат, зростання обсягів виробництва і реалізації продукції та чистого прибутку. Коли державна фінансова підтримка знижується, то зростають витрати, скорочується обсяг виробництва і реалізації продукції та чистий прибуток. При зростанні бюджетної підтримки АПК на 1 млрд грн, держава може повернути з нього 902,4 млн грн у вигляді податків на продукти. У випадку зниження фінансової підтримки на 1 млрд грн, обсяг платежів до державного бюджету у вигляді податків на продукти знизиться на 902,4 млн грн. Держава втратить невелику суму грошових коштів при збільшенні фінансової підтримки АПК і заощадить також невеликий обсяг фінансів при зниженні підтримки агропромислових підприємств. На практиці спостерігається зростання фінансових показників діяльності підприємств АПК і зниження їх державної підтримки. Це пояснюється тим, що збільшується обсяг реалізованої продукції, більше фінансових ресурсів вкладається у наступне виробництво. Якщо держава збільшуватиме обсяг фінансової підтримки агропромислових підприємств, то будуть значно швидше збільшуватися масштаби їх діяльності і в більшому обсязі надходитимуть податки на продукти до державного бюджету.

Для вдосконалення державної фінансової підтримки АПК можна використати досвід США. Там здійснюється підтримка паритету цін між ресурсними галузями, що виготовляють оборотні і основні засоби для аграрного сектору економіки та на продукцію сільського господарства. При цьому буде можливість уникнути помилок державної підтримки АПК, які були допущені цією країною.

Перспективами подальших досліджень є аналіз динаміки фінансових показників діяльності підприємств АПК та впливу бюджетної підтримки на відповідні показники в наступних їх періодах діяльності. На основі відповідного аналізу можна буде надавати рекомендації щодо подальшої фінансової підтримки агропромислових суб'єктів господарювання.

Література:

1. Алеєнікова О.В. Зарубіжний досвід державного регулювання розвитку АПК. Інвестиції, практика та досвід. — 2011. — № 16. — С. 131—135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2011_16_33
2. Виробництво та розподіл валового внутрішнього продукту за видами економічної діяльності. — 2016. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vvp_ric/arh_vtr_u.htm
3. Діяльність суб'єктів господарювання: статистичний збірник. — К.: Державна служба статистики України, 2005. 327 с. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ9_u.htm
4. Індекс інфляції. 2018. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>
5. Криленко В.І. Сучасні підходи до оцінки рівня державної підтримки аграрного сектору економіки. Ефективна економіка. 2014. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3208>
6. Мельник Т.М., Головачова О.С. Оцінка державної підтримки аграрного сектору України. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2013. № 3. — С. 169—184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2013_3_18
7. Про Державний бюджет України на 2005 рік: Закон України від 23 грудня 2004 року № 2285-IV; станом на 5 січня 2005 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2285-15>
8. Про Державний бюджет України на 2006 рік: Закон України від 20 грудня 2005 року № 3235-IV; станом на 25 листопада 2006 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3235-15>
9. Про Державний бюджет України на 2007 рік: Закон України від 12 грудня 2006 року № 489-V; станом на 9 липня 2007 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/489-16>
10. Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 28 грудня 2007 року № 107-VI; станом на 16 січня 2016 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-17>
11. Про Державний бюджет України на 2009 рік: Закон України від 26 грудня 2008 року № 835-VI; станом на 23 грудня 2012 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-17>
12. Про Державний бюджет України на 2010 рік: Закон України від 27 квітня 2010 року № 2154-VI; станом на 12 серпня 2012 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2154-17>
13. Про Державний бюджет України на 2013 рік: Закон України від 6 грудня 2012 року № 5515-VI; станом на 29 грудня 2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5515-17>
14. Річний звіт про виконання Державного бюджету України (2016). Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>
15. Україна в цифрах: статистичний збірник. — К.: Державна служба статистики України. 2017. — 241 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/08/Ukr_cifra_2017_u.pdf

16. Україна в цифрах: статистичний збірник. — К.: Державна служба статистики України. 2010. — 258 с. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_ukr_zb.htm

17. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності 2016. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/fin/fin_rez/fr_ed/fr_ed_u/arh_fr_edo2016_u.htm

18. Формування чистого прибутку (збитку) підприємств за видами економічної діяльності — 2016. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

19. Шолойко А.С. Методологічні підходи до оцінки ефективності державної підтримки сільського господарства. — 2012. — № 3. — С. 120—124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2012_3_24

References:

1. Alejnikova, O. V. (2011), "Foreign experience of state regulation of development of AIC", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, [Online], vol. 16, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2011_16_33 (Accessed: 18 Dec 2018).

2. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2016), "Producing and distribution of gross domestic product by types of economic activity", available at: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vvp_ric/arh_vtr_u.htm (Accessed: 18 Dec 2018).

3. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2005), "Activity of economic entities", available at: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ9_u.htm (Accessed: 19 Dec 2018).

4. Minfin (2018), "Inflation index", available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation> (Accessed: 20 Dec 2018).

5. Krylenko, V. I. (2014), "Modern approaches to estimation of level of state support of agrarian sector of economics", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 7, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3208> (Accessed: 21 Dec 2018).

6. Mel'nyk, T. M. and Holovachova, O. S. (2013), "Estimation of state support of agrarian sector in Ukraine", *Marketynh i menedzhment innovatsij*, [Online], vol. 3, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2013_3_18 (Accessed: 22 Dec 2018).

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine "About State Budget of Ukraine on 2005", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2285-15> (Accessed: 23 Dec 2018).

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2005), The Law of Ukraine "About State Budget of Ukraine

on 2006", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3235-15> (Accessed: 23 Dec 2018).

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2006), The Law of Ukraine "About State Budget of Ukraine on 2007", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/489-16> (Accessed: 24 Dec 2018).

10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2007), The Law of Ukraine "About State Budget of Ukraine on 2008 and about making alteration to some legislative acts in Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-17> (Accessed: 25 Dec 2018).

11. The Verkhovna Rada of Ukraine (2008), The Law of Ukraine "About State Budget of Ukraine on 2009", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-17> (Accessed: 25 Dec 2018).

12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine "About State Budget of Ukraine on 2010", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2154-17> (Accessed: 25 Dec 2018).

13. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "About State Budget of Ukraine on 2013", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5515-17> (Accessed: 26 Dec 2018).

14. The official site of State treasury service of Ukraine (2016), "Annual report about implementation of State Budget of Ukraine", available at: <https://www.treasury.gov.ua/ua> (Accessed: 27 Dec 2018).

15. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2017), "Ukraine in figures" available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/08/Ukr_cifra_2017_u.pdf (Accessed: 28 Dec 2018).

16. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2010), "Ukraine in figures" available at: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_ukr_zb.htm (Accessed: 29 Dec 2018).

17. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2016), "Financial results of enterprises before taxation by types of economic activity", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/fin/fin_rez/fr_ed/fr_ed_u/arh_fr_edo2016_u.htm (Accessed: 29 Dec 2018).

18. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2016), "Formation of net profit (loss) of enterprises by types of economic activity", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed: 30 Dec 2018).

19. Sholojko, A. S. (2012), "Methodological approaches to estimation of efficiency of state support of agriculture", *Accounting and finances of AIC*, [Online], vol. 3, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2012_3_24 (Accessed: 30 Dec 2018).

Стаття надійшла до редакції 24.01.2019 р.

УДК 334.711:65.012

М. В. Городко,
здобувач, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.3.89

ЛОГІСТИЧНА ОСНОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

М. Horodko,
Candidate for a degree, Dnipro State University of Agrarian and Economics

LOGISTIC BASIS OF THE COMPETITIVENESS OF DAIRY ENTERPRISES

У статті визначено, що неефективність системи управління та відсутність чіткої стратегії розвитку молокопереробних підприємств потребують інтеграції різних сфер його управлінської діяльності з використанням логістичних підходів. Застосування логістичного підходу в управлінні молокопереробними підприємствами забезпечує єдність та узгодженість дій всіх функціональних підрозділів та потребує адаптації до потреб споживачів молочної продукції. Логістичний підхід до управління діяльністю молокопереробних підприємств дозволяє розглядати як основу їх функціонування рух матеріальних та супутніх потоків, а його впровадження повинно мати комплексний характер стосовно регулювання поточкових процесів у сфері виробництва та обігу.

З'ясовано, що в залежності від організації процесів на підприємстві, впровадження логістичного підходу може бути частковим або комплексним, що відповідає певному характеру побудови логістичних систем з метою забезпечення високого рівня обслуговування споживачів молочної продукції при мінімальних загальних витратах. Встановлено, що сучасні умови господарювання ставлять результативність діяльності переробних підприємств у значну залежність від вміння господарюючих суб'єктів використовувати елементи логістики для вирішення поставлених цілей. Складна функціональна структура внутрішнього середовища виробників молочної продукції зумовлює важливість кожного з внутрішніх факторів у формуванні ефективної логістичної системи як інструменту реалізації головної стратегії розвитку підприємства.

The article stipulates that management inefficiencies and lack of a clear development strategy for dairy enterprises need to integrate different areas of its management activities using logistic approaches. Application of logistic approach in managing dairy processing enterprises ensures the unity and coherence of all functional units and needs to adapt to the needs of consumers of dairy products. Logistic approach to the management of the dairy processing enterprises can be considered, as the basis for their functioning traffic and related material flows, and its implementation should be comprehensive in nature regarding regulation of flow processes in the production and circulation.

The main task of the milk processing enterprise is to create an optimal assortment structure of products that allows the most fully to satisfy the requirements of certain groups of consumers and to use existing production resources effectively.

Dairy Products Company investigated are present with butter and cheese. Nomenclature has four types of butter, five kinds of cheese melted and ten types of cheese solid. The presence of a range of enterprise several types of dairy products and a wide range of evidence of sufficient industrial base, which allows the use of various technological solutions.

Possible ways to improve the liquidity of "Inter-mol" is to obtain additional financing on favorable terms, investment and receive payment from customers prior to the execution of contractual obligations

It was found that depending on the organization processes in the enterprise, the introduction of logistic approach may be partial or kompleksnym that corresponds to a particular character construction logistics systems to ensure a high level of service consumers of dairy products with minimal total cost. Found that current economic conditions pose the impact of processing plants in the large dependence on the ability of economic agents use the logistics to achieve the goals. The complex functional structure of the internal environment of dairy products leads to the importance of each of the domestic factors in shaping an efficient logistics system as a tool for implementing the main strategy of the company.

Ключові слова: логістика, логістичний підхід, логістична система, конкурентоспроможність, молокопереробні підприємства, споживач.

Key words: logistics, logistic approach, logistic system, competitiveness, dairy processing enterprises, consumer.

ВСТУП

Сьогодні молокопереробні підприємства стикаються зі значною низкою проблем, що входять як із зовнішнього, так і формуються у

внутрішньому середовищі. Все це негативно відображається на конкурентоздатності підприємств молочарської галузі та стосується, зокрема, втрати конкурентних переваг у вироб-

ництві. Суттєвою проблемою є низький рівень конкурентоспроможності більшості молокопереробних підприємств. Пояснюється це передусім неефективністю системи управління на мікро- і макrorівнях, відсутністю чіткої стратегії стійкого розвитку підприємств на перспективу в умовах жорсткої конкуренції і кон'юнктури ринку, що динамічно змінюється. Усвідомлення цього дозволить визначити шляхи розв'язання, в тому числі спрямування організаційних аспектів управління. Це стосується застосування нових підходів, які повинні бути спрямованими на належне функціонування сфери обігу, раціональне та своєчасне забезпечення високоякісною молочною сировиною, оптової торгівлі молочною продукцією, налагодження прямих зв'язків між постачальниками і споживачами молокопродукції, раціоналізацію транспортного обслуговування.

На нашу думку, здатність пристосовуватись потребує системної інтеграції різних сфер управлінської діяльності молокопереробного підприємства, метою якої є досягнення високої конкурентоспроможності. Цим вимогам відповідає відносно новий для вітчизняної економіки науково-практичний напрям управління — логістика [2]. Сьогодні логістика використовується у виробництві, товаропросуванні, розподілі та споживанні товарів [3]. При цьому її головним завданням є забезпечення споживачів продукцією з мінімальними затратами. Логістика має вагомое економічне значення в підтримці та підвищенні прибутковості підприємств. Вона активно використовується в господарській діяльності, сприяє оптимізації товарних запасів, істотному скороченню терміну доставки товарів, прискоренню процесу отримання інформації, підвищенню рівня сервісного обслуговування. Її застосовують в управлінні транспортом, складським господарством, запасами, персоналом, в організації інформаційних систем, комерційній діяльності. Логістика стала філософією ведення бізнесу, заснованою на розумінні його цілісності, його систематичності, переході до процесного управління.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання розвитку логістики та логістичних систем присвятили свої праці такі зарубіжні та вітчизняні вчені: А. Амоша, Р. Баллоу, А. Богач, О. Величко, А. Гаджинський, Дж. Гиг, А. Кальченко, Д. Клосс, Д. Ламберт, Л. Миротин, А. Некрасов, М. Окландер, І. Садлер, А. Семенов, Дж. Сток, Ф. Харрісон, Р. Хендфілд, Дж. Хескіт, В. Шипуліна та інші.

В їхніх працях розроблені концептуальні основи використання логістичних систем на основі виділення потокових процесів та управління ними, визначено підґрунтя стратегічного планування логістики. Разом з тим, залишаються недостатньо дослідженими організаційні аспекти управління логістичними системами, проблеми формування логістичного підходу у формуванні високого рівня конкурентоспроможності молокопереробних підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ефективність логістичної системи окремого молокопереробного підприємства обумовлена наявними виробничими можливостями й ресурсами, конкурентними перевагами підприємства та пріоритетами його подальшого розвитку. Поточною концепцією конкурентного розвитку ТОВ "Інтер-мол" є стратегія спеціалізованого послідовника. Складна функціональна структура внутрішнього середовища виробників молочної продукції зумовлює важливість кожного з внутрішніх факторів у формуванні ефективної логістичної системи як інструменту реалізації головної стратегії розвитку підприємства. ТОВ "Інтер-мол" спеціалізується на виробництві плавлених і твердих сортів сиру та масла вершкового (табл. 1).

Дані таблиці засвідчують провідне місце сирів в структурі виробництва молочної продукції підприємства, на які за результатами 2016 року припадає 96,7 % загального її обсягу. Упродовж 2012—2014 рр. простежується тенденція до збільшення виробництва усіх видів молочної продукції підприємства. Економічна криза та зниження платоспроможного попиту на продукцію, розрив економічних зв'язків з Росією зумовили скорочення виробництва у 2015 році. Але у подальшому вдала маркетингова політика й регіональна PR-компанія сприяли нарощенню виробництва молочної продукції на підприємстві, особливо групи сирів. Водночас випуск сиру плавленого у звітному році при менших обсягах виробництва характеризується більш високими темпами приросту.

Головним завданням будь-якого молокопереробного підприємства є формування оптимальної асортиментної структури продукції, що дозволяє найбільш повно задовольняти вимоги певних груп споживачів і ефективно використовувати наявні виробничі ресурси (табл. 2).

Молочна продукція досліджуваного підприємства представлена широким асортиментом масла вершкового та сирів, номенклатура

Таблиця 1. Динаміка виробництва молокопродукції, тонн

Види продукції	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 у % до	
						2012	2015
Масло вершкове	51,8	64,1	76,7	57,9	58,3	112,5	100,7
Сир плавлений	376,1	379,5	381,2	254,2	354,2	94,2	139,3
Сир твердий	1117,3	1088,7	1286,4	1205,2	1376,4	123,2	114,2

Таблиця 2. Характеристика товарного асортименту

Асортимент продукції			
Складові асортименту	Масло вершкове	Сир плавлений	Сир твердий
	«Томаківка», «ГОСТИНЕЦЬ», «СЕЛЯНСЬКЕ», «МАСЛЯНИЦЯ»	«Янтарний», «Голландський», «Дружба», «Мисливський», «Вершковий»	«Голландський», «Російський», «Буковинський», «Преміум», «Едам», «Львівський», «Радомер», «Руський», «Бринза», «Монтері»

яких налічує чотири види масла, 5 видів сиру плавленого та 10 видів сиру твердого. Наявність в асортименті підприємства декількох видів молочної продукції та широкий її асортимент свідчать про достатню виробничу базу, яка дозволяє використовувати різноманітні технологічні рішення. На комбінаті високий рівень технології, рецептура відповідає вітчизняним стандартам, що свідчить про високу якість продукції. Технологічна схема виробництва молочної продукції ТОВ "Інтер-мол" характеризується досить простими, але надійними виробничими рішеннями. ТОВ "Інтер-мол" повністю укомплектований всім необхідним технологічним обладнанням для виробництва основних видів молочних продуктів.

В Україні останні молокопереробні підприємства були введені в експлуатацію в середині 80-х років минулого століття. Їх вважають ще досить новими, хоча вони давно морально і фізично застаріли.

Рівень зношеності виробничих потужностей молокопереробних підприємств України досяг критичної межі — 80%. Томаківський масло-сирзавод (з 2004 року ТОВ "Інтер-мол") розпочав свою діяльність у 1932 році, і зношеність виробничих потужностей у 2003 році становила 70,9 %. В зв'язку з цим у 2004 році було залучено інвестиційні кошти та введено в експлуатацію нові основні засоби на суму 34726 тис. грн, що сприяло зниженню коефіцієнта зносу знизився до 22,1 %.

Результатом ефективності застосовуваних на підприємстві технологій та використовуваного обладнання є виробнича собівартість молочної продукції (рис. 1).

Дані рисунка свідчать про нестійку різно-рідну динаміку зміни собівартості виробництва молочних продуктів протягом періоду дослідження. Стрімке зростання собівартості виробництва молокопродукції у 2015 році пояснюється декількома головними причинами: зношенням технологічного устаткування, зростанням цін на сировину та енергоресурси та девальвацією національної валюти. Разом зі зміною собівартості виробництва основних видів молочної продукції, трансформувалася і структура виробничих затрат (табл. 3).

Структура виробничої собівартості сирів плавлених і сирів твердих має дещо схожий ха-

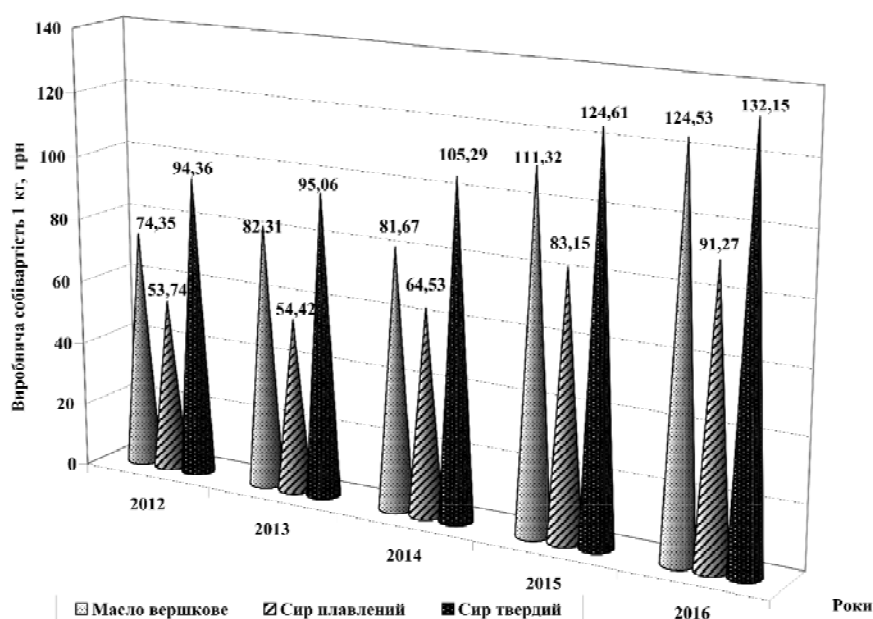

Рис. 1. Виробнича собівартість молочної продукції

ракти, що пояснюється подібністю певних технологічних процесів. Найбільшою статтею витрат при виробництві даних видів продукції є сировина та матеріали. Структура собівартості масла вершкового відрізняється вищою питомою вагою витрат на паливо і енергію та витрат на оплату праці.

Важливе значення для забезпечення нормального й ритмічного виробничого процесу має своєчасне постачання сировинного молока, обсяги закупівель якого за останні роки значно знизилися. У цій ситуації знизити ризики подальшого спаду виробництва у молокопереробних формуваннях можливо застосовуючи як макроекономічні фактори (які створюють умови для забезпечення їх стабільності та ефективності), так і місцеві (стосуються ефективного використання усієї сукупності наявних ресурсів, застосування прогресивних методів та форм організації виробництва, дотримання стандартів якості, прийняття раціональних рішень у виробничій і фінансово-економічній діяльності). Загострення боротьби за сировинні ресурси призводить до зміцнення співробітництва виробників з найбільш пріоритетними постачальниками [4]. Вибір і залучення останніх до співробітництва з молокопереробним підприємством все частіше розглядається через призму привабливості господарств-постачальників з точки зору якості виробленого молока (табл. 4).

Якісні показники молока, яке надійшло у 2016 р. на переробку ТОВ "Інтер-мол" від сільськогосподарських підприємств, мають наступну динаміку порівняно з 2015 р. Так, кількість молока "екстра" збільшилася на 104 тонни (46,1%), вищого гатунку — на 183,2 тонни (9,3%), другого — на 270,2 тонни (39,5%), несортového — на 24,6 тонни (13,9%), а першого зменшилася на 430,7 тонни (14,7%). У 2016 р. на переробку надійшло молока від сільськогосподарських підприємств переважно першого та вищого гатунків — відповідно 34,9% та 40,6%. Лише 5,7% молока, що надійшло на переробку, мало гатунок "екстра". Господарства населення 85,8% молока реалізували другим гатунком, першим — лише 9,1%.

Дані таблиці свідчать про високу якість сировинного молока, що поставляється на ТОВ "Інтер-мол". Протягом усього досліджуваного періоду переважна частка в структурі постачання припадала на молоко вищого та першого гатунку. Тен-

Таблиця 3. Структура виробничої собівартості молочної продукції, %

Статті витрат	Види молочної продукції		
	Масло вершкове	Сир плавлений	Сир твердий
Сировина та матеріали	59,04	75,02	78,27
Роботи і послуги	6,05	2,98	2,99
Паливо та енергія	7,68	3,97	3,61
Затрати на оплату праці	24,10	12,48	12,70
Амортизація основних засобів	0,96	0,53	0,99
Податки	0,29	0,39	0,31
Інші витрати	1,88	4,63	1,13
Всього витрат	100,0	100,0	100,0

денція підвищення жирності закуповуваного молока пояснюється придбанням переробним підприємством сучасної охолоджувальної техніки, контрольно-виміральної апаратури, а також правильною організацією закупівельної роботи з виробниками сировини.

Формування сировинних баз регіональних виробників відбувається під впливом багатьох факторів, до числа яких належить існуючий з радянських часів територіальний розподіл молокопереробних виробництв. Відповідно оптимізаційного підходу надходження молочної продукції до центрів споживання здійснюється найкоротшим шляхом, що гарантує мінімізацію витрат на транспортування та раціональне використання виробничих потужностей підприємств.

Сучасні умови господарювання ставлять результативність діяльності переробних підприємств в значну залежність від вміння господарюючих суб'єктів використовувати елементи логістики для вирішення поставлених цілей. Економічна роль логістики полягає в тому, що вона підвищує обґрунтованість прийнятих керівництвом управлінських рішень, сприяє планомірному розвитку господарських взаємозв'язків через раціоналізацію процесу руху товарів, удосконалення обліку та прогнозування змін ринкової ситуації [1].

Умови застосування логістичного підходу в молокопереробній галузі, які впливають на діяльність підприємства, досить складні. По-перше, підприємства ведуть господарську

Таблиця 4. Якість закупленого молока

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 у % до	
						2012	2015
«Екстра»	30,2	41,1	88,4	250,1	354,1	1172,5	141,6
Вищий гатунок	2410,7	2493,8	2312,2	1969,9	2153,1	89,3	109,3
1 гатунок	3315,8	3417,2	3125,5	2929,9	2499,2	75,4	85,3
2 гатунок	1111,4	1243,0	1016,2	684,1	954,3	85,9	139,5
Несортове	330,7	339,9	243,1	177,1	201,7	61,0	113,9
Всього	7292,8	7535,0	6785,4	6011,1	6162,4	84,5	102,5
Середній вміст жиру, %	3,44	3,44	3,42	3,41	3,49	0,05	0,08

Таблиця 5. Результати фінансово-господарської діяльності

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. у % до 2012 р.
Виручка від реалізації молочної продукції, тис. грн	72098	86913	79542	75629	79268	109,9
Виробнича собівартість мол. продукції, тис. грн	61253	70421	72101	74015	75823	123,8
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	62582	71964	86995	75804	77777	124,3
- витрати на збут, тис. грн	1329	1543	14894	1789	1954	147,0
Валовий прибуток, тис. грн	10845	16492	7441	1614	3445	31,8
Прибуток від реалізації молочної продукції, тис. грн	9516	14949	-7453	-175	1491	15,7
Рентабельність продажу, %	15,2	20,8	-8,6	-0,2	1,9	-13,3
Рентабельність виробництва, %	17,7	23,4	10,3	2,2	4,5	-13,2
Рентабельність активів, %	1,8	2,4	-0,9	-0,2	1,1	-0,7
Рентабельність власного капіталу, %	2,9	3,3	-2,1	-1,9	2,7	-0,2
Знос основних фондів, %	35,4	40,7	43,2	34,5	33,1	-2,3
Оборотність оборотного капіталу, рази	1,59	1,74	1,15	1,62	1,32	-0,27
Коефіцієнт фінансової автономії	0,41	0,38	0,42	0,38	0,37	-0,04
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,77	0,73	0,75	0,64	0,76	-0,01

діяльність на різних ринках, закупають сировину у власників приватних домогосподарств та у великих сільськогосподарських виробників молока. Устаткування та комплектуючі закупають на промисловому ринку, а продукцію випускають для торгівлі та кінцевих споживачів, тваринництва. По-друге, молочна продукція має різних споживачів, різні стадії життєвого циклу, а при її продажу використовують методи руху товарів, які різняться між собою. По-третє, існують складності в системі оподаткування.

За сучасних конкурентних відносин формування стійкої конкурентної стратегії на довготривалу перспективу неможливе без нарощування та зміцнення фінансового потенціалу молокопереробного підприємства. Фінансовий стан підприємства характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування товаровиробника, доцільністю їх розміщення та ефективністю використання, фінансовими взаємовідносинами з іншими господарюючими суб'єктами, платоспроможністю і фінансовою стійкістю.

Досліджуючи фактори, слід звернути увагу, що на різних стадіях життєвого циклу підприємства фактори по-різному впливають

на стабільність та ефективність розвитку підприємства. На стадії зародження на фінансово-економічну стабільність підприємства суттєво впливатимуть зовнішні фактори, якими підприємство не може керувати. Також на неї мають вплив внутрішні регульовані фактори — рентабельність продажу та оборотність активів. Рентабельність продажу ТОВ "Інтер-мол" у 2016 році проти 2015 року зросла на 2,1 в.п., а от оборотність активів навпаки знизилась на 0,3. Цьому сприяло зростання дебіторської заборгованості проти 2015 року на 26,9%, що потребує вирішення проблеми своєчасної оплати продукції, наданої на реалізацію та виконаних робіт і послуг.

На стадії росту факторами забезпечення стабільності та ефективності підприємства є сприятливе співвідношення позикових та власних засобів, постійних та змінних витрат. Залежність ТОВ "Інтер-мол" від позикового капіталу у 2016 році знизилась проти 2015 року на 8,3%. Досліджен-

ня співвідношення постійних та змінних витрат потребує впровадження на підприємстві даного обліку витрат.

Стабільність та ефективність функціонування підприємства на стадії зрілості забезпечують фактори першого порядку — ефективність діяльності підприємства та ефективність основної діяльності. На ТОВ "Інтер-мол" прибуток від реалізації молочної продукції у 2016 році становив 15,7% від рівня 2012 року, відповідно знизилась 1 рентабельність основної діяльності із 17,7 %, до 4,5 %, що свідчить про зниження стабільності основної діяльності і це потребує більш детального аналізу (табл. 5).

Динаміка факторів другого порядку (оборотність оборотного капіталу, рентабельність продажу, рентабельність активів, рентабельність власного капіталу) є негативною, також відбулося зниження оборотності оборотного капіталу, що характеризує зниження стабільності основного виду діяльності підприємства. Ці фактори забезпечуються обсягом продажу, ціною одиниці продукції, собівартістю одиниці продукції, сумою та структурою активів.

Отже, діяльність ТОВ "Інтер-мол", як і всіх молокопереробних підприємств, знаходиться

під впливом багатьох факторів. Суттєвим є галузевий фактор — зменшення сировинної бази. Але ефективне використання наявних ресурсів, дотримання стандартів якості, застосування прогресивних методів та форм організації виробництва, прийняття раціональних управлінських рішень та ефективних логістичних підходів у виробничій і фінансово-економічній діяльності дозволили ТОВ "Інтер-мол" у 2016 році досягти більш високих фінансово-економічних показників порівняно з 2015 роком, хоча не всі фактори забезпечення стабільності та ефективності діяльності підприємства використані.

ТОВ "Інтер-мол" веде свою діяльність виключно за рахунок власних коштів на основі самофінансування та самоокупності, має достатньо власних обігових коштів. Можливими шляхами покращення ліквідності ТОВ "Інтер-мол", є отримання додаткового кредитування на пільгових умовах, залучення інвестицій та отримання від замовників попередньої оплати перед виконанням договірних зобов'язань. На конкурентоспроможну діяльність підприємства істотно впливають постійні зміни у податковому законодавстві та в інвестиційній політиці держави, неплатоспроможність партнерів і населення, наявність недобросовісної конкуренції, зношеність основних засобів. Також на господарювання ТОВ "Інтер-мол" суттєво впливають сезонні зміни, зважаючи на велику собівартість виконання робіт у зимовий період. Договори по переробці молока та реалізації готової продукції укладаються протягом всього року й виконуються в повному обсязі. За період 2017 року на підприємстві було укладено договорів на загальну суму 3121 тис. грн, прибуток від реалізації продукції складав 3486 тис. грн (у 2012 році — було укладено договорів на загальну суму 2195 тис. грн, прибуток від реалізації складав 9516 тис. грн). На 2018 рік частина договорів пролонговані.

ВИСНОВОК

Застосування концепції логістики до процесів виробництва дозволяє з максимальною ефективністю використати потенціал молокопереробних підприємств, що створює передумови для його стійкого конкурентного розвитку. З іншого боку, зростання конкуренції на вітчизняному ринку молочної продукції, розширення номенклатури молокопродукції, збільшення її обсягів вимагає пошуку нових конкурентних переваг, що зумовлює прагнення до нових логістичних рішень. Логістичний підхід до управління діяльністю молокопереробного підприємства змінює пріоритети в

управлінні ресурсами з кінцевого продукту на потокові процеси, що дозволяє розглядати як основу функціонування підприємства рух матеріальних та супутніх потоків. Одним із стратегічних завдань при цьому стає задоволення потреб споживачів за допомогою забезпечення ефективної взаємодії підсистем підприємства, пов'язаних з поточковими процесами. Виявлені в результаті дослідження зовнішні і внутрішні фактори формування конкурентних позицій досліджуваного молокопереробного підприємства створюють всі передумови для подальшої оцінки конкурентних переваг товаровиробника та розробки логістичної стратегії його розвитку.

Література:

1. Вінченко І.І., Городко М.В. Логістичний підхід в управлінні сільськогосподарськими підприємствами / І.І. Вінченко, М.В. Городко // Інвестиції: практика та досвід. — № 24. — 2016. — С. 11—16.
2. Гаджинський А.М. Логистика: учебник для высших и средних специальных заведений / А.М. Гаджинский. — [6-изд., перераб. и доп.]. — М.: Издательско-торговая корпорация "Дашков и К°", 2003. — 408 с.
3. Гиг Джон Ван. Прикладная общая теория систем / Пер. с англ. / Гиг Джон Ван. — М.: Мир, 1981. — В 2-х книгах. Кн. 1. — 247 с.
4. Крикавський Є. Логістика та розвиток організації / Є. Крикавський, Н. Гринів, І. Таранський. — Львів: "Львівська політехніка", 1999. — 549 с.
5. Окландер М.А. Контуры экономической логистики / М.А. Окландер. — К.: Наук. думка, 2000. — 176 с.

References:

1. Vinichenko, I.I. and Horodko, M.V. (2016), "Logistic approach in the management of agricultural enterprises", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 24, pp. 11—16.
 2. Gadzhins'kij, A.M. (2003), *Logistika [Logistics]*, Dashkov i K0, Moscow, Russia.
 3. Gig Dzhon Van (1981), *Prikladnaja obshhaja teorija sistem [Applied General systems theory]*, Mir, Moscow, Russia.
 4. Krykav's'kyj, Ye. Hryniv, N. and Tarans'kyj, I. (1999), *Lohistyka ta rozvytok orhanizatsii [Logistics and development of organization]*, L'vivs'ka politekhnik, Lviv, Ukraine.
 5. Oklander, M.A. (2000), *Kontury jekonomichej logistiki [The contours of the economic logistics]*, Nauk. dumka, Kiev, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 25.01.2019 р.*